

AİHM KARARLARI İŞİĞİNDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

AKDUVAR DAVASI BİR DÖNÜM NOKTASI

ÇGD
Yayımları

ÇAĞDAŞ GAZETECİLER DERNEĞİ YAYINLARI NO: 28

BİRİNCİ BASKI

Temmuz 2001

Ankara

Kapak
Aydın Çetin

Fotoğraf
Ali Ekeyılmaz

ISBN: 975-7866- 22-9

Basım yeri:

Dumat Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Tel : (312) 2320905 – 06

Faks : (312) 2320907

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Madde 10 İfade özgürlüğü

1. Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir almak ve vermek özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir.

2. Kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için yasayla öngörülen bazı biçim koşullarına, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir.

İÇİNDEKİLER

1. AKDIVAR VE DİĞERLERİ TÜRKİYE'YE KARŞI DAVASI KONUSUNDAKİ RAPOR 1
2. AVRUPA KONSEYİ İNSAN HAKLARI KOMİSYONU KABUL EDİLEBİLİRLİK KARARI 3
A. DAVAYA İLİŞKİN ÖZGÜL DURUMLAR 4
B. İLGİLİ İÇ HUKUK VE UYGULAMALAR 6
ŞİKAYETLER 9
KOMİSYONDAKİ OTURUMLAR 10
3. İÇ HUKUK YOLLARININ TÜKETİLMESİ 12
4. ALTI AY KURALI 15
5. DİLEKÇE HAKKININ KÖTÜYE KULLANIMI 16
6. MAĞDUR STATÜSÜ 16
7. DAVA ÖLÇÜTLERİNE GÖRE 17
KOMİSYON RAPORU 20
I. GİRİŞ 20
A. BAŞVURU 20
B. DURUŞMALAR 20
C. MEVCUT RAPOR 22
II. GERÇEKLERİN SAPTANMASI 23
A. DAVANIN KENDİNE ÖZGÜ KOŞULLARI 24
B. KOMİSYONDA ELE ALINAN KANITLAR 25
a) BELGESEL VE GÖRSEL, İŞİTSEL KANITLAR 25
aa) Genel Raporlar 25
bb) Başvuru Sahiplerinin İfadeleri 27
cc) Diğer Şahısların İfadeleri 30
b) SÖZLÜ TANIKLIKLAR 36
c) İLGİLİ İÇ HUKUK VE UYGULAMA 48
III. KOMİSYON'UN MÜTALAASI 51
A. Şikayetler Kabul Edilebilir Olarak Nitelendi 51
B. Tartışılan Noktalar 51
C. Başvuru Sahipleri Hususunda 52
Karar 53
D. Kanıtların Değerlendirilmesi 53
a) Genel Arkaplan 54
b) İç Hukuk Düzeyindeki Soruşturmalar 55
c) Kişisel İfadeler Ve Kanıtların Değerlendirilmesi 57
E. SÖZLEŞME'NİN 8. MADDESİ VE 1 NUMARALI EK PROTOKOL'ÜN
1. MADDESİ KONUSUNDA 60
Kararlar 61

F. SÖZLEŞME’NİN 3. MADDESİ KONUSUNDA	61
Karar	62
G. SÖZLEŞME’NİN 5. MADDESİ’NİN İLK PARAGRAFI KONUSUNDA	62
Karar	63
H. SÖZLEŞME’NİN 6. MADDESİ’NİN İLK PARAGRAFI VE 13. MADDESİ KONUSUNDA	63
Kararlar	66
I. SÖZLEŞME’NİN 14. VE 18. MADDELERİ KONUSUNDA	66
Kararlar	66
J. SÖZLEŞME’NİN 25. MADDESİ KONUSUNDA	66
Karar	68
K. KARAR ÖZETİ	68
H. DANELIUS’UN SÖZLEŞME’NİN 25. MADDESİ’NE YÖNELİK, C.A. NORGAARD’IN KATILDIĞI KISMİ MUHALEFET ŞERHİ	69
J. LIDDY’NİN KISMİ MUHALEFET ŞERHİ	70
N. BRATZA’NIN, H.G. SCHERMERS’İN TAMAMEN, C.A. NORGAARD’IN SÖZLEŞME’NİN 13. MADDESİ KONUSUNDA KATILDIĞI KISMİ MUHALEFET ŞERHİ	71
G. RESS’İN KISMİ MUHALEFET ŞERHİ	73
AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ AKDIVAR’IN TÜRKİYE’YE KARŞI DAVASI	75
HÜKÜM	75
YARGILAMA	76
a) Devlet adına	78
b) Komisyon Adına	78
c) Başvuru Sahipleri Adına	78
OLAYLAR KONUSUNDA	79
I. DAVANIN ÖZGÜL KOŞULLARI	79
A. TÜRKİYE’NİN GÜNEYDOĞUSUNDAKİ ÇATIŞMA	79
B. BAŞVURU SAHİPLERİNİN EVİNİN YIKILMASI	79
C. KOMİSYON’UN İÇ HUKUK İŞLEMLERİYLE İLGİLİ BULGULARI	80
D. KOMİSYON’UN KANITLARI DEĞERLENDİRMESİ	82
II. İLGİLİ ULUSAL YASALAR VE UYGULAMALAR	83
KOMİSYON’DAKİ İŞLEM	85
KOMİSYON’A SON SUNUMLAR	86
YASA KONUSUNDA	86
I. HÜSEYİN AKDIVAR VE AHMET ÇİÇEK’İN DURUMLARI	86
II. DEVLETİN ÖN İTİRAZLARI	87
A. İŞLEMİN KÖTÜYE KULLANIM	87

B. İÇ HUKUK YOLLARININ TÜKETİLMESİ	88
1. MAHKEMEDE BULUNANLARIN TEZLERİ	88
(a) Devlet	88
(b) Başvuru Sahipleri	90
(c) Komisyon	90
(d) Uluslararası Af Örgütü	91
2. MAHKEMENİN DEĞERLENDİRMESİ	91
a. Genel İlkeler	91
b. 26. Madde'nin Davanın Olaylarına Uygulanması	94
i. İdare Mahkemelerinde Çözüm Arayışı	94
ii. Şivil Mahkemelerde Çözüm Arayışı	95
iii. Karar	96
III. BAŞVURU SAHİPLERİNİN ŞİKAYETLERİNİN VASIFLARI	96
A. MAHKEMENİN OLAYLARI DEĞERLENDİRİŞİ	96
B. SÖZLEŞME'NİN 8. MADDESİ VE 1 NO.LU EK PROTOKOL'ÜN 1. MADDESİ'NİN İHLALİ	97
C. SÖZLEŞME'NİN 3. MADDESİ'NİN İHLALİ	98
D. SÖZLEŞME'NİN 5. MADDESİ'NİN İHLALİ	99
E. SÖZLEŞME'NİN 6./1 VE 13. MADDESİ'NİN İHLALİ	99
F. SÖZLEŞME'NİN 14. VE 18. MADDESİ'NİN İHLALİ	100
G. SÖZLEŞME'NİN 25. MADDESİ'NİN İHLALİ	101
IV. SÖZLEŞME'NİN 50. MADDESİ'NİN UYGULANMASI	103
A. GİDERLER VE HARCAMALAR	103
B. HASAR	103
C. FAİZ ORANI	103
YARGIÇ RYSSDAL VE FOIGHEL'İN KISMİ MUHALEFET ŞERHİ	106
YARGIÇ GOTCHEV'İN MUHALEFET ŞERHİ	107
YARGIÇ GÖLCÜKLÜ'NÜN MUHALEFET ŞERHİ	109
I. Davanın Suiistimali	109
II. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Tarafından Kurulan Koruma Sisteminin İkincil Yapısı	109
III. "Tüketim" Kuralının Anlamı ve Gereklere	111
IV. Mevcut Dava	114

Sunuş

Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD) ile Kurdish Human Rights Project (KHRP) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi(AİHM) kararlarını yayınlama projesi doğrultusunda bu kez Diyarbakır'a bağlı Kelekçi Köyü'nün yıkılıp, yıkılıp boşaltılmasını konu alan Akdıvar Davası'nı Türkçe'ye kazandırıyor.

İlk kitapta da belirtildiği gibi AİHM kararları Avrupa'nın olduğu gibi Türkiye demokrasisinin de geleceği açısından büyük önem taşıyor. Çünkü AİHM, Avrupa Konseyi (AK) üyesi ülkelerin temel hak ve özgürlüklerinden mahrum edilen vatandaşlarının, Devletin mutlak otoritesi karşısında haklarının korunması için gidebilecekleri tek kapı haline geldi. Her kararında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) hükümleri ışığında temel hak ve özgürlüklerin evrensel tanımını da sunan AİHM, ne yazık ki, AK'nin kurucularından olan Türkiye'yi sık sık mahkum ediyor.

AİHS, insan yaşamının her alanına dair hükümler içerdiğinden, AK üyesi ülkelerde yaşayan bireylerin, düşünce ve düşünceyi ifade özgürlüğü gibi temel “manevi” haklarıyla birlikte, sahip oldukları mülkleri keyfince kullanma gibi temel “maddi” hakları da bu sözleşme tarafından güvence altına alınıyor.

ÇGD ve KHRP'nin girişimiyle Türkçe basılan Özgür Gündem ve şu anda elinizde tuttuğunuz Akdıvar davasının sonucunda da göreceğiniz gibi, AİHM'in bugüne kadar ele aldığı Türkiye'ye karşı davaların tamamına yakını Türkiye aleyhine sonuçlandı. Bu, yüklü miktarlarda tazminatlar ödemesine yol açtığı gibi, Türkiye'nin insan hakları karnesini ve Batı Avrupa'daki imajını olumsuz etkiledi.

Dışişleri Bakanlığı'nın AİHM'in özellikle insan temel hak ve hürriyetleriyle ilgili kararlarını tercüme edip yargı kurumlarına göndermesi ve son dönemde savunma yapmak yerine dostane çözümü tercih etmesi bu tehlikeli gidişin farkedildiği anlamına geliyor. Ancak Dışişleri'nin bu iyi niyetli girişimini “yargıya müdahale” olarak değerlendiren ve basın aracılığıyla sert tepkiler gösteren yüksek yargı organları, sonunda AİHM'e gidecek kararlar almayı sürdüreceği gibi görünüyor.

Akdıvar davası

AİHM'e yansıyan davalar incelendiğinde de görüleceği üzere, Türkiye'de hukuksuzluğun tırmandığı, çetelerin kendi hukuk ve adaletini işlettiği karanlık bir dönem yaşandı. Susurluk Kazası'nın ardından Başbakanlık'ta hazırlanan rapor, bu karanlığın küçük bir bölümünü aydınlatsa da o dönem yaratılan kanunsuzluğun yaşattığı acıların boyutları hiçbir zaman gözler önüne serilemedi. Bu dönemde insan temel hak ve hürriyetlerine yönelen saldırıların bilançosunu çıkarmak belki de yıllar alacak.

Diyarbakır'ın Kelekçi köyünde yaşananlar da aynı karanlık dönemin ürünleridir. Yaşandığı yıllarda gazetelerde, televizyonlarda çok fazla görmediğimiz bu olaylar, yıllarca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin gündemini işgal etti. Türkiye'nin altına imza koyduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin bir çok hükmünün pervasızca ihlal ettiği, doğup büyüdüleri topraklardan koparılan Kelekçi köyü sakinlerinin anlatımları sayesinde bütün çıplaklığıyla, gün ışığına çıkıyor.

Basın için "olmazsa olmaz" sayılan İfade Özgürlüğü Hakkı'nın ihlal edildiği sonucuna varılan Özgür Gündem Davası'nın ardından Diyarbakır'a bağlı Kelekçi köyünün yakılıp yıkılarak boşaltılmasını konu alan AİHM kararını yayınlıyoruz. İlk başta basın ve ifade özgürlüğü ile doğrudan bağlantı kurmakta zorlanabilirsiniz. Ancak, ilerleyen sayfalarda okuyacağınız Komisyon raporundaki karşılaşacağınız olayların bir çoğunu ilk defa duyduğunuzu farkettiğinizde Akdavar davasının da doğrudan basın ve ifade özgürlüğü ile ilişkili olduğunu göreceksiniz.

Bu ilişkiyi kurabilmek için kendinize, 2001 yılında bile gazetelerin giremediği, haberlerin çıkamadığı o malum bölgede, o malum dönemde yaşanan vahim olayların bizden nasıl saklanmış olduğunu sormanız yeterli.

Kerim YILDIZ

İsmet DEMİRDÖĞEN

1. AKDIVAR VE DİĞERLERİ TÜRKİYE'YE KARŞI DAVASI

KONUSUNDAKİ RAPOR

Bu raporun amacı, Avrupa Komisyonu ve Mahkeme'nin Akdívar davası ile ilgili kararına dayanak oluşturmaktadır. Komisyon'un kabul edilebilirlik kararının tam metni, Komisyon Raporu ve Mahkeme Kararı üç bölümde sunulmaktadır.

Davanın arkaplanı – başvuru sahiplerinin bir profili; olayın nerede, ne zaman ve hangi bağlamda gerçekleştiği, ikinci olarak da Türkiye'nin küçük bir köyünde başlayıp Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde sona eren süreç ele alınmaktadır. Komisyon'un ve Mahkeme'nin Akdívar davasıyla ilgili bulguları özetlenmekte, sonra da hükme yönelik tepkiler ve hükmün hem kısa, hem uzun erimdeki olası etkileri irdelenmektedir.

Özet

16 Eylül 1996'da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türkiye'nin Güneydoğusundaki bir köyün yıkılmasıyla ilgili ilk davasını karara bağladı. Kelekçi köyünden Akdívar ve diğerleri, Türk güvenlik güçlerinin kendilerini zorla köyden çıkarıp evlerini yaktığını ve mülkiyetlerini yok ettiğini belirterek şikayette bulundular. Mahkeme, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin başvuru sahiplerinin özel yaşam, aile yaşamı ve mülkiyetten barışçıl biçimde yararlanma hakkını ihlal ettiğine hükmetti. Mahkeme, ayrıca, başvuru sahiplerine Avrupa Komisyonu'na yaptıkları başvurularını geri çekmeleri için yapılan baskıları gözönüne alarak, Sözleşme'yi ihlal ettiklerine hükmetti.

Başvuru Sahipleri

Başvuru sahipleri: Abdurrahman Akdívar, Ahmet Akdívar, Ali Akdívar, Zülfikar Çiçek, Ahmet Çiçek, Abdurrahman Aktaş ve Mehmet Karabulut. Başvuru sahipleri, Diyarbakır ili Dicle ilçesi Kelekçi köyünde oturan Kürt kökenli Türk yurttaşlarıdır. Başlangıçta 9 kişi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurdu. Ancak daha sonra ikisi başvurularını geri çektiler.

Abdurrahman Akdívar Kelekçi, Köyü'nde doğdu. Hüseyin Akdívar'ın oğlu ve halen Diyarbakır'da oturuyor. Beş çocuğu var.

Ahmet Akdívar, 1960'da Kelekçi'de doğdu ve şimdi Diyarbakır'da yaşıyor. 3 kızı ve bir oğlu var.

Ali Akdıvar, 1955'te Kelekçi'de doğdu ve Ahmet Akdıvar'ın kardeşidir. Şu anda Diyarbakır'da yaşıyor.

Zülfikar Çiçek 1937'te Kelekçi'de doğdu. 4 çocuğu var. Çalışmıyor. Diyarbakır'da Ahmet Çiçek ile birlikte yaşıyor.

Ahmet Çiçek, 1968'de doğdu Zülfikar'ın oğludur ve halen Diyarbakır'da yaşıyor

Abdurrahman Aktaş, 1967'de Kelekçi'de doğdu. Babası, amcası ve kuzeni PKK Temmuz 1992'de Kelekçi'ye saldırdığında öldürüldüler. Şu anda Diyarbakır'da oturuyor.

Ahmet Karabulut, 1955'te Kelekçi'de doğdu. Ahmet Çiçek'in abisidir. 5 çocuğu var ve şimdi Diyarbakır'da yaşıyor.

Hüseyin Akduvar, 1943'de Kelekçi'de doğdu. Kelekçi Belediye Başkanı'ydı. AİHM'e bir başvuru da onun ismiyle yapılmıştı. Fakat Komisyon oybirliği ile bu başvuruyu kabul etmeme kararı aldı. Bir çocuğu var ve Abdurrahman Akduvar ile birlikte Diyarbakır'da yaşıyor.

2. AVRUPA KONSEYİ İNSAN HAKLARI KOMİSYONU

KABUL EDİLEBİLİRLİK KARARI

Başvuru Numarası: 21893/93

Türkiye'ye karşı başvuranlar:

1. Hüseyin AKDIVAR
2. Abdurrahman AKDIVAR
3. Ahmet AKDIVAR
4. Ali AKDIVAR
5. Zülfükar ÇİÇEK
6. Ahmet ÇİÇEK
7. Abdurrahman AKTAŞ
8. Mehmet KARABULUT

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, 19 Ekim 1994'te, aşağıdaki üyelerle yaptığı toplantıda:

C.A. NORGAARD (Başkan),
A. WEITZEL,
F. ERMACORA,
A.S. GÖZÜBÜYÜK,
J.C.-SOYER,
H.G. SCHERMERS,
H. DANELIUS,
G.H. THUNE,
J. LIDDY,
M.P. PELLONPÄÄ,
M.A. NOWICKI,
I. CABRAL BARRETO,
B. CONFORTI,
N. BRATZA,
I. BÉKÉS,
J. MUCHA,
D. ŠVÁBY,
G. RESS,
H.C. KRÜGER (Komisyon Sekreteri),

İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler'in Korunmasına Yönelik Sözleşme'nin 25. Maddesi'ne dayanarak,

3 Mayıs 1993'te Hüseyin AKDIVAR, Abdurrahman AKDIVAR, Ahmet AKDIVAR, Ali AKDIVAR, Zülfükar ÇİÇEK, Ahmet ÇİÇEK, Abdurrahman AKTAŞ ve Mehmet KARABULUT'un Türkiye'ye karşı yaptıkları, 18 Mayıs'ta 21893/93 dosya numarasıyla kaydedilen başvuru çerçevesinde,

Komisyon Prosedür Kuralları'nın ele alındığı Kural 47'deki raporları,

Sorumlu hükümetin 15 Şubat 1994'te sunduğu incelemeler ve başvuruların yanıt olarak 19 Nisan 1994'te sunduğu incelemeleri,

Başvuranların 15 Ağustos, 23 Eylül ve 4 ve 10 Ekim 1994'te sunduğu ek materyaller,

Hükümetin 4 ve 7 Ekim 1994'te sunduğu ek materyalleri,

18 Ekim 1994'teki oturumda tarafların sözlü sunumları göz önünde bulundurularak,

Aşağıdaki karara varmıştır:

OLAYLAR:

Türk yurttaşı olan başvuranların tümü, Diyarbakır ili Dicle ilçesinin Kelekçi köyünde yaşamaktadır.

Komisyon'da ikisi de Essex Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Profesör Kevin Boyle ve Françoise Hampson tarafından temsil edilmektedirler.

A. Davaya ilişkin özgül durumlar:

Söz konusu dava hakkındaki gerçekler tartışmalıdır.

Başvuranlar şu olayların olduğunu iddia etmektedir:

10 Kasım 1992 akşamında, askerler başvuru sahiplerinin köyüne girmişlerdir. Bu güçler düzenli askeri güçlerin yanı sıra "özel tim" olarak bilinen, anti-terörist operasyonlar için eğitilmiş bir grup askeri de içermişlerdir.

Askerler, ilk başvuru sahibi olan, köyün muhtarı Hüseyin Akdıvar'a, köylülerin tahliye edilmesi talimatını vermiştir. Başvuru sahiplerine göre, muhtar insanları bir araya toplamaya çalışırken, askerler zırhlı araçların üzerinden ağır silahlarla evlere ve köylülere ateş etmeye başlamışlar, ayrıca muhtarın, oğlunun ve diğer başvuru sahiplerinin evlerinin de içlerinde bulunduğu evleri de ateşe vermişlerdir. Dokuz ev içindekilerle birlikte yanmıştır. Askerler köylülerin hayvanlarını da vurmuşlardır.

Bu saldırının arkasında, ilk başvuru sahibine göre, istekleri dışında köy korucusu yapılan bazı köylülerin koruculuğa devam etmeyi reddetmeleri yatmaktadır. Köylüler, PKK'nın köy koruculuğu sistemine karşı yürüttüğü kampanya çerçevesinde köylerine 17 Temmuz 1992'de yaptığı, korucuların öldürüldüğü saldırı sonrasında, Silahlı Kuvvetler tarafından kendilerine verilen silahları Ağustos 1992'de geri vermişlerdir.

10 Kasım 1992'de asker tarafından düzenlenen saldırı, PKK'nın Boğazköy adlı yakın bir köydeki polis karakoluna 1 Kasım 1992'de düzenlediği bir saldırının ardından gelmiştir. Askerler, köylülerin evlerini köy koruculuğundan istifa etmiş olmalarının cezası olarak yakmışlardır.

Evlerin taranması ve yakılması sonucu, sayıları 500'ü bulan köy sakinleri, köyü terk etmişlerdir. Çoğu Diyarbakır şehrine yerleşmiş, bazıları oradaki akrabalarının yanına yerleşirken, bazıları sokaklarda yaşamak zorunda kalmışlardır.

Kelekçi köyünün sakinleri şu anda tamamen tahliye edilmiştir. Tahliye sonrasında, evlerin en az %90'ı, kısmen 6 Nisan 1993'te asker tarafından düzenlenen bir diğer saldırıyla yıkılmıştır.

Başvuru sahiplerinin temsilcileri resmi soruşturmalar sırasında alınan çelişkili ifadelerin ihtiyatla ele alınması gerektiğini, çünkü köylülere köylerini teröristlerin yaktığını söylerlerse tazminat sözü verildiğini iddia etmektedirler. Herhangi bir tazminat ödenmemiştir. Güvelik güçlerinin bu olaylar nedeniyle suçlanması durumunda misilleme yapılacağı korkusu da dikkate alınmalıdır.

Hükümet, zararı meydana getirenlerin ve olayların farklı olduğu başka bir olaylar zinciri üzerinde durmaktadır.

Hükümete göre, başvuru sahiplerinin köyüne PKK tarafından 17 Temmuz 1992'de saldırılmış, bu saldırıda üç kişi ölmüş, üç kişi de yaralanmıştır. 1 Kasım 1992 akşamı, 100 ile 150 arasında PKK üyesi terörist

Boğazali ve Kelekçi köylerindeki jandarma karakollarına ağır silahlarla saldırmış, Kelekçi karakolunda bir askeri öldürüp, bazıları ağır olmak üzere sekiz askeri yaralamışlardır. Kelekçi karakolu bombardıman sonucunda yıkılmış ve boşaltmak zorunda kalınmıştır. Ayrıca köylerdeki evlerden ateş açılması sonucu güvenlik güçlerinin karşılık vermesi gerekmiştir. Bu çapraz ateş, her iki köydeki evlerde fiziksel ve maddi hasara neden olmuştur.

Sonrasında, köylüler Kelekçi'deki evlerini kendilerini güvende hissetmediklerinden dolayı gönüllü olarak ve kendi inisiyatifleriyle boşaltmışlardır. Üç aile sonradan köye dönmüştür.

10 Kasım 1992'de güvenlik güçleri tarafından köyde, herhangi bir hasara neden olmadan, bir arama yapılmıştır. Güvenlik güçleri bu aramada içinde yüklü miktarlarda yiyecek, giyecek, propaganda malzemesi ve bir roketatar mermisi bulunan 14 terörist sığınağı ortaya çıkarmışlardır.

6 Nisan 1993'te, PKK'nın yapmayı planladığı bir saldırı hakkında ihbar alan güvenlik güçleri, Kelekçi köyünü herhangi bir hasar vermeden aramışlardır. Bu sırada üç ailenin köye döndüğünü, ayrıca birçok kerpiç evin bakımı yapılmadığından dolayı kış koşullarına dayanamayıp çöktüğünü gözlemlemişlerdir. Gecenin ilerleyen vakitlerinde, güvenlik güçleri köyü terk ettikten sonra, teröristler köye dönüp kalan evleri de ateşe vermişlerdir.

B. İlgili iç hukuk ve uygulamalar:

Hükümet, aşağıdaki yasanın davayla ilgili olduğunu ileri sürmüştür:

Türkiye Anayasası'nın 125. Maddesi'nin ilgili bölümü şöyledir:

“İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.

(...) İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.”

Bu Madde, olağanüstü hal ya da savaş durumunda bile herhangi bir kısıtlamaya tabii değildir. Son cümledeki yükümlülük, sorumluluğu bir “toplumsal risk” kuramına dayanan, mutlak ve nesnel doğaya sahip Yönetimin hatasının kanıtlanmasını gerektirmez. Bu nedenle Yönetim, bilinmeyen ya da terörist kaynaklı etkinliklerden zarar gören yurttaşlarını, Devletin kamu düzen ve güvenliğini sağlamak ya da birey yaşamı ve

mülkiyetini korumak yükümlülüklerini yerine getiremediği söylenebilecek durumlarda, tazmin edebilir.

İdari yükümlülük, 25 Ekim 1983 tarihli, 2935 sayılı Olağanüstü Hal Yasası'nın Ek 1. Maddesi'nde de belirtilmiştir.

Bu ihlalleri kapsayan şikayetler Ceza Yasası'nın 151. ve 153. Maddesi uyarınca cumhuriyet savcısı ya da yerel idari yetkililere bildirilebilir. Cumhuriyet savcısı ve polis, kendilerine bildirilen suçları araştırmakla görevlidirler; savcı ayrıca Ceza Yasası'nın 148. Maddesi'ne göre soruşturma yapıp yapılmayacağına karar verir. Şikayetçi, eğer savcı cezai prosedürün işletilmesi gerekmediği yönünde karar verirse, bu kararı temyiz edebilir.

Eğer olayın sanıkları askeri personelse, Askeri Yasa'nın 86. ve 87. Maddelerinde belirtilen hususlara uygunluk içinde davranmadıkları gerekçesiyle bu personel de büyük miktarda zarara meydan vermekten, insan yaşamını tehlikeye atmaktan ya da mülkiyete hasar vermekten dolayı soruşturulabilir. Bu koşullardaki soruşturma Ceza Hukuku çerçevesinde, yetkili ve ilgili sivil makam tarafından, ya da Askeri Mahkemelerin Kuruluş ve İşleyişine Yönelik 353 sayılı yasanın 93. ve 95. Maddeleri uyarınca sanıkların hiyerarşik üstleri tarafından yürütülebilir.

Eğer bir suçun sanığı bir devlet görevlisi ya da memuruysa, il özel idaresinden (İl Genel Meclisi Yürütme Kurulu) soruşturma izni alınmalıdır. Yerel meclis kararları Danıştay'a başvurularak temyiz edilebilir; yargılama izninin reddi, bu türden bir otomatik temyize tabiidir.

Gerek suç, gerek haksızlık olsun, devlet memurları tarafından yapılan, maddi ya da manevi zarara yol açan herhangi bir yasadışı eylem, sivil mahkemelerde tazminat davası konusu olabilir.

İdareye karşı olan işlemler ise idari mahkemelere götürülebilir.

Terörist şiddetin yol açtığı zarar, Sosyal Yardım ve Dayanışma Fonu'ndan karşılanabilir.

Başvuru sahipleri, bireysel haklarının yukarıdaki tablo çerçevesinde korunmasını sağlayan konumun bazı yasal düzenlemelerle zayıflatıldığına dikkat çekmektedirler.

Anayasa'nın Madde 13 ve 15 arasındaki Maddeleri, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasını öngören düzenlemeler içermektedir.

Anayasa'nın geçici 15. Maddesi'ne göre, 12 Eylül 1980 ve 25 Ekim 1983 arasında çıkarılmış olan kanun hükmünde kararnamelerin Anayasa'ya aykırılığı iddia edilemez. Bu, kendisine dayanarak yargıdan muaf kararnameler çıkarılan, 25 Ekim 1983 tarihli, 2935 sayılı Olağanüstü Hal Yasası'nı da kapsar.

Bu tür, özellikle 285, 424, 425 ve 430 sayılı kararnamelerle, Olağanüstü Hal Bölge Valisi'ne oldukça fazla yetki tanınmıştır.

285 sayılı kararname, 3713 sayılı Anti Terör Yasası'nın (1981), olağanüstü hal bölgesindeki alanlarda uygulanmasını düzenlerken, güvenlik güçlerinin yargılanmasına karar verme yetkisini cumhuriyet savcılardan alır ve il idari meclislerine devreder. Bu meclisler, yasalar hakkındaki bilgileri eleştirilen devlet memurlarından oluşur, bu yönüyle de aynı zamanda güvenlik güçlerinin de başı sayılan bölge valisi, valiler ya da kaymakamlar tarafından etki altında bırakılmaya müsaittirler.

16 Aralık 1990 tarihli 430 sayılı kararnamenin 8. Maddesi aşağıdaki gibidir:

- Bu Kanun Hükmünde Kararname ile İçişleri Bakanına, Olağanüstü Hal Bölge Valisine ve olağanüstü hal bölgesi dahilindeki il valilerine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili her türlü karar ve tasarruflarından dolayı bunlar hakkında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz. Kişilerin sebepsiz uğradıkları zararlardan dolayı Devletten tazminat talep etme hakları saklıdır.

Başvuru sahiplerine göre, bu Madde valilere dokunulmazlık kazandırmaktadır. Terörle savaş bağlamında verilen zarar "gerekçeli" olacak ve bu nedenle yargıdan muaf olacaktır. Ayrıca, 430 sayılı kararname Bölge Valisi'ni köylerin geçici ya da kalıcı olarak boşaltılmasını sağlamak, ikamet özgürlüklerini kısıtlama, insanların bir alandan diğerine göçüne karar verme yetkileriyle de donatmaktadır. Bu nedenle yasa, Olağanüstü Hal Bölge Valisi'ni olağandışı yetkilerle donatmakta, aynı zamanda hem parlamento, hem de yargı denetiminden muaf kılmaktadır. Yerlerinden edilen insanlara barınak sağlanması ve tazminat ödenmesini düzenleyen herhangi bir kararname ise yoktur.

ŞİKAYETLER

Başvuru sahiplerinin Komisyon'a şikayetleri 10 Kasım 1992 günü yaşanan olaylar üzerinedir.

Başvuru sahipleri, kendilerinin de dahil olduğu Kelekçi köyü sakinlerinin güç kullanılarak ve anında tahliye edilmesinin Sözleşme'nin 3. Maddesi'ne göre bir tür kolektif cezalandırma olduğunu, bunun aynı zamanda açık ve kasıtlı bir biçimde, insanlık dışı ve haysiyet kırıcı bir cezalandırma olduğunu iddia etmektedir.

Başvuru sahipleri, tahliye politikasının kendilerinin Kürt kökeni nedeniyle uygulandığını, bu nedenle ayrımcı olduğunu da belirtmektedir. Bu politika, yalnızca bu nedenden dolayı dahi 3. Madde'nin ihlali anlamına gelmektedir. Başvuru sahiplerine göre, bu bağlamda, 3. Maddeyle birlikte 14. Madde'nin ihlali de söz konusudur.

Başvuru sahipleri, Sözleşme'nin 5. Maddesi'ne göre, diğer köylülerle birlikte evlerinden ve köylerinden edilmelerinin özgürlüğün uygulanması ve kişisel güvenlik ilkelerinin ciddi bir ihlali olduğunu belirtmişlerdir.

Başvuru sahipleri, özgürlüklerinin ve kişisel güvenliklerinin ellerinden alınmasının, kendilerine bir ulusal azınlık ya da etnik topluluk olarak uygulanan siyasetin sonucu olduğunu, bu nedenle kendilerinin Sözleşme'nin 5. ve paralel olarak 14. Maddelerinin ihlalinin kurbanı olduğunu iddia etmişlerdir.

Başvuru sahipleri, Sözleşme'nin 6. Maddesi'ne göre, ev ve köylerinden sürülmelerinin yurttaşlık haklarına açık ve doğrudan müdahale anlamına geldiğini belirtmişlerdir. Kendilerine evlerinde oturma özgürlüklerini savunmak ve bu doğrultuda direnmek ve bu nedenle tazminat istemek için herhangi bir etkili prosedür işletme şansı verilmemiştir.

Başvuru sahipleri, yukarıda Sözleşme'nin 5. Maddesiyle ilgili ihlallerden söz edilen durumların aynı zamanda 6. ve buna bağlı olarak 14. Madde'nin ihlallerinin de söz konusu olduğunu iddia etmektedir.

Başvuru sahipleri, köylerinden ve evlerinden keyfi olarak çıkarılmalarının Sözleşme'nin ev ve aile yaşamına saygı konularındaki 8. Maddesi'nin doğrudan ihlali anlamına geldiğini de ileri sürmektedir. Evlerinin askeri güçler tarafından yıkılması da bu maddede belirtilen haklarının ayrı bir ihlalini oluşturmaktadır.

Başvuru sahipleri, diğer yüzlerce örnekte olduğu gibi, tüm bir köye yönelik ev ve aile yaşamına müdahalenin Kürt olduklarından dolayı yapıldığına dikkat çekmektedir. Bu nedenle bu durum, Sözleşme'nin 8. Maddesiyle birlikte 14. Maddesi'nin ihlalini de kapsamaktadır.

Başvuru sahipleri, Sözleşme hakkındaki 1 numaralı Protokol'ün 1. Maddesi'ne göre mülkiyet haklarının olabilecek en keyfi biçimde ellerinden alındığını ifade etmektedir.

Başvuru sahipleri, yaşadıklarının Sözleşme hakkındaki 1 numaralı Protokol'ün 1. Maddesiyle birlikte yukarıda belirtilen nedenlerle, diğer Maddelerle birlikte 14. Madde'nin de ihlali anlamına geldiğini belirtmektedir.

Başvuru sahipleri, Sözleşme'nin 13. Maddesi'nin gerek tek başına, gerek 14. Maddeyle birlikte ele alındığında ihlal edilmiş olduğunu iddia etmektedir.

Son olarak, başvuru sahipleri, yaşadıklarının, devlet siyasetinin uygulanması olması nedeniyle, Sözleşme'nin 18. Maddesi'nin ihlal edilmiş olduğunu iddia etmektedir.

KOMİSYONDAKİ OTURUMLAR

Başvuru 3 Mayıs 1993 tarihinde yapılmış ve kayıtlara 18 Mayıs 1993 tarihinde geçilmiştir.

Komisyon, Raportör tarafından yapılan bir ön incelemeden sonra başvurunun kabul edilebilirliğini 30 Ağustos 1993 günü görüşmüş, ve İşleyiş Kuralları'ndan 48 sayılı Yönerge'nin ikinci paragrafı uyarınca, başvurudan muhatap devleti haberdar ederek tarafları kabul edilebilirlik üzerine yazılı görüşlerin sunmak üzere davet etmeyi kararlaştırmıştır. Devletin incelemeleri bu amaç için alınan sürenin uzatılmasıyla birlikte 15 Şubat 1994'te sunulmuş, başvuru sahipleri ise 19 Nisan 1994'te yanıt vermişlerdir.

Komisyon, 27 Haziran 1994'te tarafları davanın kabul edilebilirliği konusunda bir oturumda sözlü sunumlarını yapmak üzere davet etmeyi kararlaştırmıştır. Oturum kolaylığı açısından başvuru diğer iki başvuruyla; Akkum ve diğerlerinin Türkiye'ye karşı yaptığı 21894/93 ve Aksoy ve diğerlerinin Türkiye'ye karşı açtığı 21987/93 sayılı başvurularla birleştirilmiştir. Oturum tarihi olarak 18 Ekim 1994 belirlenmiştir. Oturum-

dan önce, başvuru sahipleri 15 Ağustos, 23 Eylül, 4 ve 10 Ekim 1994'te ve Devlet 4 ve 7 Ekim 1994 tarihlerinde olmak üzere, taraflar ek materyaller sunmuşlardır.

14 Ekim 1994'te başvuru sahiplerine yasal yardımda bulunulmasına karar verilmiştir.

18 Ekim 1994'teki celsede, Devlet, vekil B. Çağlar, Ş. Alpaslan, M. Özmen, D. Akçay ve H. Golsong adlı avukatlar ve İ. Boivin, İ. Kovar, A. Kurudal, F. Erdoğan, Y. Kızılkaya, C. Duatepe ve S.B. Ersöz adlı uzmanlar tarafından, şikayetçiler ise Profesör K. Boyle ve F. Hampson adlı avukatlar, Diyarbakır Barosu'ndan S. Aslantaş adlı hukuk müşaviri ve asistan M. Yıldız tarafından temsil edilmişlerdir.

YASA

1. Başvuru sahipleri, 10 Kasım 1992'de devlet güvenlik güçlerinin köylerine silahlı saldırıda bulunduğunu, askerlerin kendilerine ateş ettiğini, evlerini ateşe verdiğini ve onları köylerini boşaltmaya zorladığını iddia etmektedir. Saldırıda hayvanlar da öldürülmüştür. Başvuru sahipleri, Sözleşme Protokolü'nün 1. Maddesi'nin (mülkiyet hakkı) yanı sıra Sözleşme'nin 3. (insanlık dışı ve haysiyet kırıcı muamelenin yasaklanması), 5. (kişinin özgürlük ve güvenlik hakkı), 6. (mahkemeye erişim hakkı), 8. (aile yaşamı ve yuvaya saygı hakkı), 13. (Sözleşme'nin ihlal edildiği durumlarda etkili ulusal çarelere hak) ve 18. Maddelerinin (Sözleşme'nin kısıtlamalarının ikincil nedenlerden dolayı uygulanması yasası) işletilmesini istemektedir.

2. Devlet ise başvuranları iddialarını tümünden reddetmekte, olayların büyük çoğunlukla PKK'nın eylemlerinden kaynaklandığı, bu eylemler sonucunda köylülerin köylerini güvenlik gerekçeleriyle gönüllü olarak boşalttığı, tamamen ayrı bir olaylar silsilesi sunmaktadır.

Devlet, davanın aşağıdaki nedenlerle kabul edilemez olduğunu ileri sürmektedir:

- Başvuru sahipleri iç hukuk yollarını tamamıyla tüketmemişlerdir;
- Diğer bir seçenek olarak altı aylık zaman sınırını gözetmemişlerdir;
- Başvurunun kendisi dilekçe hakkının kötüye kullanımındır;
- Başvuru sahipleri, kendilerinin Sözleşme'nin ilgili Maddelerinin ihlalinden muzdarip olduklarını kanıtlamamışlardır;

- Zaten başvurunun kendisi açıkça temelsizdir.

3. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi

Devlet, başvuru sahiplerinin, Sözleşme'nin 26. Maddesi'nde belirtilen, Komisyon'a bir başvuru yapılmadan önce iç hukuk yollarının tüketilmesi gerektiğini yerine getirmediğini ileri sürmektedir. Başvuru sahipleri, ellerinde olan bir çok yöntemi denememişlerdir:

- İdare ve sivil mahkemeler yoluyla

Başvuranların her halükarda inkar edilen öyküsüne göre, evlerinin ve hayvanlarının uğradığı zarardan, ayrıca köyü zorunlu olarak boşaltmalarından güvenlik güçleri sorumludur. T.C. Anayasası'nın 125. Maddesi'ne göre (bkz. yukarıda 4. Madde) idari mahkemelerde tazminat istemli dava açma yoluyla idari işlem başlatma olanakları vardı; ayrıca olağan mahkemelerde de tazminat davası açabilirlerdi.

- Cezai işlem yoluyla

Başvuru sahiplerinin işlendiğini iddia ettiği suçların olağanüstü hal yasası ya da kararnameleri altında hiçbir yasal temeli yoktur ve bu eylemler, gerek Ceza Kanunu, gerek Askeri Kanun uyarınca cezai yaptırıma tabidir. (bkz.3. sayfa)

Devlet, başvuru sahiplerinin iddia ettiği gibi benzer idari uygulamalar olmadığını, ya da bu tip eylemlere karşı resmi düzeyde bir hoşgörü gösterilmediğini ileri sürmektedir. Önceden sözü edilen çözümler olağandışı değildir, ulaşılabilir ve bağımsız yargı yoluyla yaşama geçirilebilir. Bu çözüm yollarına gidenlerin kendilerini tehlikeye attıkları iddiası, ancak tahkir edici, gerçeklikten ve inandırıcılıktan tamamen yoksun olarak tanımlanabilir.

Devlet, eldeki çözümlerin etkisiz olmadığını göstermek için idare ve ceza mahkemelerinin verdikleri bazı kararları örnek göstermiştir. Bu kararlardan bazıları, Danıştay'ın, gerek kamu görevlileri, gerek teröristler tarafından verilen zararlardan, gerekse güvenlik güçleri ve PKK arasındaki çatışmalardan etkilenen bireylere tazminat ödenmesini kararlaştırdığı durumlardır.

Devletin verdiği diğer örnekler, kamu görevlilerine bireylere karşı giriştikleri eylemlerden dolayı uygulanan yaptırımları içermektedir.

Başvuru sahipleri, iç hukuk yollarında çözüm aramanın gerekli olmadığını belirtmektedir. Herhangi bir varsayılan çözüm yanıtıcı, yetersiz ve etkisiz olacaktır; çünkü:

- Söz konusu operasyon, devletin organları tarafından resmi olarak örgütlenmiş planlanmış ve uygulanmıştır;
- Sözleşme'nin iç hukuk sınırlarında etkili çözümler bulunmasını öngören 14. Maddesi'ne saygı duymamak yolunda fiili bir idari uygulama vardır.
- Böyle bir idari uygulama olsa da olmasa da, yasal sistemin tazmini sağlama konusundaki eksikliklerinden ötürü iç çözümler de etkisiz kalmaktadır;
- Böyle bir idari uygulama olsa da olmasa da, Türkiye'nin Güneydoğusundaki durum, muhtemel başvuru sahiplerinin çözüm aramaları durumunda sonuçlarından korkmaları gibi sağlam temelli bir korkuya neden olmaktadır.

Başvuru sahipleri, devletin önerdiği hiçbir çözümün etkili olarak değerlendirilemeyeceğini, çünkü Türkiye'nin Güneydoğusundaki köy yıkımlarının, sürgünlerin ve iç mülteciler yaratılmasının yüksek boyutlarda olması yüzünden bu siyasetin yüksek düzey devlet politikası olarak, bir diğer deyişle herhangi bir çözümün etkisiz ve yersiz olacağı bir idari uygulama olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Başvuru sahipleri, devletin sözünü ettiği prosedürlerin biçimsel olarak Türkiye yasal yapısının parçası olduğunu inkar etmemekte; ancak devletin söz konusu olaydaki gibi spesifik koşullarda bu prosedürlerin nasıl makul ölçülerde etkili olabileceğini göstermediğine dikkat çekmektedir. Varsayılan çözümler, aşağıdaki nedenlerden dolayı etkisizdir:

- Olağanüstü hal nedeniyle haklarda ve çözümlerde, Olağanüstü Hal Bölge Valisi'nin yargı dokunulmazlığı örneğinde görüldüğü gibi sınırlamalar;
- Cumhuriyet savcılarının ya da diğer yetkili makamların açtığı sahici soruşturmaların yokluğu;
- Soruşturma yapılsa bile peşi sıra gerekli önlemlerin alınmaması;
- Güvenlik güçlerinin yasal sorgulanamazlığı doğrultusunda resmi bir tutum;

- Çözüm arayanların cesaretlerinin kırılması;
- Köylülere evlerinin ve köylerinin yıkılmasından ve sürgün edilmelerinden dolayı yeterli tazminat ödendiğini gösteren tek bir davanın olmaması (ki bu devletin bu tip eylemler sonrası sistematik olarak PKK'yı suçladığı düşünülürse şaşırtıcı değildir);
- Olağanüstü Hal Yasası kapsamında Bölge Valisi aleyhine açılan başarılı herhangi bir tazminat davasının bulunmaması;
- Söz konusu durumda köylülere söz verilmiş olmasına rağmen herhangi bir tazminat ödemesinin yapılmamış olması;
- Jandarma hakkında 1992/1993'teki köy yıkımları ve zorunlu göçler hakkında yüzlerce suçlama olmasına rağmen hiçbir soruşturma yürütülmemiş olması;

Başvuru sahipleri, çözüm hakkını kullanmak için kişinin yasal danışmana gereksinim duyduğunu, avukatların da sonuçlarından korkmadan uygun çözümleri arayabilmeleri gerektiğini eklemekte; ancak buna benzer davaları ele alan birçok avukatın gözaltına ve kötü muameleye tabi tutulduğunu iddia etmektedir. Şu an itibarıyla 16 avukat, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni küçük düşürecek belgeler hazırlayıp bunları Avrupa'daki insan hakları örgütlerine göndermeyi de içeren suçlardan yargılanmaktadır. Bu, Komisyon'da görüşülen diğer davalarda da örneklenmiştir.

Komisyon, devletin ileri sürdüğü çözüm yollarının genişliğini, bu çözümlerin verimliliğini kanıtlayan örneklemeleri; başvuru sahiplerinin ise bu çözümlerin kuramsal ve yanıltıcı doğasına dikkat çekmesini kaydetmiştir.

Komisyon, Türk yetkililerin insan hakları ihlallerini hoşgörüle karşılamaları yönünde bir idari uygulama olup olmadığını belirlemeye gerek görmemiştir; çünkü başvuru sahiplerinin olağanüstü hal koşulları altında şikayette bulunup çözüm arama koşullarının etkili biçimde oluşmadığı konusunda başvuru sahipleriyle aynı düşüncededir. Komisyon, bu düşünceye aşağıdaki nedenlerden dolayı varmıştır:

Türkiye'nin Güneydoğusunda köy yıkımları ve sonucunda birçok insanın yerlerinden olduğu, bilinen bir gerçektir. Başvuru sahipleri, evlerinin, köylerinin ve hayvanlarının kendi inisiyatifleriyle hareket eden güvenlik güçleri tarafından yok edildiğini iddia etmektedirler. Başvuru sa-

hipleri, hasara yol açanın PKK ya da PKK ile güvenlik güçleri arasındaki karşılıklı ateş olduğu iddiasını reddetmektedir.

Devlet, güvenlik güçlerine karşı şikayetlerde söz konusu olabilecek çözümlerin genel bir tablosunu ortaya çıkarmıştır. Ancak, Türkiye'nin Güneydoğusunda ev ve mülkiyet yok etme eylemlerinin sıklığına rağmen, devletin başvurduğu tüm örneklerin idari mahkemelerin zarara yönelik olarak farklı koşullarda verdiği tazminat kararları olması kayda değerdir. Devlet, bu örnekteki başvuru sahiplerinin olduğu gibi, kasti olarak verilen hasara ilişkin tek bir tazminat örneği vermemiştir.

Üstelik güvenlik güçlerine köylerin yıkımı ve köylülerin sürülmesinden dolayı açılan başarılı kovuşturma örnekleri de verilmemiştir. Buradan yola çıkarak, Olağanüstü Hal koşullarında Bölge Valisi'nin emirleri doğrultusunda köylerin kalıcı ya da geçici tahliyesi, ikamete sınırlama getirilmesi, ve insanların başka bölgelere göçe zorlanmasından doğan eylemler hakkında da soruşturma açılması mümkün görülmemektedir.

Komisyon, mallarından olan, ayrıca hem güvenlik güçlerinin, hem PKK'nın baskısı altında olan köylülerin sıkıntılarını anlamaktadır. Bu aşamada güvenlik güçlerinin eylemlerinden şikayetçi olduklarında misillemeyle karşılaşacakları korkusunun temelsiz olduğu söylenemez.

Komisyon, şu kararı anımsatır: “Çözümler, yalnızca teoride değil, pratikte de yeterli açıklıkta olmalı, yeterli erişim ve verimlilikte olmalıdırlar (...) Bu tür koşulların yerine getirilmesini sağlamak muhatap devletin sorumluluğudur. (AİHM, 22 Mayıs 1984 tarihli, De Jong, Baljet ve van den Brink yargılaması, Seri A. numara 77, s. 18. p. 36; ve no. 14116/88 ve 14117/88, Sargın ve Yağcı Türkiye'ye karşı, 11 Mayıs 1989 tarihli karar, s. 250, 262).

Devlet tarafından ortaya konan, bu davanın koşullarında etkili örneklerin yokluğu altında, Komisyon başvuru sahiplerinin bu çözümleri arama zorunluluğundan muaf oldukları kararına varmıştır. Bu nedenle, başvuru Sözleşme'nin 26. ve 27. Maddesi 3. paragrafta belirtilen, iç hukuk yollarının tükenmemesi nedeniyle reddedilemez.

4. Altı Ay Kuralı

Devlet, başvuru sahiplerinin iç hukuk yollarını tükettiği varsayılsa bile, Sözleşme'nin 26. Maddesi'ndeki ikinci isteme, yani başvurunun son

kararın verilmesinden, eğer böyle bir karar yoksa olay gerçekleştikten sonra altı ay içinde yapılması gereğine uyulmadığına dikkat çekmektedir.

Başvuru sahipleri, şikayet konusu olan olayların 10 Kasım 1992 günü yaşandığını, başvurununsa 3 Mayıs 1993'te, altı ay içinde yapıldığına dikkat çekmektedirler.

Komisyon başvuru sahiplerine katılmaktadır. Başvuru, gerçekten de Sözleşme'nin 26. Maddesi'nde belirtilen altı ay kuralı dahilinde yapılmıştır.

5. Dilekçe Hakkının Kötüye Kullanımı

Devlet, başvurunun herhangi bir hukuksal temelden uzak olup yalnızca Türkiye Cumhuriyeti Devleti aleyhine propaganda amaçlı olarak yapıldığını belirtmektedir. Buna göre başvuru, Sözleşme denetim mekanizmasının yasal doğasına aykırı bir biçimde, dilekçe hakkının kötüye kullanımını oluşturmaktadır.

Başvuru sahipleri, devletin iddiasını reddetmekte, şikayetlerinin özellikle Sözleşme'nin ihlaliyle ilgili olduğunu, bu şikayetin yerel düzeyde dile getirilmemesinin başlıca nedenininse misilleme korkusu olduğunu ifade etmektedir. Bu korku, Türkiye'nin Güneydoğusunda yaşayan Kürt kökenli insanlarda yaygındır. Başvuru sahipleri, iddialarını politik güdülerle değil, Sözleşme'nin ihlallerinden gördükleri zararın tazmini ve Türkiye'de hukukun üstünlüğünün sağlanması güdülerıyla hareket ettiklerini öne sürmüştür.

Komisyon, devletin iddiasının yalnızca başvuru doğru olmayan olaylarla temellendirilmiş olduğunda geçerli olabileceğini düşünmektedir. Ancak, bu, duruşmanın bu aşamasında açık olmaktan çok uzaktır; bu nedenle başvuruyu bu temelde reddetmek olası değildir.

6. Mağdur Statüsü

Devlet, başvuru sahiplerinin iddia edilen zararın nedensel bağlarını Türk adaletine sunamadığı, Sözleşme'nin ihlalinin kurbanı olduklarını kanıtlayamadıkları; başvurunun bu nedenle bir "actio popularis" örneği oluşturduğunu iddia etmektedir.

Başvuru sahipleri bu yaklaşımı reddetmektedirler.

Komisyon, başvuru sahiplerinin evlerinin ve hayvanlarının yok edildiğini ve köylerinden sürüldüğünü beyan ettiklerini kaydetmiştir. Bu ne-

denle kendilerini mağdur olarak tanımladıkları açıktır. İddialarının doğru olup olmadığı gerçeği ise dava süreciyle ilgilidir. Sonuç olarak, başvuruyu bu bağlamda kabul edilemez saymanın temeli yoktur.

7. Dava Ölçütlerine Göre

Devlet, “liberal modelin belli başlı uyarlamaları” bağlamında, terörizm üzerine, karşılaştırmalı ve uluslararası hukukta, terörist şiddet tarafından tehdit edilen demokratik bir toplumda, kamu düzenini sağlama amacıyla orantılı olarak Sözleşme haklarının kısıtlanmasının gerekli olduğunu belirtmektedir.

PKK ve bağlı örgütler tarafından Türkiye’ye yönelik tehdit ve buna yönelik sert önlemler alınması gerekliliği beynelmilel tanınmıştır. Terörizm demokrasiyi, temel haklarını, yargı ve siyasi sistemlerini kalbinden vurur. Bu, Sözleşme organları tarafından da tanınmıştır (AIHM, 30 Ağustos 1990 tarihli, Fox, Campbell ve Hartley kararı, Seri A no. 182; Brogan ve diğerleri İngiltere’ye karşı, no. 11209/84, 11234/84, 11266/84, 11386/85, 14 Mayıs 1987 tarihli Komisyon Raporu paragraf 106). Bir devletin terörizme karşı nasıl bir savaş açması gerektiğini tartışmak, Sözleşme organlarının işi değildir. Bu bağlamda, Devlet, güvenlik güçlerinin başvuru sahiplerinin köyünde 10 Kasım 1992’de gerçekleştirdiği aramanın, Sözleşme tarafından devletlere biçilen takdir sınırını aşmadığını belirtmektedir.

Devlet, Sözleşme’nin 3., 8. ve 14. Maddelerine ve 1. Sözleşme Protokolü’nün 1. Maddesi’ne göre başvuru sahiplerinin güvenlik güçlerine yönelttikleri iddiaların doğruluğunu kanıtlayacak delillerin bulunmadığına dikkat çekmektedir. Başvuru sahiplerinin köylerine, evlerine ve hayvanlarına verilen hasar tamamen PKK tarafından verilmiştir. Başvuru sahipleri Kürt oldukları için zorunlu göçe ve ayrıma tabii tutuldukları da doğru değildir. Başvuru sahipleri halen köylerine yakın bir yerde yaşamaktadır ve ilk başvuru sahibi halen muhtardır. Gerek muhtarın, gerek diğer başvuru sahiplerinin ifadelerine göre, köyden göç PKK saldırılarından sonra ve muhtemelen Diyarbakır şehrine olağan kış göçü ile birlikte gerçekleşmiştir.

Devlet, ayrıca Sözleşme’nin 5. Maddesi’nin söz konusu davayla hiçbir ilgisi olmadığını, olsaydı bile Sözleşme’nin 15. Maddesi’nin 6 Ağustos 1990’dan beri bir önceki maddenin uygulanabilirliğini belirli koşullarda rafa kaldırma hakkı tanıdığını anımsatmaktadır. 6. ve 13. Maddeler konu-

sunda ise, Devlet, Türkiye hukukunun yukarıda söz edildiği üzere ayırım gözetmeden birçok çözüm önerdiğini belirtmektedir.

Son olarak, devlet, Sözleşme'nin 18. Maddesiyle ilgili olarak, devletin gücünü kötüye kullandığı yönünde kanıt bulunmadığına dikkat çekmektedir. Bilakis, eğer bir kötüye kullanım varsa, bu, başvuru sahiplerinin siyasi propaganda amacıyla dayanaksız suçlamalarla Sözleşme mekanizmalarını kötüye kullanmalarıdır.

Buna bağlı olarak, devlet, başvurunun Sözleşme'nin 27. Madde ikinci paragrafına göre açıkça temelsiz olduğunu ifade etmektedir.

Başvuru sahipleri olayların akışının kendi anlattıkları biçimde gerçekleştiğini, yörede gönüllü göç olmadığını, aksine Türkiye'nin Güneydoğusunda 1000'den fazla köyde uygulanan, iyi bilinen bir zorunlu göç siyaseti olduğunu ifade etmektedir. İki aylık bir süreç içinde Diyarbakır ve çevresindeki 50 köy güç kullanarak boşaltılmıştır. Bu siyasetin resmiyeti, Hürriyet gazetesinde yayınlanan, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'dan zamanın başbakanı Süleyman Demirel'e gönderildiği iddia edilen, 16-18 Kasım 1993 tarihli bir mektupla da ortaya konmaktadır. Mektupta PKK'ya lojistik desteği engellemek için köylerin boşaltılması önerisi yer almaktadır. Ayrıca, yakınlarda İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı bölgede "devlet terörizmi" siyaseti uygulanıp uygulanmadığına yönelik soru işaretleri olduğunu belirten bir konuşma yapmıştır.

Başvuru sahipleri, devletin terörizmle savaştan kaynaklanan kısıtlamalardan söz etmesini bu olayın gerçeklerinden dolayı yersiz olarak nitelendirmektedir. Başvuru sahipleri, güvenlik güçleri tarafından evlerinden kovulan sıradan köylülerdir. Evleri sonradan aynı güçler tarafından yıkılmıştır. Sözleşme'yle uyum içinde olan hiçbir Madde, 15. Madde'yi göz ardı etsin etmesin, bu tür eylemleri haklı göstermez. Bu eylemler zaten, Sözleşme'nin 3. Maddesinde vazgeçilemez haklar olarak belirtilen hakları ihlal etmiştir.

Ayrıca yukarıda söz konusu olan şikayetler mevcut kanıtla desteklenmektedir.

Komisyon, tarafların sunumlarının ışığında, olayın Sözleşme'ye göre karmaşık hukuk ve gerçeklik sorunları içerdiğini, bu sorunlar hakkındaki karara ancak başvurunun tüm yönleriyle ele alınmasıyla varılabileceğini düşünmektedir. Bu nedenle Komisyon, başvurunun Sözleşme'nin 27. Maddesi'nin ikinci paragrafında belirtilen anlamıyla açıkça dayanaksız

olmadığı sonucuna varmıştır. Başvuruyu kabul edilemez kılacak başka bir gerekçe sunulmamıştır.

Bu nedenlerden dolayı, Komisyon, olayın niteliği hakkında bir yargıda bulunmadan, oybirliği ile,

BAŞVURUYU KABUL EDİLEBİLİR OLARAK NİTELER.

Komisyon Sekreteri H.C. KRÜGER

Komisyon Başkanı C.A. NORGAARD

KOMİSYON RAPORU

I. GİRİŞ

1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne sunulan davanın ve Komisyon işleyişinin taslağı aşağıdadır.

A. BAŞVURU

2. Başvuru sahipleri, Diyarbakır ili Dicle ilçesinin Kelekçi köyünde oturan Türk yurttaşlarıdır ve Komisyon'da her ikisi de Essex Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Profesör K. Boyle ve F. Hampson tarafından temsil edilmektedir.
3. Başvuru Türkiye'ye karşı yapılmıştır. Muhatap Devlet, vekil Bakır Çağlar tarafından temsil edilmektedir.
4. Başvuru sahipleri, 10 Kasım 1992'de devlet güvenlik güçleri tarafından evlerinin yakıldığını ve köylerinden güç kullanılarak aceleyle sürüldüklerini iddia etmekte; hem 1 Numaralı Ek Protokol'ün 1. Maddesi'nin, hem de Sözleşme'nin 3., 5., 6., 8., 13., 14.ve 18. Maddelerinin harekete geçirilmesini istemektedir.

B. DURUŞMALAR

5. Başvuru 3 Mayıs 1993'te yapılmış ve 18 Mayıs 1993'te kaydedilmiştir.
6. Komisyon 30 Ağustos 1993'te İşleyiş Kuralları'nın 48. Maddesi'nin ikinci paragrafı uyarınca muhatap Devleti başvurudan haberdar etmiş ve tarafları davanın kabul edilebilirliği ve nitelikleri hakkında yazılı sunumlarını yapmak üzere davet etmiştir.
7. Devlet, incelemesini 15 Şubat 1994'te, bu amaç için belirlenmiş zaman sınırının uzatılmasından sonra sunmuştur. Başvuru sahipleri, 19 Nisan 1994'te yanıt vermişlerdir.
8. Komisyon, 27 Haziran 1994'te tarafları 18 Ekim 1994'teki oturumda sözlü sunumlarını yapmak üzere davet etmeyi kararlaştırmıştır. Bu

başvurunun oturumu iki diğer başvuruyla; Akkum ve diğerlerinin Türkiye'ye karşı yaptığı 21894/93 ve Aksoy ve diğerlerinin Türkiye'ye karşı açtığı 21987/93 sayılı başvurularla birleştirilmiştir. Oturumdan önce, başvuru sahipleri 15 Ağustos, 23 Eylül, 4 ve 10 Ekim 1994'te ve Devlet, 4 ve 7 Ekim 1994 tarihlerinde olmak üzere, taraflar ek materyaller sunmuşlardır. 14 Ekim 1994'te başvuru sahiplerine yasal yardımda bulunulmasına karar verilmiştir.

9. 18 Ekim 1994'teki celsede, Devlet, vekil B. Çağlar, Ş. Alpaslan, M. Özmen, D. Akçay ve H. Golsong adlı avukatlar ve İ. Boivin, İ. Kovar, A. Kurudal, F. Erdoğan, Y. Kızılkaya, C. Duatepe ve S.B. Ersöz adlı uzmanlar tarafından, şikayetçiler ise Profesör K. Boyle ve F. Hampson adlı avukatlar, Diyarbakır Barosu'ndan S. Aslantaş adlı hukuk müşaviri ve asistan M. Yıldız tarafından temsil edilmişlerdir.
10. 19 Ekim 1994'te Komisyon başvuruyu kabul edilebilir olarak nitelemiştir.
11. 7 Aralık 1994'te Komisyon, başvuru sahiplerini iddiaları çerçevesinde sözlü kanıt toplamayı kararlaştırmıştır. Bu amaçla üç delege görevlendirilmiştir: H. Danelius, I. Cabral Barreto ve N. Bratza.
12. Komisyon'un kabul edilebilirlik yönündeki karar metni taraflara 14 Aralık 1994 tarihinde gönderilmiş; ellerinde davayla ilgili ek bilgi ya da incelemeleri sunmaları istenmiştir. Taraflardan aynı zamanda delegeler önünde sunmak istedikleri sözlü kanıtları belirtmeleri istenmiştir. Devlet, incelemesini 14 Şubat 1995 tarihinde, bu amaç için belirlenmiş zaman sınırının uzatılmasından sonra sunmuştur. Bu incelemede Devlet, Komisyon'u başvuruyu Sözleşme'nin 29. Maddesi'ne göre kabul edilemez saymaya davet etmiştir. Devletin sunduğu materyal arasında Hüseyin Akdivar ve sonradan başvuru sahibinin aynı adlı kuzeni olduğu anlaşılan Ahmet Çiçek ile yapılmış görüşmelerin tarihsiz bir video kaseti de vardır. 8 Mart 1995'te, Devlet tarafından başka video materyalleri de sunulmuştur.
13. Taraflar muhtemel tanıkların adlarını da sunmuşlardır. Başvuru sahipleri 1 Ocak, 13 Şubat ve 21 Mart 1995'te, Devlet ise 16 ve 21 Ocak ve 5 Nisan 1995'te.
14. Başvuru sahiplerine, tanıklara ve yerel avukatlara gözdağı verilmesine, böylece Sözleşme'nin 25. Maddesi'nin ihlal edilmesine yönelik

protestolar, başvuru sahiplerinin temsilcileri tarafından 1 Ocak, 7, 8, 9 Mart ve 18 Nisan 1995 tarihlerinde Komisyon'a iletilmiştir.

15. Komisyon delegasyonu 13 ve 14 Mart 1995'te Diyarbakır'da, 12-14 Nisan 1995 tarihleri arasındaysa Ankara'da tanıkları ve kanıtları dinlemiştir. İlk oturumda Devlet ek materyal sunmuştur. Delegasyon karşısında Devlet vekil B. Çağlar, asistanı T. Özkarol, N. Akıncı, A. Someren, B. Pekgöz, İ. Kovar, A. Kurudal, F. Erdoğan, Y. Kızılkaya ve A. Kaya tarafından, başvuru sahipleriye Profesör K. Boyle, avukat F. Hampson, yardımcıları A. Reidy ve J. Cunnison tarafından temsil edilmiştir.
16. Komisyon, 20 Mayıs 1995'te tarafları Strazburg'da yapılacak duruşmada davanın nitelikleri hakkındaki sunumlarını yapmaya davet etmiştir. Başvuru sahiplerinin temsilcileri tarafından davanın özellikleri hakkında bir duruşma öncesi dilekçe 23 Haziran 1995'te sunulmuştur.
17. Karar duruşması 3 Temmuz 1995'te yapılmış, dava bu aşamada yukarıda, sekizinci paragrafta belirtilen diğer davalardan ayrılmıştır. Devlet, vekil B. Çağlar ve danışmanı D. Akçay, T. Özkarol, Y. Kızılkaya ve İ. Boivin tarafından, başvuru sahipleri ise Profesör K. Boyle ve avukat F. Hampson ve asistanları A. Reidy tarafından temsil edilmiştir.
18. Ek yazılı kanıt başvuru sahiplerinin temsilcileri tarafından 14 Haziran 1995'te, Devlet tarafından 10 Temmuz 1995'te sunulmuştur.
19. 17 Ekim 1995'te Komisyon, Sözleşme'nin 29. Maddesi'ne başvurmayı gerektirecek bir durum olmadığına karar vermiştir.
20. Komisyon, davayı kabul edilebilir olarak niteledikten sonra, Sözleşme'nin 28. Maddesi'nin birinci paragrafına göre, dostane çözümün mümkün olup olmadığını incelemek tasarrufuna başvurmuştur. Tarafların tepkileri ışığında, Komisyon, böyle bir çözümün yaşama geçirilmesinin olası olmadığı sonucuna varmıştır.

C. MEVCUT RAPOR

21. Mevcut rapor, Komisyon tarafından, Sözleşme'nin 31. Maddesi'ne göre, tartışmalardan ve oylamadan sonra aşağıdaki üyelerin katılımıyla hazırlanmıştır.

S. TRECHSEL, (Başkan),
H. DANELIUS

C.L. ROZAKIS
C.A. NORGAARD
A.S. GÖZÜBÜYÜK
A. WEITZEL
J.-C. SOYER
H.G. SCHERMERS
G.H. THUNE
J. LIDDY
M.P. PELLONPÄÄ
M.A. NOWICKI
I. CABRAL BARRETO
B. CONFORTI
N. BRATZA
I. BÉKÉS
J. MUCHA
D. ŠVÁBY
G. RESS

22. Bu raporun metni Komisyon tarafından 26 Ekim 1995'te benimsenmiş ve Sözleşme'nin 31. Maddesi'nin ikinci paragrafı gereğince Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne sunulmuştur.
23. Raporun amacı, Sözleşme'nin 31. Maddesi uyarınca:
- I. Gerçekleri saptamak,
  - II. Saptanan gerçeklerin ışığında Devletin, Sözleşme tarafından belirlenen yükümlülüklerini ihlalinin söz konusu olup olmadığını belirlemektir.
24. Komisyon'un başvurunun kabul edilebilirliğine yönelik kararı Ek'te sunulmuştur.
25. Tarafların sunumlarının ve kanıt olarak sunulan belgelerin tam metinleri Komisyon arşivlerinde tutulmaktadır.

II. GERÇEKLERİN SAPTANMASI

26. Taraflar davanın gerçekleri, özellikle Kasım 1992'de yaşananlar hakkında ayrı fikirdedirler. Bu nedenle, Komisyon, Sözleşme'nin 28. Maddesi'nin birinci paragrafı uyarınca, tarafların yardımıyla soruş-

turma başlatmış, ve hem yazılı materyal, hem de sözlü tanıklıkları almıştır. Komisyon, önce tarafların anlatımıyla olayın bir özetini, sonra da ilgili tanıklıkların ve kanıtların bir özetini sunmaktadır.

A. Davanın Kendine Özgü Koşulları

27. Başvuru sahipleri, Diyarbakır ili Dicle ilçesi Kelekçi köyünde yaşayan Türk yurttaşlarıdır.
28. Başvuru sahiplerinin köyelerine 17 ya da 18 Temmuz 1992’de PKK adlı silahlı terör örgütü tarafından bir saldırı düzenlenmiştir. Bu saldırıda üç kişi (başvuru sahibi Ahmet Çiçek’in amcası ve iki kuzeni) ölmüş, üç kişi de (başvuru sahibi Abdurrahman Aktaş’ın babası, amcası ve kuzeni) yaralanmıştır.
29. 1 Kasım 1992 gecesi sayıları 100 ile 150 arasındaki teröristler Boğazköy adlı komşu köydeki jandarma karakoluna ağır silahlarla saldırmış, bu saldırıda bir asker öldürülmüş, sekiz asker de yaralanmıştır. Boğazköy jandarma istasyonu bu saldırıda yıkılmış ve boşaltmak zorunda kalınmıştır.
30. Güvenlik güçleri tarafından çevre arazide teröristleri bulmak amacıyla bir arama yapılmıştır.
31. **Başvuru sahiplerine göre**, 10 Kasım 1992 akşamı güvenlik güçleri köyelerine girmiştir. Bu güçler, düzenli askeri güçler yanında “özel tim” olarak bilinen, anti-terörist operasyonlar için özel olarak eğitilen askerleri de kapsamaktadır.
32. Askerler köy muhtarı Hüseyin Akdınar’a köy ahalisini derhal tahliye etmesini söylemişlerdir. Başvuru sahiplerine göre, muhtar insanları bir araya toplamaya çalışırken, askerler muhtarın, oğlunun ve başvuru sahiplerinin evlerinin de içinde bulunduğu bir dizi evi ateşe vermiştir. Dokuz ev içindekilerle birlikte yanıp yok olmuştur.
33. Köyün yıkılmasının ardından birçok köylü köyü terk etmiş ve çoğu Diyarbakır şehrine gitmiştir. Kimi oradaki akrabalarının yanına taşınırken, kimi evsiz kalmıştır.
34. 6 Nisan 1993’te, yakında yapılacak bir PKK saldırısını haber alan güvenlik güçleri Kelekçi köyüne dönmüş ve köyün alanını ateşe vermiştir.

35. Kelekçi, evlerin büyük çoğunluğu, kısmen Nisan 1993'teki askeri saldırı sırasında yıkıldığı için şu anda tamamen boşaltılmış durumdadır.
36. Başvuru sahipleri, köylülere biraz yiyecek ve giyecek sağlanmasına rağmen, Devletten hiçbir tazminat almamıştır ve sıkıntı içindedir.
37. **Devlete göre**, Kelekçi köyüne Temmuz 1992'deki PKK saldırısından sonra köylüler kendilerini güvende hissetmediklerinden köyü gönüllü olarak boşaltmaya başlamıştır. Nitekim üç aile sonra dönmüştür.
38. Boğazköy jandarma karakoluna 1 Kasım 1992'de düzenlenen saldırıdan sonra güvenlik güçleri bölgede bir arama yapmış, bu aramada içinde yiyecek ve giyecek bulunan birçok terkedilmiş terörist sığınağı ortaya çıkarılmıştır. İlk başta Kelekçi'nin herhangi bir hasar verilmenden arandığı belirtilmiştir. Sonradan subaylar Kelekçi'de 10 Kasım 1992'de herhangi bir arama yapılmadığı ve köye asker girmediği yönünde ifade vermiştir. Askerler yakın tarihlerde köyün dışında yalnızca bir mola vermek için durmuşlardır.
39. Güvenlik güçleri 6 Nisan 1993'te Kelekçi köyünü herhangi bir hasara neden olmadan aramıştır. Bu esnada üç ailenin köye döndüğünü, ayrıca birçok kerpiç evin bakımsızlıktan kış iklimine dayanamayıp çöktüğünü de gözlemlemiştir. Bu gece, güvenlik güçleri köyü terk ettikten sonra, teröristler köye dönmüş ve kalan evleri de ateşe vermiştir.

B. Komisyonda Ele Alınan Kanıtlar

a) Belgesel ve görsel, işitsel kanıtlar

40. Taraflar Komisyon'a muhtelif belgeler, fotoğraflar, çizimler ve video kasetler sunmuştur. Belgeler Türkiye'nin yargı sistemi, ilgili örnekler, istatistikler, *inter alia*, memurların yasadışı eylemlere başvurmalarından ötürü yargılandıkları örnekler, ve bazı başvuru sahiplerinin ve tanıkların Komisyon'a başvurularının ve olayların kendi anlattıkları biçiminin doğruluğuna dair yeminli ifadeleri içermektedir.
41. Komisyon aşağıdaki belgeleri özellikle incelemiştir:

aa) Genel Raporlar

(1) Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcısı Bekir Selçuk'un 23 Eylül 1994'te Adalet Bakanlığı'na sunduğu rapor

42. Bekir Selçuk, PKK'nın Kelekçi'ye 17 Temmuz 1992'de saldırdığını, bu saldırıda Adem Çiçek, Ahmet Çiçek ve Ali Aktaş'ı öldürdüğünü, üç kişiyi de yaraladığını belirtmiştir. Sonra Boğazköy jandarma karakoluna saldırmış, bir jandarmayı öldürüp sekizini de yaralamışlardır. Bu çatışma Kelekçi'ye de sıçramış, burada teröristlerle güvenlik güçleri arasındaki çatışmada dokuz ev yanmış ve hasar görmüştür. Sonuç olarak köylülerin PKK korkusu yüzünden köy terk edilmiştir. Kelekçi'de kalan boş evler 6 Nisan 1993'te yakılmıştır.
43. Rapora göre mağdurlar tarafından konuyla ilgili olarak İl Meclisi'ne, Bölge Savcısı'na ya da Dicle mahkemelerine herhangi bir başvuru yapılmamıştır.
44. Kelekçi muhtarı Hüseyin Akdınar, yetkililer karşısında Komisyon'a başvurduğunu reddetmiş; Abdurrahman Aktaş ve Ahmet Çiçek ise Diyarbakır İnsan Hakları Derneği'ne çağrıldıklarını, burada tazminat için önceden hazırlanmış dilekçeleri okumadan imzaladıklarını ifade etmiş; sonradan Komisyon'a gönderilen bu dilekçelerin gerçekleri yansıtmadığını belirtmişlerdir.

(2) Bekir Selçuk ve diğerleri tarafından 21 Eylül 1994'te hazırlanan keşif raporu

45. Rapor, 1 Kasım 1992'de Boğazköy'de ve 6 Nisan 1993'te Kelekçi'de yaşananlar hakkında mevcut kanıtı değerlendirmek ve ek kanıt toplamak üzere bir keşif heyeti oluşturulduğunu belirtmektedir. Bekir Selçuk'tan, bir fotoğrafçıdan ve Bayındırlık Müdürlüğü'nde uzman olarak çalışan Mehmet Nur Tarancı adında bir inşaat mühendisinden oluşan heyet, ilgili alana 21 Eylül 1994 günü helikopterle gitmiştir. Heyet Kelekçi'ye değil, Boğazköy'e inmiştir. Ancak alçaktan uçuşlar sırasında Kelekçi köyünün tamamen boşaltılmış olduğunu ve köyde yaşayan olmadığını gözlemlemişlerdir.
46. Özel bir ifadede, Mehmet Nur Tarancı, Kelekçi'deki evlerinin çökmesinin bakımsızlık sonucu olduğunu, bunun başlıca nedenininse

doğal nedenler ve evlerin yapımında kullanılan malzeme olduğunu belirtmiştir.

(3) *Jandarma Subayları Gürsel Demirtaş, Tayfur Nur ve diğerleri tarafından hazırlanan, Hüseyin Akdivar ve Abdullah Karabulut dahil, Kelekçi köyünün birçok sakini tarafından imzalanan olay raporu*

47. Rapor, Kelekçi'de 6 Nisan 1993 günü olanları anlatmaktadır. Rapora göre, o gün askeri bir birlik köye gelmiş, saat 13.00 sularında aramalarını bitirmiş ve herhangi bir hasar ya da yıkıma neden olmadan görev yerine dönmüştür. Askerler köyü terk ettikten sonra, terörist bir örgütün kimliği belirsiz elemanları, ifadelere göre aynı gün 18.00 sularında köye gelmiştir. Bu grup köye girmiş ve çevreye yayılmış, sonra evlerden bazılarını ateşe vermiş, köylülere, evlerini askerin ateşe verdiğini söylemeleri için baskı yapmıştır. Köy sakinlerinin bir bölümü, olay sırasında köylerinde bulunmamaktadır. Evleri kerpiçten yapılmış bu kişiler, kış boyunca Diyarbakır'da kalmakta, köye yalnızca yazın kısa bir bölümü için dönmekte ve orada yaşamaktadır.

bb) Başvuru Sahiplerinin İfadeleri

Hüseyin Akdivar

(4) *Köy Muhtarı Hüseyin Akdivar'ın 15 Nisan 1993'te olayla ilgili olarak jandarmalara verdiği ifade*

48. Hüseyin Akdivar, köylülerin kendisine köyün bir on gün önce yakıldığını söylediğini, bunu kimin yaptığından haberi olmadığını ifade etmiştir.

(5) *Hüseyin Akdivar'ın Başsavcı Bekir Selçuk ve diğerlerine 22 Eylül 1994'te verdiği ifade.*

49. Hüseyin Akdivar, 1 Kasım 1992'de Boğazköy karakoluna yapılan saldırıyı, ardından da köylerindeki dokuz evin yakılması olayını doğrulamıştır. Ancak evlerin kimler tarafından ateşe verildiğini, o sırada güvenlik güçlerine aramalarında yardımcı olmakla meşgul olduğu için görmemiştir. Kendisi Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Olağanüstü Hal Bölge Valisi'ne evlerinin yeniden yapılıp zararlarının karşılan-

ması için dilekçeyle başvurmamış, ancak bölge yetkililerine ya da Komisyon'a başvurmamıştır.

(6) *Hüseyin Akdívar ve Operasyon ve Güvenlik Bölümü memurları arasındaki soru ve yanıtların 19 Kasım 1994 tarihli bir kopyası*

50. Hüseyin Akdívar, Komisyon'a köylerinin zorla boşaltılıp evlerinin yakıldığı iddiasıyla Komisyon'a bir başvuruda bulunup bulunmadığı yönündeki soruyu, jandarma karakolu ve ilçe belediye başkanı dışında kimseye başvurmadığını söyleyerek yanıtlamaktadır. Köylüler, köylerini güvenlik gerekçeleriyle boşaltmışlardır. Kendisi, diğer tüm köylerdeki gibi teröristlerin geldiğini duymuştur, ama görmemiştir.

Abdurrahman Akdívar

(7) *Kelekçi köyü ahalisinden Abdurrahman Akdívar'ın Diyarbakır İnsan Hakları Derneği'ne 14 Kasım 1992 tarihinde söyledikleri.*

51. Abdurrahman Akdívar'ın ifadesine, 10 Kasım 1992'de askeri bir özel tim Kelekçi'ye gelmiş, muhtar olan babasına köylüleri bir araya toplamasını söylemiş ve aralarında kendi ailesinin evinin de bulunduğu dokuz evi herhangi bir açıklama yapmadan yakmışlardır. Ev sahipleri başka bir yere göçmek zorunda kalmışlardır; aksi halde evsiz kalacaklardır. Durumları hem ekonomik, hem de psikolojik olarak çok kötüdür.

Ahmet Çiçek

(8) *Kelekçi köyü ahalisinden Ahmet Çiçek (1968 doğumlu)'in 16 Nisan 1994'te Diyarbakır İnsan Hakları Derneği'nde, Mahmut Şakar'ın tanıklığıyla, anlattıkları.*

52. Ahmet Çiçek 10 Kasım 1992'de askerlerin Kelekçi'deki evleri yaktıklarına tanık olduğunu söylemiştir. Bazı köylüler de dövülmüştür. Ardından köylüler köyü terk etmeye başlamıştır. 5 Nisan 1993'te, kendisi köyün çevresinde, üzüm bağlarını gözetirken, askerler yeniden evleri yakmış ve konuşan herkesi dövmüşlerdir.

53. Devlete ekonomik zorlukların üstesinden gelebilmek için yardım başvurusunda, sonuçsuz kalacağını bildiği için başvurmamıştır. Diğer köylülerin Dicle Kaymakamı ve Jandarma Komutanı tarafından çağrılıp, kendilerine eğer köylerinin güvenlik güçleri değil, teröristler tarafından yakıldığını söylerlerse yardım alabileceklerinin söylendiğini duymuştur. Köylüler bu doğrultuda ifadeleri tam içeriklerini bilmeden imzalamış; ancak yardım alamamışlardır. Komisyon'a başvurusunu doğrulamıştır.

Abdurrahman Aktaş

(9) Kelekçi köyü ahalisinden Abdurrahman Aktaş'ın (muhtemelen 20 Nisan 1993 civarlarında) jandarmalara verdiği ifade.

54. Abdurrahman Aktaş, askerlerin Kelekçi'ye 6 Nisan 1993'te gelip köyü herhangi bir hasar vermeden aradıklarını belirtmiştir. Aynı akşam teröristler gelip köyü yakmıştır. Temmuz 1992'de, teröristlerin köye geldiğini, üç kişiyi öldürüp üçünü de yaraladığını anımsamakta, köylülerin Devlete her zaman yardım edip saygı duyduğunu ifade etmektedir. Teröristlere hiç yardım etmemişlerdir. Devletin şu anda içinde bulunduğu kötü koşullarda kendilerine yardım etmesini dilemektedir.

(10) Abdurrahman Aktaş'ın Başsavcı Bekir Selçuk ve diğerlerine 22 Eylül 1994'te verdiği ifade

55. Abdurrahman Aktaş, Kelekçi'yi babası PKK'nın Temmuz 1992'de düzenlediği saldırıda öldürülünce terk ettiğini, müteakip olaylar hakkında bilgisi olmadığını belirtmektedir. Sonradan İnsan Hakları Derneği'ne çağrılmış ve kendisine bir başvuruda bulunursa tazminat alacağı sözü verilmiştir. İmzasını ve Komisyon'a başvurusunu doğrulamıştır.

cc) Diğer Şahısların İfadeleri

Ahmet Aksakal

(11) Kelekçi köyü ahalisinden Ahmet Aksakal'ın jandarmaya 20 Nisan 1993'te verdiği ifade

56. Ahmet Aksakal, askerlerin köye 15-20 gün önce saat 11.00 sularında geldiğini, evleri birer birer, herhangi bir hasara yol açmadan aradıklarını ifade etmiştir. Aynı günün akşamı bir grup silahlı terörist köye girmiş ve köyü yıkmaya başlamıştır. Teröristler Temmuz 1992'de köye gelip üç kişiyi öldürüp diğer üçünü de yaralayarak sakat bırakmışlardır. Aksakal, köylülerin her zaman Devlete saygılı ve yardımcı olduğunu ve Devlete başkaldıranlara yardım etmek istemediklerini yazmıştır. İçinde buldukları zor koşullarda Devletten yardım istemektedirler.

Ahmet Aktaş

(12) Kelekçi köyü ahalisinden Ahmet Aktaş'ın jandarmaya 20 Nisan 1993'te verdiği ifade

57. Ahmet Aktaş, 15 gün kadar önce, saat 11.00 sularında askerlerin köye arama yapmak için geldiklerini ifade etmiştir. Aramalarını bitirdikten sonra, köyü herhangi bir hasara neden olmadan terketmişlerdir. Aynı günün akşamı silahlı bir grup terörist gelip köydeki evleri ateşe verip yıkmıştır. Bu teröristler Temmuz 1992'de üç kişiyi öldürüp üç kişiyi de yaralamışlardır. Aktaş, köylülerin Devlete her zaman saygılı ve yardımcı olduğunu, teröristlere hiçbir zaman yardım etmediklerini ve bundan sonra da etmeyeceklerini söylemiştir. İçinde buldukları zor koşullarda Devletten yardım istemektedirler.

(13) Ahmet Aktaş'ın Başsavcı Bekir Selçuk ve diğerlerine 22 Eylül 1994'te verdiği ifade

58. Ahmet Aktaş, 18 Temmuz 1992'de köylerinin PKK üyeleri tarafından basıldığını; bu baskının üç ölüm, üç de yaralanmayla sonuçlandığını belirtmektedir. Ölenlerden biri kardeşi Ali'dir. Olayı müteakiben Ahmet Aktaş köyü terk etmiş ve Diyarbakır'a taşınmıştır. 1 Kasım

1992 ve 6 Nisan 1993'te olanlardan, o sırada Diyarbakır'da olduğu için haberdar değildir. Ancak bu olayların sonucunda evi yanmıştır. Evinin ilk olayda mı, ikinci olayda mı yandığını; ve evini kimin yakıtığını bilmemektedir.

Fahri Akyüz

(14) Kelekçi köyü ahalisinden Fahri Akyüz'ün jandarmaya Nisan 1993'te verdiği ifade

59. Fahri Akyüz, 15 gün önce saat 11.00 sularında askerlerin köye arama yapmak için geldiğini, arama yapıp köyü herhangi bir zarar vermeden terk ettiklerinin belirtmektedir. Aynı günün akşamı bir grup terörist köye gelmiş, evleri ateşe verip yıkmışlardır. Bu teröristler, Temmuz 1992'de de köye gelmiş, üç kişiyi öldürüp üç kişiyi de yaralamışlardır. Akyüz, köylülerin Devlete her zaman saygılı ve yardımcı olduğunu da söylemiştir. Şu anda zor koşullarda yaşamaktadırlar ve Devletten yardım istemektedirler.

(15) Fahri Akyüz'ün Başsavcı Bekir Selçuk ve diğerlerine 23 Eylül 1994'te verdiği ifade.

60. Fahri Akyüz, olayların gerçekleştiği esnada köyde olmadığını; evinin yakıldığını, ancak yangının nasıl başladığını ya da kimlerin başlattığını bilmediğini ifade etmiştir.

Ahmet Çiçek

(16) Kelekçi köyü ahalisinden Ahmet Çiçek'in (1967 doğumlu) jandarmaya 26 Nisan 1993'te verdiği ifade

61. Ahmet Çiçek, 20 gün önce, askerlerin köyü herhangi bir zarar vermeden aradıklarını, ancak geceleyin silahlı teröristlerin köyü ateşe verecek yaktıklarını ifade etmektedir. Temmuz 1992'de, teröristlerin köye geldiğini, üç kişiyi öldürüp üçünü de yaraladığını anımsamakta, köylülerin Devlete her zaman saygı duyduğunu ve yardım ettiğini ifade etmektedir. Teröristlere hiç yardım etmemişlerdir ve etmeyeceklerdir. Kendisinin ve diğerlerinin içinde buldukları kötü koşullarda Hükümet desteği aramaktadırlar.

(17) Aynı Ahmet Çiçek'in Başsavcı Bekir Selçuk ve diğerlerine 22 Eylül 1994'te verdiği ifade.

62. Ahmet Çiçek, Kelekçi ve Boğazköy'e 17 Temmuz ve 1 Kasım 1992'de saldırıldığını, ikincisinde çatışmanın Kelekçi'ye kadar sığradığını belirtmektedir. Üç günlük çatışmanın sonunda köyü terketmiş ve dokuz evin yakıldığını duymuştur. 1993 ilkbaharında, üzüm bağlarını gözetirken köy tamamen yakılmış ve o sırada köyde askerler olduğundan bunu onların yaptığını düşünmüştür.
63. Ardından Diyarbakır İnsan Hakları Derneği'ne çağrılmış ve jandarmalara köyü teröristlerin ateşe verdiğini söylediğini inkar etmiştir. Ardından kendisi için Komisyon'a bir dilekçe hazırlamışlardır.

(18) Ahmet Çiçek Operasyon ve Güvenlik Bölümü memurları arasındaki soru ve yanıtların 19 Kasım 1994 tarihli bir kopyası.

64. Ahmet Çiçek, 1 Kasım 1992'de evinin güvenlik güçleri tarafından yakıldığını söyleyerek Diyarbakır İnsan Hakları Derneği'ne bir başvuruda bulunmadığını belirtmektedir. Ancak kendisi Nisan 1993'te Dernek tarafından aynı ay, kendisinin askerler tarafından düzenlendiğini düşündüğü yakma eylemi ile ilgili olarak davet edilmiştir. Kendisi Komisyon'a başvurduğunu inkar etmiştir.

Mehmet Emin Çiçek

(19) Kelekçi köyü ahalisinden Mehmet Emin Çiçek'in jandarmaya 20 Nisan 1993'te verdiği ifade.

65. Mehmet Emin Çiçek, 15-20 gün önce, askerlerin saat 11.00 sularında köye bir arama yapmak üzere geldiğini, evleri birer birer aradıktan sonra köylülere bir zarar vermeden köyü terk ettiklerini belirtmiştir. Aynı günün akşamı silahlı insanlar köye gelmiş ve köyü ateşe vermişler, yakmış ve yıkmıştır. Teröristler Temmuz 1992'de de köye gelmiş, üç kişiyi öldürüp üç kişiyi de yaralayarak sakat bırakmışlardır. Çiçek, köylülerin Devlete her zaman saygılı ve yardımcı olduğunu da söylemiştir. Devlete başkaldıranlara yardım etmek istemişlerdir. İçinde buldukları zor koşullarda Devletten yardım istemektedirler.

Abdullah Karabulut

(20) Kelekçi köyü ahalisinden Abdullah Karabulut'un jandarmaya 20 Nisan 1993'te verdiği ifade.

66. Abdullah Karabulut, Nisan 1993'teki yangının teröristlerin işi olduğunu ifade etmiş, teröristlerin Temmuz 1992'deki saldırısında üç kişiyi öldürüp üç kişiyi de yaraladığını belirtmiştir. Karabulut, köylülerin Devlete her zaman saygılı ve yardımcı olduğunu da söylemiştir. Devlete başkaldıranları beğenmemektedirler; onlara yardım etmemişlerdir. İçinde buldukları zor koşullarda Devletin kendilerine yardım etmesini dilemektedirler.

(21) Abdullah Karabulut'un Başsavcı Bekir Selçuk ve diğerlerine 22 Eylül 1994'te verdiği ifade.

67. Abdullah Karabulut, köyü Temmuz 1992'deki PKK saldırısından sonra terk ettiğini, 1992 Kasım'ındaki çatışmadan sonra hem Boğazköy, hem Kelekçi köylülerinin evlerini boşalttığını başkalarından duyduğunu ifade etmiştir. Kelekçi'ye babasıyla birlikte Nisan 1993'te, bağlarını budamak için dönmüş, o sırada köy ateşe verilmiştir. O sırada köyde yalnızca askerler bulunduğundan, yangını başlatanın onlar olduğunu düşünmüştür.

Ahmet Önal

(22) Kelekçi köyü ahalisinden Ahmet Önal'ın jandarmaya 15 Nisan 1993'te verdiği ifade.

68. Ahmet Önal kendisinin her zaman Devlete yardımcı olduğunu ve köylülerin de Devlete karşı hep saygılı olduğunu, Devlete karşı olanların karşısında olduklarını ve onlara kesinlikle yardım etmediklerini belirtmektedir. Temmuz 1992'de teröristler Kelekçi'de üç kişiyi öldürmüş, üç kişiyi de yaralamıştır. Başka zaman, tarlaların gözetildiği sırada meydana gelen bir diğer olayda, silahlı kişiler köydeki evleri gece vakti ateşe vermişler, bu yüzden kimse onları görmemiştir. Devletin içinde buldukları güç koşullarda kendilerine yardım etmesini dilemektedir.

(23) *Ahmet Önal'ın Başsavcı Bekir Selçuk ve diğerlerine 22 Eylül 1994'te verdiği ifade*

69. Ahmet Önal, Kelekçi'de 18 Temmuz ve 1 Kasım 1992'de olan olaylar hakkında hiçbir bilgisinin olmadığını, 1993 ilkbaharında köyde yangın çıktığında Kelekçi'de çalışmakta olduğunu; jandarmaların o sırada orada olduğunu, yangını kimin çıkardığını bilmediğini ve herhangi bir şikayette bulunmadığını belirtmiştir.

Bedri Özalp

(24) *Kelekçi köyü ahalisinden Bedri Özalp'ın Diyarbakır İnsan Hakları Derneği'ndeki (tarihsiz) Açıklaması.*

70. Bedri Özalp, 10 Kasım 1992'de Kelekçi köyünün bir grup asker tarafından basıldığını ifade etmiştir. Askerler köye saat 13.00 sularında gelmiş, beklemiş, saat 17.30 sularında ise köye girmiştir. Köylüleri bir araya toplamış, askerlerden bazıları köylülerle beklerken, bazıları da evleri ateşe vermek için köye girmiştir. Kendi evi de dahil on bir ailenin evini yakmış ve köylülere köyü terketmelerini söylemişlerdir. Köylüler ertesi gün köyü boşaltmıştır. 1993 Mart'ında bazı köylüler geri dönmüş, ama askerler kalan evleri yaktıktan sonra tüm köylüleri yeniden sürmüşlerdir. Bedri Özalp, köyün yakılmasının nedeninin, 1989'dan beri köyde köy korucuları olması, ancak bu korucuların 18 Temmuz 1992'den itibaren görevlerini bırakması olduğuna inanmaktadır.

Adil Şimşek

(25) *Kelekçi köyü ahalisinden Adil Şimşek'in jandarmaya 20 Nisan 1993'te verdiği ifade.*

71. Adil Şimşek, Devlete her zaman yardımcı olduğunu belirtmiştir. Köy her zaman Devlete saygı duymuş ve Devlete zarar veren kimselerden yardımlarını esirgemiştir. İfadesini vermeden 20 gün kadar önce, saat 11.00 sularında, askerler köye gelmiş ve evlerde tek tek arama yapmış, ancak bu sırada hiçbir şeye zarar vermemişlerdir. Onlar terkettikten sonra, akşamleyin teröristler köye gelmiş ve evleri ateşe verip yıkmışlardır. Adil Şimşek o esnada köyde değildir; ancak onun

evi de içindekilerle birlikte tamamen yanıp kül olmuştur. Kendisi köylülerin her zaman Devlete başkaldıranların karşısında olduğunu belirtmiş, Devletten içinde buldukları zor koşulda yardım istediklerini ifade etmiştir.

(26) Adil Şimşek'in Başsavcı Bekir Selçuk ve diğerlerine verdiği tarihi belirsiz ifade.

72. Adil Şimşek, PKK'nın 18 Temmuz 1992'de Kelekçi köyüne saldırıp üç kişiyi öldürdüğü, üç kişiyi de yaraladığı sırada kendisinin geçici köy korucusu olduğunu belirtmiştir. Bu olayın ardından köyü terkedip Diyarbakır'a yerleşmiştir. Sonradan evi yakılmıştır; ancak bunun nasıl olduğu ya da bunu kimin yaptığı hakkında bir bilgisi yoktur. 1 Kasım 1992'den sonra tüm sakinleri köyü terketmiştir.

Hüseyin Yavuz

(27) Kelekçi köyü ahalisinden Hüseyin Yavuz'un jandarmaya 15 Nisan 1993'te verdiği ifade.

73. Hüseyin Yavuz, askerlerin on gün kadar önce saat 11.00 sularında köye arama yapmak için geldiklerini, evleri birer birer, herhangi bir hasara yol açmadan aradıklarını ifade etmektedir. Aynı günün akşamı birkaç silahlı teröristin köye gelip evleri ateşe verip yaktığını duymuştur. Sonrasında köyü terketmişlerdir. Temmuz 1992'de teröristler köyde üç kişiyi öldürüp üç kişiyi de yaralamıştır. Köylüler her zaman Devletlerine ve insanlara karşı saygılı olmuştur. Devlete karşı olan insanlardan hoşlanmamakta ve onlara yardım etmemektedirler. Hükümetin bu zor durumlarında kendilerine yardım eli uzatmasını istemektedirler.

(28) Hüseyin Yavuz'un Başsavcı Bekir Selçuk ve diğerlerine verdiği 22 Eylül 1994 tarihli ifade.

74. Hüseyin Yavuz, 18 Temmuz ve 1 Kasım 1992 tarihlerinde olan olaylar hakkında doğrudan bilgisi olmadığını; ancak evinin yandığı haberini alıp oraya vardığında evinin gerçekten de yanmış olduğunu gördüğünü; bunun nasıl olduğunu ya da kimin yaptığını bilmediğini belirtmiştir.

Mehmet Yavuz

(29) *Kelekçi köyü ahalisinden Mehmet Yavuz'un jandarmaya 15 Nisan 1993'te verdiği ifade.*

75. Mehmet Yavuz, köy ihtiyar heyetinin bir üyesi olduğunu ve her zaman Devlete yardım ettiğini ifade etmiştir. On gün önce kendisi köydeyken, saat 11.00 sularında askerler bir arama için köye gelmiştir. Evleri tek tek aramış ve bir zarar vermeden gitmişlerdir. Sonradan akşamleyin silahlı teröristlerin köye geldiğini, evleri ateşe verip gittiğini öğrenmiştir. Temmuz 1992'de teröristler köyde üç kişiyi öldürüp üç kişiyi de yaralamıştır. Köylülerin Devlete karşı her zaman saygılı olduğunu, Devlete karşı olanları sevmediklerini ve onlara yardım etmediklerini belirtmiştir. Devletten içinde buldukları zor koşullarda yardım istemektedirler.

(30) *Mehmet Yavuz'un Başsavcı Bekir Selçuk ve diğerlerine verdiği 22 Eylül 1994 tarihli ifade.*

76. Mehmet Yavuz, 1989'da köy ihtiyar heyetine seçildiğini, bu sırada köyde 14 geçici köy korucusu olduğunu belirtmiştir. Ancak terörist örgütün koruculuğu terketmeleri için üzerlerinde yoğun baskısı vardır. 18 Temmuz 1992'de PKK köylülere baskı uygulamak ve köylülerin görevlerini bırakmaları için köye bir baskın düzenlemiştir; bu baskın sonucunda üç köylü ölmüş, üç köylü de yaralanmıştır. Bu olaydan sonra, köy korucuları görevlerini bırakmışlardır. 1 Kasım 1992'de, Mehmet Yavuz köyde değilken, Boğazköy jandarma karakoluna teröristler tarafından saldırılmıştır. Bunun on günlük bir çatışmaya dönüştüğünü, ve Kelekçi köyünün güvenliğinin kalmadığını duymuştur. 10 Kasım 1992'de hep birlikte köyü boşaltmışlardır. Mehmet Yavuz köye hiç dönmediğinden 6 Nisan 1993'te olan olay hakkında bir bilgisi yoktur. Kendisine yalnızca evinin yakıldığı söylenmiştir.

b) Sözlü tanıklıklar.

77. Komisyon delegasyonu tarafından dinlenen 14 tanığın tanıklıkları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

(1) Hüseyin Akdívar

78. Hüseyin Akdívar, 1943 doğumlu olduğunu ve Kelekçi köyü muhtarı olduğunu ifade etmiştir. Abdurrahman Akdívar'ın babası ve Ahmet ve Ali Akdívar'ın kardeşidir.
79. Kendisi Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na herhangi bir başvuruda bulunmadığını belirtmiştir. Komisyon'a sunulan vekaletname kendisine gösterilince, kendisi tarafından imzalandığını reddetmiştir. Kendi imzasının bir örneği, bu vekaletnamedeki imzayla herhangi bir benzerlik taşımamaktadır. Söz konusu günde hasta olduğu için, kendisinin Komisyon'a herhangi bir başvuru yapmadığını söylediği, filme çekilen herhangi bir görüşme anımsamamaktadır.
80. Kelekçi ve Boğazköy'e 18 Temmuz ve 1 Kasım 1992 günlerinde yapılan saldırıları doğrulamıştır.
81. "Özel timlerin" Kelekçi'ye geldiği 10 Kasım 1992 günü evde bulunmamaktadır. Güvenlik güçleri kendisine köy ahalisini bir araya toplamasını söylemiştir; kendisi de bunu yerine getirmiştir. Güvenlik güçleri terkettikten sonra, evine dönmekteyken, diğer evlerle birlikte kendi ev ve işyerinin de yanmakta olduğunu duymuştur. Nedenleri hakkında farklı rivayetler duysa da, yangını kimin çıkardığını kendisi görmemiştir. O gün köyde hiçbir yabancı görmemiştir.
82. Ahmet Akdívar, Abdurrahman Aktaş ve Mehmet Karabulut'un evleri ve kendisinin evi dahil dokuz ev yıkılmıştır. Kendisi, diğer köylülerle birlikte Diyarbakır'a taşınmıştır. Hiç geri dönmemiştir ve 8 Nisan 1993'te kendisine köyde imzalatıldığı varsayılan resmi bir belge hakkında da açıklaması yoktur.
83. Devlet, köylülere Olağanüstü Hal Bölge Valisi'ne başvurduktan sonra yiyecek, yağ, giysi ve ayakkabı vermiştir; ancak kendisi,evinin kaybı nedeniyle herhangi bir tazminat almamıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanı'na sonuçsuz bir dilekçe de göndermiştir. Kendisi ve köylüleri Kelekçi köyünün yıkımından beri zorluk çekmektedirler. Şu andaki durumu oldukça kötüdür, ancak diğerleri daha da zor durumdadırlar.

(2) Ahmet Çiçek (1967 doğumlu)

84. Ahmet Çiçek, 1967 doğumlu olduğunu ve Kelekçi köyünde yaşadığını ifade etmiştir. Kendisiyle aynı adda, baba adı Zülfikar Çiçek olan, 1968 doğumlu bir amca oğlu vardır.
85. Komisyon'a başvuruda bulunduğunu ileri sürmektedir; ancak ne vekaletnamedeki, ne de yasal destek başvurusundaki imza kendisindedir. Komisyon'a başvuruda bulunduğunu reddeden bir noter beyanındaki imza kendisindedir; ayrıca kendisi, Hüseyin Akdınar'la birlikte, 1994 kışında çekilen bir video filmde, Komisyon'a başvuru yaptığını inkar etmektedir. Kendisi görevlilerin korkutması ve baskısı nedeniyle inkar ettiğini söylemektedir. Tanık, Kelekçi köyüne resmi köy korucularının atanması nedeniyle PKK tarafından 18 Temmuz 1992'de saldırıldığını belirtmektedir. Babası, kardeşi ve bir diğer yakın akrabası öldürülmüş, üç kişi de yaralanmıştır.
86. Kasım 1992'de Boğazköy'e düzenlenen saldırıyı doğrulamış, çatışmanın üç dört gece sürdüğünü, bu yüzden kimsenin evinden çıkmadığını, dördüncü gece kendisi ve ailesinin köyü terkettiğini ifade etmiştir.
87. Diğerlerinden askerlerin köydeki dokuz evi yaktığını duymuştur. Ailesi kışı Diyarbakır'da geçirmiştir.
88. 1993 ilkbaharında, Nisan ayında, üzüm bağlarının bakımı için dönmüştür. Bir gün, bağlardayken, kendisi ve kuzeni köyü yanarken görmüş ve köye koşmuşlardır. Ancak askerler köye girmelerini engellemiş, onları köşede bekleyen köylülerin yanına göndermişlerdir. Bir asker bu sırada kendisine vurduğunu iddia etmiştir.
89. Askerler terkettikten sonra, evinin yıkıldığını görmüştür. Köyde diğer kimseler olmadığı için, askerleri bunu yapmakla suçlamıştır.
90. Diyarbakır İnsan Hakları Derneği'ne ve Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcısı'na da benzer beyanlarda bulunduğunu açıklamıştır. Yetkili mercilere verdiği, Nisan'ın başlarında askerler gittikten sonra teröristlerin gelip köydeki hasara neden oldukları imzalı beyanını yalanlamıştır.
91. Delegationlere verdiği sözlü ifadenin aslı olduğunda ısrar etmiştir. Bu konularda tarafsızdır; çünkü hem teröristleri Temmuz 1992'deki sal-

dırılarından dolayı, hem de Devleti sonradan köylerini ateşe verdiği için kınamaktadır.

(3) Ahmet Çiçek (1968 doğumlu)

92. Ahmet Çiçek, 1968 doğumlu ve Kelekçi köyünden olduğunu; başvuru sahiplerinden Zülfikar Çiçek'in babası, Mehmet Karabulut'un kardeşi ve tanık Ahmet Çiçek'in amcaoğlu olduğunu belirtmiştir.
93. Komisyon'a başvuruda bulunduğunu, Komisyon'a sunulan vekaletnamedeki ve yasal yardım istek dilekçelerindeki imzaların kendisine ait olduğunu doğrulamıştır.
94. Kelekçi ve Boğazköy'e Temmuz ve Kasım 1992'de gerçekleştirilen terörist saldırıları da doğrulamıştır. İlk saldırı sırasında amcası ve iki kuzeni öldürülmüştür. İkinci saldırıdan sonra askerler Kelekçi'ye gelmiş, kendisinin ve diğer başvuru sahiplerinin evlerini yakmıştır. Kendisi bu olayın ardından köyü terketmiş, bir daha dönmemiştir. Devlet güçlerinin köye 1993 ilkbaharında dönüp kendi ağabeyi de dahil olmak üzere köyde kalanları kovduktan sonra kalan evleri ateşe verdiğini iddia etmiştir. Tarafsızlığına, hem Devletin köyleri yaktığına, hem de teröristlerin insanları öldürdüğüne dikkat çekmiştir.
95. Muhtar Hüseyin Akdıvar aracılığıyla bir tazminat başvurusunda bulunmuş, ancak kendisine başvurusunun kabul edilmediği söylenmiştir. Konuştuğu Diyarbakır İnsan Hakları Derneği yetkilileri, kendisine sorununun Türkiye mahkemelerinde çözülebileceği yolunda bilgi vermemişlerdir.

(4) Abdurrahman Aktaş

96. Abdurrahman Aktaş, köy koruculuğu yüzünden PKK'nın 1992'de Kelekçi'ye saldırdığını, üç kişiyi öldürüp babasını, amcasını ve kuzenini yaraladığını belirtmiştir. Babası sonradan vefat etmiştir; başvuru sahibine göre sorumlusu bu nedenle PKK'dır.
97. Askerler, Kelekçi'deki evini Kasım 1992'de yakmışlar ve kalan evleri Nisan 1993'te ateşe vermişlerdir (tam tarih kesin değil). İkinci olayı, o sırada üzüm bağlarında çalışıyor olmasına rağmen, kendi gözleriyle görmemiştir.

98. Yakınlarda giysi almıştır; ama bir tazminat sağlanmamıştır. Evinin ve köyünün yeniden inşa edilmesini dilemektedir. Yardım için jandarma karakoluna ve İnsan Hakları Derneği'ne başvurmuştur. İkincisi, Türkiye mahkemelerinin kullanımı konusunda bir şey söylememiştir.

(5) Mehmet Karabulut

99. Mehmet Karabulut, 1955'te doğduğunu ve başvuru sahiplerinden Ahmet Çiçek'in kardeşi olduğunu belirtmiştir.
100. Temmuz ve Kasım 1992'de Kelekçi ve Boğazköy'e yapılan PKK saldırılarını doğrulamıştır. Temmuz 1992'deki saldırının nedeni, Kelekçi'de köy korucularının bulunmasıdır.
101. Askerler Kasım 1992'de kendi evinin de olduğu dokuz evi yakıp yıkmışlardır. Yangın başlamadan önce bir jandarma çavuşu kendisine köyde şüpheli herhangi bir şey bulursa yakacağını söylemiştir. Mehmet Karabulut, teröristlerin bıraktığı kanıtları bulmanın mümkün olduğunu, çünkü onların da köye saldırdığını söylemiştir. Nisan 1993'te köy askerler tarafından yeniden ateşe verilmiştir. Kendisi her şeyi gözleriyle görmüştür.
102. Yüksel adlı bir çavuş kendisine devlet yardımı alabilmesi için köyü başkalarının yaktığının yazılı olduğu bir ifade imzalatmak istemiş, ancak kendisi böyle bir ifadeyi imzalamayı reddetmiştir.
103. Diyarbakır'a taşındığından beri sefalet içinde olduğunu, Kelekçi'ye dönüp evini yeniden yapma düşüncesini, bu içini burksa bile gerçekleştirmek istediğini ifade etmiştir.

(6) Ahmet Önal

104. Ahmet Önal, 1939'da doğduğunu ve 1985'teki emekliliğinden beri Kelekçi'de yaşadığını belirtmiştir.
105. 1992'deki olaylar sırasında köyde değildir. Köye, hangi aylarda olduğunu bilmesede, teröristlerin bazen saldırdığını işitmiştir. Kasım 1992'de de beş evin yakıldığını duymuştur.
106. Nisan 1993'te, köyün yakıldığı zamanda, üzüm bağlarına bakmak için köye dönmüştür. Yangını kimin başlattığını görmemiştir. O sırada köyde köylülerin dışında yalnızca askerler vardır. Askerler in-

sanları kendi güvenlikleri için köyden uzak bir noktada bir araya toplamıştır; kendisi de sonradan Dicle'ye yürüyerek dönmek zorunda kalmıştır.

107. Şu andaki durumu kötüdür; az bir emekli aylığı vardır ve herkes onun eline bakmaktadır.

(7) Abdullah Karabulut

108. Abdullah Karabulut, 1970'te doğduğunu ve Kelekçi köyü ahalisinden olduğunu belirtmiştir. Kendisi Mehmet Karabulut'un amcaoğludur.

109. Temmuz 1992'de teröristler tarafından köye düzenlenen, üç kişinin öldüğü, diğer üçünün de yaralandığı saldırı sırasında kendisi köydedir. Saldırının nedeni köyde PKK'nın yok etmek istediği korucuların varlığıdır. Kendisi bir ay sonra terketmiş; ancak diğerlerinden Kasım 1992'de Devlet güçleri ve teröristler arasında silahlı çatışma çıktığını öğrenmiştir. Köyün yakıldığını duymamıştır.

110. Nisan 1993'te, babasına bağlarda yardım etmek için köye dönmüştür. Köyde yalnızca askerler varken köy yakılmıştır. Askerler köylüleri köyden uzak bir noktada toplamış, sonra da onlara gitmelerini söylemiştir.

111. Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcısı Bekir Selçuk'a 22 Eylül 1994'te verdiği ifadeyi genelde doğrulamıştır; ayrıca Devlet aleyhine kendi çıkarlarına zarar verecek herhangi bir şey söylemek istememektedir.

(8) Mahmut Şakar

112. Mahmut Şakar, 1966 doğumlu olduğunu belirtmiştir. Kendisi avukattır; aynı zamanda İnsan Hakları Derneği (İHD) Diyarbakır Şubesi'nin sekreteridir. Bölgede yaygın ve sistematik insan hakları ihlalleriyle ilgili bir rapor yayımladığı için halen hapiste, yargılanmayı beklemektedir. Ayrıca bu suça ek olarak PKK üyesi olduğu suçlaması da eklenmiştir; oysa kendisi bu suçlama hakkında sorgulanmamıştır. Tutukluluğu, olayın koşullarını ayrıntılarıyla anımsamasını engelliyor olabilir.

113. Başvuru sahibi Ahmet Çiçek ve diğer bir Kelekçi köylüsü Bedri Özalp'ten edindiği, özellikle Kasım 1992'de köylerini gönüllü olarak boşalmadıkları ve Ahmet Çiçek'in evinin 10 Kasım 1992'de güvenlik güçleri tarafından yakıldığı yolunda açıklamaları doğrudur.
114. İHD tarafından başvuru sahiplerine cumhuriyet savcısına, polise ya da jandarmaya dilekçe yazma gibi yöntemlerle iç hukukta çare aramaları, muvaffak olmayınca Komisyon'a başvurmaları yönünde tavsiyede bulunulduğunu belirtmiştir. Ancak, gerçek, ona göre, böyle durumlarda olağanüstü halde iç çözümlerin işe yaramadığıdır.
115. İnsanlar haklarını aramamaları için tehdit edilmekte ve ikna edilmektedir. İHD tutuklamalar ve tehditler nedeniyle fiili olarak kapanmış durumdadır.
116. Bir İHD üyesi olarak Profesör Boyle ve Bn. Hampson'a, başvuru sahiplerine Komisyon'a başvurularında yardımcı olarak aracı işlevi görmüştür.

(9) Bekir Selçuk

117. Bekir Selçuk, bu davanın olaylarına bizzat tanık olmadığına dikkat çekmiştir. Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcısı olarak görevi, on bir ilde devletin bütünlüğüne yönelik ve silah, uyuşturucu, cephane kaçakçılığı gibi soruşturmaları yürütmektir. Bu illerden onu olağanüstü hal bölgesi içindedir. Bu alanlarda insan hakları farklı bir bağlamda ele alınmalıdır.
118. Kendi dosyalarına göre, davayla ilgili üç olay vardır:
119. İlkinde, PKK Kelekçi köyünü basıp üç geçici köy korucusunu öldürmüştür. Sonra, güvenlik güçleriyle PKK arasındaki bir çatışmada dokuz ev hasar görmüştür. Köy boşaltılmıştır. Dokuz evdeki hasara değinen "vaka raporları" bulunmaktadır; ancak bunun nasıl olduğunu ya da zarara kimin yol açtığını belirlemek olası değildir. Bu ancak müteakip soruşturmalarla açığa çıkarılabilir. Kendisine jandarmanın 29 Kasım 1993'te hazırladığı bir rapor sorulduğunda, bunun olaylarla ilgili olarak hazırlanan bir takdim raporu olduğunu, jandarma tarafından bölgedeki olaylarla, eylemlerle ve tutuklamalarla ilgili olarak hazırlanan buna benzer birçok rapor bulunduğunu belirtirler.

120. İkinci olayda PKK Boğazköy jandarma karakoluna baskın düzenlemiş, güvenlik güçleriyle girilen birkaç günlük silahlı çatışmanın sonucunda karakol çökmüş, yörenin yerlileri köylerini güvenlikte olmadıkları için gönüllü olarak terketmiştir.
121. Köylüler, Diyarbakır İdare Mahkemesi'nde Devlete karşı tazminat davası açma olanağına sahiptir.
122. Üçüncü olayda boşaltılmış evler yakılmıştır.
123. PKK üyelerinin yerlerini belirlemek ve onları yakalamak kolay bir görev değildir. Yörenin insanları PKK'nın karşılık vereceği korkusundan güvenlik güçlerine yardım etmekte tereddüt etmektedir. Bu olayda ve benzer olaylarda kasten tahrif edilmiş bilgi ortaya çıkarılmakta ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na sunulmaktadır. Kendi salahiyetinde aynı soruşturma yöntemlerinin kullanmaktadır; ancak Komisyon'a yalnızca PKK başvurmaktadır. PKK kendi eylemlerini güvenlik güçlerinin işiymiş gibi göstererek propaganda yapmaktadır.
124. Devletin yaşam ve mülkiyeti korumak görevi söz konusuysen dokuz evi yaktığı iddiasını anlayamamaktadır. Devletin böyle bir şeyi yapması mantıksız ve olanaksızdır. Böyle bir şey olduğu iddiasına ancak "gölünebilir". Bu olay hakkında soruşturmalar Temmuz 1992'deki olaydan beri yürütülmektedir; ancak olayın Komisyon'a sunulmasından beri derinliğine soruşturmalara başlanmıştır.
125. Raporu, olayın içinde olan güvenlik güçlerinin ve bölge sakinlerinin ifadelerine dayanarak hazırlanmıştır.
126. Kasım 1992'dekine benzer çatışmalarda hasara yol açanın Devlet mi, terörist ateşi mi olduğunu ortaya çıkarmak mümkün değildir. Ancak eldeki rapor ve ifadeler doğrultusunda, Kelekçi'yi Nisan 1993'te PKK'nin yaktığı sonucuna varmıştır.

(10) Sedat Aslantaş

127. Sedat Aslantaş mesleğinin avukatlık olduğunu, aynı zamanda İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi'nin başkan yardımcılığı görevini yürüttüğünü belirtmiştir. İHD'nin görevi, şiddeti benimsemekten insan hakları ve demokrasinin gelişmesini sağlamaktır. İHD'nin bir toplantısında yaptığı bir konuşma nedeniyle şu anda üç

yıllık cezasını çekmektedir (dava temyizdedir). İHD'deki tüm meslektaşları da, bölgedeki insan hakları ihlalleri üzerine yazdıkları bir kitaptan dolayı gözaltına alınmış ve terörist örgütün üyesi olmakla suçlanmışlardır. Sedat Aslantaş, tutukluluğunun söz konusu davanın ayrıntılı koşullarını anımsamasını zorlaştırdığını eklemiştir.

128. Kelekçi'ye 8 Nisan 1993'te dumanlar halen tütmekteyken gitmiştir. Hüseyin Akdıvar öncülüğündeki köylüler İHD'ye askerlerin Kelekçi'yi yaktığı yönünde şikayette bulduktan sonra yapılan bu gezide kendisine diğer örgüt temsilcileri ve gazeteciler eşlik etmiştir. Kendileri olay yerinde soruşturma talep etmişlerdir. Bu olay PKK'nın eylemi olamaz, çünkü o sırada kendileri bir ateşkesi sürdürmektedir.
129. İHD, Komisyon'a doğrudan başvurunun varolan koşullar altında uygun prosedür olduğunu düşünmüşlerdir. Dernek güvenlik gereğiyle köylerin boşaltılmasının gerekli olabileceğini onaylamaktadır; ancak bu güvenlik güçlerinin Kelekçi'de kullandığı yöntemlerle olamaz. Olağanüstü hal bölgesindeki Devlet görevlilerinin yasadışı eylemlerine yönelik bir iç çözüm arayışının bir işe yaramayacağını düşünmektedir. Buna benzer birçok eylem itiraza karşı bağışiktır ve diğer hak arama çabaları, Ankara'daki işleyişin aksine, bu bölgede çok uzun sürmekte ve çoğunlukla sonuç vermemektedir. İnsan hakları ihlalleri bu bölgede "idari uygulama" haline gelmiştir.
130. Sedat Aslantaş köylülerin bundan önceki olaylardan söz edişini hayal meyal anımsamaktadır; ama kendisi bu olaylara tanık olmamıştır.

(11) Ersan Topaloğlu

131. Ersan Topaloğlu, söz konusu zamanda Diyarbakır ili Dicle ilçesinin Jandarma Birliği Komutanlığı'nı yapmakta olduğunu söylemiştir. Görevleri kırsal alanda yaşam ve mülkiyetin korunmasını içermektedir.
132. PKK terörist örgütü, 1986'dan beri, yerel nüfusta korku salarak, Boğazköy, Kelekçi ve çevre köylerin denetimini ya da boşaltılmasını sağlamaya çalışmıştır. Köylerde barınmış ve yerel halkı kendisine yiyecek ve diğer temel gereksinimleri bulmaya zorlamıştır. Bazı gençlerin beynini yıkamış ve kendilerine katılmaya zorlamıştır. Bu bölgedeki arazi dağlıktır ve terörist işgal ve operasyonlar

için oldukça uygundur. Sonuç olarak, bölgede olağanüstü hal vardır.

133. 1 Kasım 1992’de, 150 civarında PKK üyesi terörist Boğazköy jandarma istasyonuna ağır bir saldırı düzenlemiş, bir jandarmayı öldürmüş, sekizini de yaralamıştır. Ertesi gün, jandarma, takviye kuvvetle birlikte çevreyi, Kelekçi de dahil diğer köylere saldırmak için dağılan eylemcileri bulmak için taramaya başlamıştır. Arama sırasında yiyecek, silah ve diğer gereçlerin bulunduğu 14 PKK barınağı ortaya çıkarılmıştır. Çatışma ve aramalar 10 gün boyunca sürmüştür. Çevredeki birçok yurttaş korktuğu için gitmiş; ancak yoksul olanlar kalmıştır.
134. Bu sıralarda hiçbir güvenlik gücü Kelekçi’ye girmemiştir. Yalnızca köyün dışında bir mola için kısa bir süre durmuşlar ve çay, su ve sigaralarını içmişlerdir. Köylüler güvenlik güçlerini zarar vermekle PKK tehdidinden ve zorlamasından dolayı suçluyor olabilirler. Çiçek’ler gibi aileleri PKK tarafından öldürülmüş, büyük baskı altında olan insanları düşünün. Nedense tanık güvenlik güçlerine karşı bir suçlamayı koşulsuz olarak inkar etmektedir. Böyle bir şey olamaz, olmamıştır. Ancak PKK böyle vahşi eylemleri yapar. Bu anlama gelen dilekçeler gizli amaçları olan, taraflı kişiler tarafından hazırlanmıştır.
135. Jandarmalar, terörist eylemler hakkında aldıkları bir bilgi sonucu 5 ya da 6 Nisan 1993’te araziye dönmüştür. Kelekçi’ye vardıklarında köylülerin varlığında, 2803 sayılı Jandarma Vazife ve Selahiyetleri Yasası’nın 45. ve 812. bölümlerine binaen bir arama yapılmıştır. Köylüler, öğle vakti ayrılan askerlerin herhangi bir hasar vermediklerini doğrulamıştır. Tanık, Kelekçi’ye gitmemiş ancak operasyonu telsizle yönetmiştir.
136. Aynı akşam teröristler, köye dönmüş ve köylüler kendilerine yiyecek sağlamayı reddettiği için evleri ateşe vermiş ve yıkmışlardır. Askerler köye döndüklerinde dokuz on ev yakılmış durumdadır. Bakımsızlık ya da sert kış koşullarından dolayı oluşan hasar da gözlenmiştir. Jandarmalar raporlarını Dicle Cumhuriyet Başsavcısı’na ve kendi üstlerine sunmuşlardır.
137. Birkaç gün sonra köylüler konuyla ilgili bir diğer başvuruda bulunmuşlar, ifadeleri jandarma karakolundaki diğer komutanlar tarafın-

dan alınmıştır. Jandarma soruşturmalarıyla ilgili bu belgeler, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'ne iletilmesi kaydıyla, Dicle Cumhuriyet Başsavcılığı'na, Dicle Kaymakamlığı'na, Diyarbakır Jandarma Alayı'na ve Diyarbakır Valiliği'ne gönderilmiştir.

138. Köylüler şu anda bölgeyi PKK'nın zalimce isteklerini karşılamak olanaksız olduğu ve bölge artık güvensizleştiği için tamamen terketmişlerdir.
139. Tanık, Sedat Aslantaş ve diğerlerinin belirtildiği gibi 8 Nisan 1993'te Kelekçi'ye gittiğinden şüphe etmektedir. Kendi bilgisi olmadan güvenlik noktalarını geçmeleri olası değildir ve bölgeye giden yalnızca bir yol vardır. Kendisi Sedat Aslantaş'ın bu olaydaki niyetinden şüphelenmektedir.

(12) Hüseyin Bakır

140. Hüseyin Bakır, kendisinin söz konusu zamanda Kelekçi'de komando bölük komutanı olduğunu ifade etmektedir. 1992 Kasım'ının başında gerçekleşen olaylar sırasında, adamlarını takviyenin gelişini emniyete almak için 12-13 kilometre ötedeki stratejik bir noktaya yerleştirmektedir. Bu nedenle, ilgili olaylar hakkında bilgisi yoktur.
141. Verilen emir çerçevesinde Nisan 1993'te Kelekçi'de bir arama yapmıştır. Bir şey bulunmamıştır ve köylüler herhangi bir kayba da yol açılmadığını doğrulamıştır. Bölgeye birkaç gün sonra, köylüler teröristlerin bölgeyi ateşe verdikleri yönünde şikayette bulununca yine gitmiştir. Kendisinin bu sıradaki görevi köyün durumunu kaydeden Birlik Komutanı'nın güvenliğini sağlamaktır. Bu olayda kendisi köyde bulunmamıştır.
142. Güvenlik güçlerinin Kelekçi'deki evleri yakmış olması olanaksızdır. Böyle bir şey olmamıştır. Eğer bu gerçek değilse köylülerin neden jandarmanın herhangi bir hasara neden olmadığı yönünde ifade verdiklerinin anlayamamaktadır. Belki de köylüler bu iddiaları Devletten tazminat alabilmek için ortaya atmışlardır; ancak gerçeği kendisi de bilememektedir.
143. PKK'nın o sırada ateşkes kurallarına uyduğunu doğrulayamamıştır; böyle konular kendisi gibi subayların değil, üstlerinin tasarrufundadır.

144. Olağanüstü hal bölge valisinin köy boşaltma emri vermeye yetkili olduğunu doğrulamıştır. Bu, bu amaçla düzenlenecek bir askeri operasyondan daha az masraflı olmaktadır. Zaten böyle bir operasyon, söz konusu yetkiyle uyum içinde de olmayacaktır.
145. Bölgenin zorlu ve tehlikeli olduğuna dikkat çekmektedir. Kendisi de günde bazen iki kez terörist saldırıya maruz kalmış ve adamlarının öldürüldüğüne ya da yaralandığına tanık olmuştur.

(13) Gürsel Demirtaş

146. Söz konusu zamanda Gürsel Demirtaş Boğazköy jandarma karakolu komutanıdır.
147. Karakol, PKK tarafından 1 Kasım 1992'de saldırıda bulunulup yıkıldığında kendisi tatildedir. Hemen 2 Kasım'da bölgeye dönmüş ve eylemcilerin bulunması için aramaya gelen takviye jandarma kuvvetine eşlik etmiştir. Yiyecek ve giyecek içeren birçok terk edilmiş PKK barınağı ortaya çıkarılmıştır. Kelekçi'de 10 Kasım 1992'de evlerin yakıldığından haberi olmamıştır. Güvenlik güçleri köyün dışında bir mola için durmuş, ancak köye girmemiştir. Ancak kendisi 1993 Nisan'ında bölgeye, köylülerin PKK'nın köyü yaktığı yönündeki açıklaması üzerine gitmiştir. PKK, köylülere jandarmayı yangına neden olmakla suçlamalarını söylemiştir.
148. Askerlerin evleri ateşe verdiği düşünülemez. Hiçbir asker bu olaya karışmamıştır. Kullanılan ve köylülerce teşhis edilen silahlar kendi kuvvetlerince kullanılan silahlardan farklıdır. Kendisi yerel halkla yakın bir ilişki içindedir. Muhtar kendisine güvenlik güçlerinin yasadışı uygulamaları hakkında, -kendisinin muhtarı her ay maaşını almaya geldiğinde görmesine rağmen- iddiada bulunmamıştır.
149. Kendisinin zamanında aldığı bireysel ifadelerde köylüler olay yüzünden PKK'yı suçlamıştır. İfadeleri birer birer almıştır; benzerlikleri ise köylülerin bunu önceden kararlaştırmaları yüzünden olabilir. İfadeler gönüllü olarak verilmiştir. Jandarmaların ifadesi alınmamıştır, çünkü Nisan 1993'te bölgede bulunmuş ve birlikte gidip gelmişlerdir.
150. Tazminat isteminde bulunan köylüleri anımsayamamıştır; zaten kendisinin bu konularda yetkisi yoktur.

151. Teröristlerin köylere saldırırken bazen asker kılığına girdiklerinin bilindiğini doğrulamıştır.
152. PKK'nın Temmuz 1992'deki saldırısına değinildiğinde, o olaydaki görevinin ölü ve yaralıları taşımak olduğunu belirtmiştir.

(14) Tayfur Nur

153. Tayfur Nur, söz konusu zamanda kendisinin Boğazköy jandarma karakolu komutan yardımcısı olduğunu belirtmiştir. 1 Kasım 1992'de, karakolun yıkılmasına neden olan korkunç saldırı sırasında orada bulunmuştur. Sekiz asker patlayan el bombaları yüzünden yaralanmış, biri de ölmüştür. Bu, korkunç bir deneyimdir.
154. Kendisi sonradan bölgenin aranması etkinliklerine katılmıştır. Çatışmalar olmuş, üçüncü günün sonunda depresyon nedeniyle bir aylık izin almıştır. Kelekçi'de 10 Kasım 1992'de olan herhangi bir olay görmemiş ya da duymamıştır; ancak Kelekçi sürekli PKK tehdidi altında olan bir köy olduğundan buradaki evleri PKK'nın yakmış olması mümkündür.
155. Nisan 1993'te Kelekçi'ye kısa aralıklarla iki kez gitmiştir. İkinci gidişinde evlerin teröristler tarafından yakıldığını, dumanlarının dahi henüz tütmekte olduğunu gözlemlemiştir. Soruşturmaya katılmamış, ancak nöbet tutmuştur. Tam olarak anımsayamamaktadır, ancak köylülerin ifadeleri muhtar ya da Cumhuriyet Savcısı'na tazminat istemli bir dilekçe vermelerinden sonra alınmıştır. Köylüler birer birer sorgulanmış, hepsi de gönüllü olarak az çok aynı bilgiyi vermiştir. Üç ay sonra Türkiye'nin batısına atandığından dolayı sonradan tazminat alıp almadıklarını öğrenememiştir.

c) İlgili iç hukuk ve uygulama

156. Devlet, aşağıdaki ulusal yasanın konuyla ilgili olduğunu belirtmiştir:
Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 125. Maddesi, aşağıdaki gibidir:
“İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.
(...) İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.”

157. Bu tedbir, olağanüstü hal ya da savaş durumunda bile kısıtlamaya tabi değildir. Son cümledeki yükümlülük, sorumluluğu bir “toplumsal risk” kuramına dayanan, mutlak ve nesnel doğaya sahip Yönetimin hatasının kanıtlanmasını gerektirmez. Bu nedenle Yönetim, bilinmeyen ya da terörist kaynaklı etkinliklerden zarar gören yurttaşlarını, Devletin kamu düzen ve güvenliğini sağlamak ya da birey yaşamı ve mülkiyetini korumak yükümlülüklerini yerine getiremediği söylenebilecek durumlarda, tazmin edebilir.

İdari yükümlülük, 25 Ekim 1983 tarihli, 2935 sayılı Olağanüstü Hal Yasası'nın Ek 1. Maddesi'nde de belirtilmiştir.

158. Türk Ceza Yasası, aşağıdaki eylemleri cezai suç olarak nitelemiştir:

- Birisinin özgürlüğünü yasadışı olarak elinden almak (genel olarak 179., devlet memurları için 181. Madde),
- Tehdit ya da güç kullanarak birisini bir eylemi yapmaya zorlamak (188. Madde)
- Tehditte bulunmak (191. Madde),
- Birinin evini gayri kanuni olarak aramak (194. Madde),
- Kundakçılığa (369., 370., 371., 372. Maddeler) ya da insan yaşamı sözkonusuysa ağır kundakçılığa (382. Madde) kalkışmak,
- Dikkatsizlik, ihmâl ve tedbirsizlik sonucu kasıt dışı biçimde yangına neden olmak (383. Madde),
- Başkasının mülkiyetine kasten zarar vermek (526. Madde ve devamı),

159. Bu suçlar nedeniyle, Ceza Muhakeme Usulleri Kanunu'nun (CMUK) 151. ve 153. Maddelerine göre, Cumhuriyet Savcıları'na ya da yerel idari yetkililere şikayette bulunulabilir. Cumhuriyet Savcısı ve polis kendilerine bildirilen suçları soruşturmakla yükümlüdür., Cumhuriyet Savcısı ayrıca, CMUK'un 148. Maddesi'ne binaen, bir soruşturma başlatılmasının gereğine karar verir. Müşteki, Cumhuriyet Savcısının soruşturma açılmaması yönündeki kararını temyiz edebilir.

160. Söz konusu olayın sanıkları askeri personelse, Askeri Yasa'nın 86. ve 87. Maddelerinde belirtilen hususlara uygunluk içinde davran-

madıkları gerekçesiyle bu personel de büyük miktarda zarara meydan vermekten, insan yaşamını tehlikeye atmaktan ya da mülkiyete hasar vermekten dolayı soruşturulabilir. Bu koşullardaki soruşturma Ceza Hukuku çerçevesinde, yetkili ve ilgili sivil makam tarafından, ya da Askeri Mahkemelerin Kuruluş ve İşleyişine Yönelik 353 Sayılı Yasanın 93. ve 95. Maddeleri uyarınca sanıkların hiyerarşik üstleri tarafından yürütülebilir.

161. Eğer bir suçun sanığı bir devlet görevlisi ya da memuruysa, il özel idaresinden (İl Genel Meclisi Yürütme Kurulu) soruşturma izni alınmalıdır. Yerel meclis kararları Danıştay'a başvurularak temyiz edilebilir; yargılama izninin reddi, bu türden bir otomatik temyize tabidir.
162. Gerek suç, gerek haksızlık olsun, devlet memurları tarafından yapılan, maddi ya da manevi zarara yol açan herhangi bir yasadışı eylem, sivil mahkemelerde tazminat davası konusu olabilir.
163. İdareye karşı olan işlemler ise idari mahkemelere götürülebilir.
164. Terörist şiddetin yol açtığı zarar, Sosyal Yardım ve Dayanışma Fonu'ndan karşılanabilir.
165. Başvuru sahipleri, bireysel haklarının yukarıdaki tablo çerçevesinde korunmasını sağlayan konumun bazı yasal düzenlemelerle zayıflatıldığına dikkat çekmektedirler.
166. Anayasa'nın Madde 13 ve 15 arasındaki Maddeleri, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasını öngören düzenlemeler içermektedir.
167. Anayasa'nın geçici 15. Maddesi'ne göre, 12 Eylül 1980 ve 25 Ekim 1983 arasında çıkarılmış olan kanun hükmünde kararnamelerin Anayasa'ya aykırılığı iddia edilemez. Bu, kendisine dayanarak yargıdan muaf kararnameler çıkarılan, 25 Ekim 1983 tarihli, 2935 sayılı Olağanüstü Hal Yasası'nı da kapsar.
168. Bu tür, özellikle 285, 424, 425 ve 430 sayılı kararnamelerle, Olağanüstü Hal Bölge Valisi'ne oldukça fazla yetki tanınmıştır.
- 171 235 sayılı kararname, 3713 sayılı Anti Terör Yasası'nın (1981), olağanüstü hal bölgesindeki alanlarda uygulanmasını düzenlerken, güvenlik güçlerinin yargılanmasına karar verme yetkisini Cumhuriyet Savcılarında alır ve il idari meclislerine devreder. Bu meclisler, yasalar hakkındaki bilgileri eleştirilen devlet memurlarında

oluşur, bu yönüyle de aynı zamanda güvenlik güçlerinin de başı sayılan bölge valisi, valiler ya da kaymakamlar tarafından etki altında bırakılmaya müsaittirler.

- 172 16 Aralık 1990 tarihli 430 Sayılı Kararname'nin 8. Maddesi aşağıdaki gibidir: Bu Kanun Hükmünde Kararname ile İçişleri Bakanına, Olağanüstü Hal Bölge Valisine ve olağanüstü hal bölgesi dahilindeki il valilerine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili her türlü karar ve tasarruflarından dolayı bunlar hakkında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz. Kişilerin sebepsiz uğradıkları zararlardan dolayı Devletten tazminat talep etme hakları saklıdır.

Başvuru sahiplerine göre, bu Madde valilere dokunulmazlık kazandırmaktadır. Terörle savaş bağlamında verilen zarar "gerekçeli" olacak ve bu nedenle yargıdan muaf olacaktır. Ayrıca, 430 Sayılı Kararname, Bölge Valisi'ni köylerin geçici ya da kalıcı olarak boşaltılmasını sağlama, ikamet özgürlüklerini kısıtlama, insanların bir alandan diğerine göçüne karar verme yetkileriyle de donatmaktadır. Bu nedenle yasa, Olağanüstü Hal Bölge Valisi'ni olağandışı yetkilerle donatmakta, aynı zamanda hem parlamento, hem de yargı denetiminden muaf kılmaktadır. Yerlerinden edilen insanlara barınak sağlanması ve tazminat ödenmesini düzenleyen herhangi bir kararname ise yoktur.

III. KOMİSYON'UN MÜTALAASI

A. Şikayetler Kabul Edilebilir Olarak Nitelendi

169. Komisyon, başvuru sahiplerinin 10 Nisan 1992'de Devletin güvenlik güçlerinin köylerine saldırdığı, evlerini yaktığı ve kendilerini köyü terketmeye zorladığı yolundaki şikayetlerini kabul edilebilir olarak nitelemiştir.

B. Tartışılan Noktalar

170. Söz konusu davada tartışma konusu noktalar şunlardır:
- Gerçek başvuru sahiplerinin kim olduğu,
  - Sözleşme'nin 8. Maddesi'nin ihlal edilip edilmediği,

- 1 Numaralı Ek Protokol'ün 1. Maddesi'nin ihlal edilip edilmediği,
- Sözleşme'nin 3. Maddesi'nin ihlal edilip edilmediği,
- Sözleşme'nin 5. Maddesi'nin birinci paragrafının ihlal edilip edilmediği,
- Sözleşme'nin 6. Maddesi'nin birinci paragrafının ihlal edilip edilmediği,
- Sözleşme'nin 13. Maddesi'nin ihlal edilip edilmediği,
- Sözleşme'nin 14. Maddesi'nin ihlal edilip edilmediği,
- Sözleşme'nin 18. Maddesi'nin ihlal edilip edilmediği,
- Türkiye'nin, Sözleşme'nin 25. Maddesi'nin birinci paragrafında belirtilen yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği.

C. Başvuru Sahipleri Hususunda

171. Başvurular Komisyon'a Hüseyin Akdívar, Abdurrahman Akdívar, Ali Akdívar, Zülfikar Çiçek, Ahmet Çiçek, Abdurrahman Aktaş ve Mehmet Karabulut tarafından yapılmıştır. Bu kişiler tarafından imzalandığı gösterilen vekaletnamelerle birlikte Profesör Boyle ve Bn. Hampson temsilci kılınmıştır.
172. Hükümet, Komisyon'daki kanıtın ışığında, Hüseyin Akdívar'ın böyle bir başvuruda hiç bulunmadığını, Ahmet Çiçek ve Abdurrahman Aktaş'ın davalarınınsa Komisyon'a başvurmaları durumunda tazminat alacakları vaadinde bulunan İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi tarafından uydurulduğunu iddia etmiştir.
173. Başvuru sahiplerinin temsilcileri Hüseyin Akdívar'ın durumu hakkında yorumda bulunmamışlar, ancak Ahmet Çiçek ve Abdurrahman Aktaş'ın başvurularını savunmuşlardır.

a) Hüseyin Akdívar

174. Komisyon, Komisyon delegelerinin karşısına tanık olarak çıkan Hüseyin Akdívar'a Komisyon'a sunulan vekaletnameyi kendisinin imzalayıp imzalamadığının sorulduğunu belirtir. Kendisi bu belgeyi imzaladığını inkar etmiş, kendi imzasının bir örneğini vermiştir. Bu imza, gerçekten de vekaletnamedekinden oldukça farklıdır. Komis-

yon, Hüseyin Akdívar'ın vekaletnamedeki imzanın kendisine ait olmadığını açıkça ifade etmesi ve Komisyon'a bir başvuruda bulunmayı istemediğini belirtmesi üzerine, mevcut davada başvuru sahibi olarak anılmamasını kararlaştırmıştır.

175. Bu koşullarda Komisyon, Hüseyin Akdívar adına sunulan şikayetlerin ele alınmaması görüşündedir.

b) Ahmet Çiçek

176. Komisyon, Ahmet Çiçek adında iki kişinin sözlü tanıklığına başvurmuştur. Ortada her ikisi de Komisyon'a geçerli başvuruda bulduklarını belirten iki kuzen vardır. Ancak başvuruyla birlikte sunulan vekaletnamede bulunan imza incelendiğinde Komisyon, özgün başvuru sahibinin 1968 doğumlu Ahmet Çiçek olduğuna ikna olmuştur. Ancak diğeri, delegeler huzurunda kendi başvurusunu savunmak ve takip etmek niyetini doğrulamıştır. Bu nedenle Komisyon, bu kişinin başvurusunun işlemine devam edecektir.

c) Abdurrahman Aktaş

177. Komisyon, Abdurrahman Aktaş'ın delegeler karşısındaki sözlü tanıklığına göre geçerli bir vekaletname sunduğuna ve bu başvuruyu takip etme niyetini ortaya koyduğuna ikna olmuştur. Sonuç olarak, Komisyon, bu kişinin de başvurusunun işlemine devam edecektir.

Karar

178. Komisyon, oybirliğiyle şu kararları almıştır:

- Hüseyin Akdívar adına getirilen şikayetleri dikkate almamak,
- Diğer başvuru sahiplerinin başvurularının incelenmesine devam etmek,

D. Kanıtların Değerlendirilmesi

179. Komisyon, başvuru sahiplerinin Sözleşme'nin belirli Maddelerine yönelik olarak yönelttikleri ihlal iddialarını ele almadan önce, Söz-

leşme'nin 28. Maddesi'nin birinci paragrafı uyarınca kanıtları değerlendirip gerçeklere ulaşmayı uygun görmektedir.

a) Genel Arkaplan

180. Komisyon, başvuruların yaşadığı Kelekçi köyü ve çevresinin yoğun PKK terörist etkinliklerinin merkezi olduğunu kaydetmiştir.
181. PKK'nın Kelekçi'ye 17 ya da 18 Temmuz 1992'de ve komşu Boğazköy'e 1 Kasım 1992'de saldırıda bulunduğu gerçeği tartışma dışıdır. İlk saldırının sonucunda Kelekçi ahalisinden üç kişi ölmüş, üç kişi de yaralanmıştır. 1 Kasım 1992'de gerçekleştirilen ikinci saldırı, Boğazköy jandarma karakolunu hedef almıştır. Karakol yıkılmış, bir jandarma öldürülmüş, sekizi de yaralanmıştır. Ardından güvenlik güçleri takviye almış ve bölgede geniş çaplı aramalara başlanmıştır.
182. Görünen odur ki 6 Nisan 1993'te Kelekçi köyündeki evler ateşe verilip neredeyse tamamen yıkılmıştır. Ancak bu yıkımın teröristler tarafından mı, güvenlik güçleri tarafından mı gerçekleştirildiği tartışma konusudur. Başvuru sahiplerinin şikayetleri bu konuyla doğrudan ilintili değildir. Ancak 6 Nisan 1993'te ve peşinden yürütülen soruşturmada ne olduğu, mevcut davanın toplu ele alınışında önem taşımaktadır (bkz. paragraf 196-198)
183. Başvuru sahipleri, 10 Kasım 1992'de Devletin güvenlik güçlerinin köyleri Kelekçi'ye bir saldırı düzenlediğini, kendi evlerinin de dahil olduğu dokuz evi yaktığını, ve köylüleri tüm köyü derhal boşaltmaya zorladığını iddia etmektedir. Hükümet bu savları koşulsuz olarak reddetmektedir. Önce köyün herhangi bir hasara neden olmadan yalnızca arandığını ileri sürmüştür. Sonra, Kelekçi'ye 10 Kasım 1992'de asker girmediğini, bölgede olanların köyün dışında dinlenme amaçlı buldukları yönünde beyanda bulunulmuştur.
184. Komisyon, bu nedenle Kelekçi köyünde dokuz evin yıkılması ve köyün boşaltılmasıyla ilgili kanıtları incelemek durumundadır.
185. Başvuru sahiplerinin 10 Kasım 1992'de (ya da yakın bir tarihte) köydeki dokuz evin yıkıldığı savı, Komisyon delegelerince dinlenen (bkz. paragraf 81, 88, 95, 98, 102, 106 ve 114) ve yazılı ifadeleri Komisyon'a sunulan tanıklar (bkz. paragraf 62, 70, 72, 74, 76) tarafından da doğrulanmıştır. Cumhuriyet Başsavcısı Bekir Selçuk

tarafından hazırlanan 23 Eylül 1994 tarihli resmi rapor da Boğazköy jandarma karakoluna düzenlenen saldırıdan sonra kargaşanın Kelekçi'ye de sıçradığını ve burada dokuz evin yandığını ve hasar gördüğünü belirtmektedir (bkz: paragraf 42). Bekir Selçuk, ayrıca sözlü ifadesinde de hasar gören dokuz eve değinmiştir (bkz. paragraf 120).

186. Komisyon, bu nedenle, Boğazköy jandarma karakoluna 1 Kasım 1992'de düzenlenen saldırıdan kısa bir süre sonra başvuru sahiplerinin evlerinin de dahil olduğu dokuz evin yıkıldığını ya da ciddi biçimde hasara uğradığının gerçekliğini kabul etmiştir. Dokuz evin tam olarak ne zaman yakıldığına dair belirsizlik olsa da, Komisyon başvuru sahiplerinin belirttiği 10 Kasım 1992 tarihini doğru olarak kabul etmektedir. Kalan soru, evleri kimin ateşe verdiğiidir.

b) İç Hukuk Düzeyindeki Soruşturmalar

187. Görünen odur ki, iç hukuk düzeyinde, 10 Kasım 1992'de Kelekçi köyünde dokuz evin yıkımıyla ilgili düzgün bir soruşturma yapılmamıştır. Konu hakkında köy ahalisinin ifadesine başvurulmamıştır; ayrıca Komisyon, olaydan sonraki zaman dilimi içerisinde hazırlanan herhangi bir rapora rastlamamıştır. Bekir Selçuk sözlü ifadesinde çok genel bir ifadeyle "vaka raporları"nın hazırlandığından ve Kelekçi'deki olaylarla ilgili, 29 Kasım 1993 tarihli jandarma raporunu doğrulamıştır. Ancak dokuz evin yıkılmasıyla ilgili olarak bu raporların gerçeklerin soruşturulmasıyla sonuçlanmadığı, yıkımın sorumlusunu belirlemek için bir girişimde bulunulmadığı açıktır.
188. Üstelik, başvuru sahipleri ve diğer Kelekçi köyü sakinleri evlerini kaybetmiş olmasına rağmen, kimse onlara evlerinin kaybı nedeniyle nasıl tazminat alacakları konusunda ya da diğer konularda yardım etmemiş ve tavsiyede bulunmamıştır. Hüseyin Akdıvar tarafından dilekçeler yazıldığı, çeşitli kademelerdeki muhtelif Devlet memurları tarafından açıklamalar yapıldığı açıktır; ama hiçbir yetkili başvuru sahiplerinin sorunlarına eğilmemiş ya da onları yetkili mercilere taşımamıştır. Başvuru sahiplerinin ya da Hüseyin Akdıvar ve 1967 doğumlu Ahmet Çiçek gibi başvuru sahibi olduğu düşünülen insanların uğradıkları kayıplar yerine Komisyon'a başvuruları nedeniyle Devlet yetkilileri tarafından sorgulandığına dair kanıt vardır.

189. Komisyon'a sunulan soruşturma raporları ve köylülerin kaydedilmiş ifadeleri (bkz. 42.-46. paragraflar) Eylül 1994 tarihlidir, diğer bir deyişle, dokuz evin yıkılmasından neredeyse iki yıl sonra hazırlanmıştır. Bu sırada Kelekçi olanlarla ilgili olarak bazı köylüler de dinlenmiştir (bkz. paragraf 49, 55, 58, 60, 62, 67, 72, 74 ve 76). Bu sorgu, köy Nisan 1993'te, Komisyon mevcut başvuruyu Hükümete iletip sözlü bir oturum düzenlenmesine karar verdikten sonra hasara uğratıldığı zaman yapılmıştır.
190. 1994 Eylül'ünde hazırlanan raporlar, 21 Eylül 1994'te helikopterle yapılan bir keşif gezisine dayanmaktadır. Görev sırasında keşif heyeti Kelekçi'ye inmemiş, köyü ancak alçak uçuşun elverdiği ölçüde gözlemleyebilmiştir. Kelekçi'deki tüm evlerin çöktüğünü ve köyde kimsenin kalmadığını kaydetmiştir (bkz. paragraf 45). Bu keşif, köy Nisan 1993'te daha çok hasara uğradıktan sonra yapıldığından dolayı, bulgular 10 Kasım 1992'de neler olduğunu anlayabilmek açısından kısıtlı değerinde olmalıdır. Ayrıca evlerin 6 Nisan 1993'te yangından dolayı çöktüğü tartışma götürmezken keşif heyetindeki bir uzmanın evlerin çökmesinin nedeninin bakım noksanlığı ve doğal nedenler olduğunu söylemesi de (bkz. paragraf 46) dikkat çekicidir.
191. 6 Nisan 1993'teki olaylara gelince, Komisyon, bir jandarma timinin Nisan 1993'te bazı köylülerin ifadesini aldığını kaydetmiştir. Ancak alınan ifadelerde köylüler, 10 Kasım 1992'de gerçekleşen olaylara vurguda bulunmamaktadır. Komisyon, mevcut davada Komisyon'un bulgularını etkileyip etkilemeyeceğini anlamak açısından bu ifadeler üzerinde durmuştur.
192. Bu bağlamda, köylülerin ifadelerinin aynı kalıptan çıkmış olması ve tamamen aynı şeyleri içermesi (bkz. paragraf 54, 56, 57, 59, 61, 65, 66, 68, 71, 73 ve 75) göze çarpmaktadır. Birçoğu 6 Nisan 1993'te olanları tamamıyla aynı biçimde tanımlamaktadır. Köylüler, alınan ifadelerde teröristlerin köye önceden düzenledikleri bir saldırıda üç kişinin öldürüldüğü, üç kişinin de yaralandığı gerçeğine dikkat çekmektedir; öyle ki, bu genel formül, yakın akrabaları öldürülen Ahmet Çiçek ve Abdurrahman Aktaş'ın, ki olayda babası öldürülmüştür, ifadelerinde bile kullanılmaktadır. İfadeler aynı zamanda köylülerin Devlete olan saygısını ve Devlete yardım isteklerini vurgulayan bir bildiri de içermektedir. Bütünüyle ele alınca, alınan ifadeler, köylülerin o anki ihtiyari açıklamalarından çok, jandarmanın

hazırladığı basmakalıp bir taslağın çıktılarını izlenimi vermektedir. Bu, bazı ifadelerin aynı kişilerin başka ifadeleriyle neden tam bir çelişki içinde olduğunu açıklayabilir (bkz. Ahmet Çiçek'in ifadeleri, paragraf 61 ve 89-90, Abdurrahman Aktaş'ın ifadeleri, paragraf 54 ve 98, Abdullah Karabulut'un ifadeleri, paragraf 66, 67 ve 111). Bu nedenle, jandarmalara verilen ifadelerin köylülerin olayla ilgili olarak vermek istediği bilgileri yansıttığı oldukça şüphe götürür.

193. Komisyon, bundan dolayı, köylülerin Nisan 1993'te verdiği ifadeleri dava açısından dikkate değer bulmamaktadır. 10 Kasım 1992'de olanları aydınlatmaya yarayacak, ulusal düzeydeki herhangi bir gerçek soruşturmanın noksanlığı da kaydedilmiştir. Evlerin belli sayıda insan tarafından yıkılması gibi ciddi bir konuda herhangi bir soruşturmanın olmaması bile kendi içinde rahatsız edici bir durumdur.

c) Kişisel İfadeler ve Kanıtların Değerlendirilmesi

194. İç Hukuk içinde herhangi bir soruşturmanın yokluğundan dolayı, Komisyon, bulgularını kendisine sözlü ya da yazılı olarak sunulan tanıklıklarla temellendirmek zorundadır. Köylülerin ve Devlet görevlilerinin çelişen ifadeleri göz önüne alındığında, bu kanıtların değerlendirilmesi kolay bir görev değildir.
195. Ancak Komisyon, belli sonuçlara varmak için elde yeteri kadar kanıt olduğunu düşünmektedir.
196. Komisyon, Kelekçi bölgesindeki güvenlik güçlerinin kendi yaşamlarını tehlikeye atarak terörizmle savaşma görevinin zorluğunu teslim etmektedir. Ancak Komisyon, bu savaşın yoğunluğunun köylülere bakışlarının nesnelliğini etkilediğini düşünmektedir. Köylüler bu savaşta, hem teröristlerin ölümcül misillemeler pahasına kurdukları, yiyecek ve barınak sağlama yönündeki baskıyla, hem de güvenlik güçlerine yardım etme zorunluluğuyla karşı karşıyadır. Görünen odur ki, her iki taraftan da korkmak gibi zor bir durumla karşı karşıyadırlar. Bu, köylülerin İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi'ne verdiği ifadelerle Devlet yetkililerine verdikleri ifadeler arasındaki farkı bir dereceye kadar açıklamaktadır. Acil yardıma gereksinim duymaları, ifadelerini etkilemiş olabilir. Üste-

lik onların kritik durumunda, Devlet memurlarına ifade verirken güvenlik güçlerine doğrudan suçlama yöneltmek zor olsa gerekir. Komisyon delegeleri tarafından dinlenen bazı Devlet görevlilerinin, köylerin yıkımlarından güvenlik güçlerinin sorumlu olabileceği düşüncesine karşı takındıkları tavır, bu tür ifadelerin pek de iyi karşılanmadığını ve iddiada bulunanlar açısından zararlı sonuçlara neden olabileceği düşüncesini anlaşılır kılmaktadır.

197. Kelekçi gibi bir köydeki evleri yıkmak söz konusu olunca, Komisyon, PKK'nın Kelekçi'nin boşaltılmasından bir çıkar elde etmesinin güç olduğu sonucuna varmıştır. Köylüler kaldığı sürece, PKK onların üzerinde barınak, yiyecek ve terörist etkinliklerine devam edebilmek için gerekli diğer temel ihtiyaçların sağlanmasına yönelik baskı kurabilecektir. Aksine, güvenlik güçlerinin yasalara saygılı yurttaşları bölgeden tahliye etmekte, hem PKK'nin lojistik desteğini kesmek, hem de düşmanın tanınmasını kolaylaştırmak gibi çıkarları vardır.
198. Kelekçi'de bazı köylülerin köy koruculuğu yapmış olduğu, bunun Temmuz 1992'deki PKK saldırısının başlıca nedeni olduğu, bu saldırının ardından bazı korucuların görevlerini bıraktıkları (bkz. paragraf 70, 72, 76, 86, 97, 101 ve 110) gerçeğine de gönderme yapılmıştır. Bu, güvenlik güçleri tarafından dostane olmayan bir davranış olarak nitelenmiş olabilir.
199. Komisyon, 1 Kasım 1992'de Boğazköy jandarma karakolunun yıkılması, bir askerin ölmesi ve sekizinin yaralanmasıyla sonuçlanan saldırının hemen ardından güvenlik güçlerinin hassasiyetinin tırmanmasını da kavrayabilmektedir. Tayfur Nur örneğinde görüldüğü gibi (bkz. paragraf 155), terörist eylemcilerin peşindeyken yüksek stres ve gerilim altında olmaları söz konusudur.
200. Köylülerin Komisyon delegelerine verdikleri sözlü ifadelerde verdikleri temel izlenim basitlik, içtenlik ve cesarettir. İfadelerinin büyük bölümü dengeli ve kesinlikle tek yanlı değildir. Temmuz 1992'de köylerine düzenledikleri saldırıda başvuru sahibi Ahmet Çiçek'in üç yakın akrabasını öldürmüş, Abdurrahman Aktaş'ın üç yakın akrabasını da yaralamış olan teröristleri de ayan beyan suçlamaktadırlar. Köylülerin askeri yetkililere ya da kamu yetkililerine karşı herhangi bir biçimde düşman olduğunu gösterir en ufak bir işaret yoktur. Bu nedenle Komisyon tanıklık eden köylülerin dele-

gelere anlattıklarının 10 Kasım 1992'deki olayın gerçeklerini yansıttığına ikna olmuştur.

201. Bu bulgular ışığında, Komisyon 10 Kasım 1992'deki olay sırasında köyde olan başvuru sahipleri Ahmet Çiçek, Abdurrahman Aktaş ve Mehmet Karabulut'un, evlerini ve diğer başvuru sahiplerinin evlerini askerlerin yaktığına yönelik tanıklığına önem vermektedir.
202. Köy muhtarı Hüseyin Akdivar, delegelere ifade verirken oldukça ihtiyatlı davranmış ve Hükümete zarar verebilecek herhangi bir şey söylememeye özellikle dikkat ediyor görüntüsü vermiştir. Kendisi 10 Kasım 1992'de Kelekçi'de olduğunu; ama yangın sırasında köyde bulunmadığını söylemiş; köyde güvenlik güçlerinin olduğunu ve çevrede başka yabancı olmadığını ifade etmiştir. Askerler gittikten sonra, eve döndüğünde, diğer evlerle birlikte muhtarlığın da yandığını görmüştür (bkz. paragraf 81).
203. Ahmet Çiçek (1967 doğumlu) o sırada köyde olmamasına rağmen, diğer köylülerden askerlerin dokuz evi yaktığını duymuştur (bkz. paragraf 88).
204. İki yazılı ifade daha aynı tür bilgiyi iletmektedir. Başvuru sahibi Abdurrahman Akdivar 10 Kasım 1992'de askeri bir özel timin köye geldiğini, muhtar olan babasına köylüleri bir araya toplamasını emrettiğini, sonra da dokuz evi herhangi bir açıklamaya gerek duymadan yaktıklarını söylemiştir (bkz. paragraf 51). Bedri Özalp 10 Kasım 1992'de askerlerin akşam köye gelip kendisi de dahil onbir ailenin evini yaktığını belirtmiştir (bkz. paragraf 70).
205. Köylülerin tazminat alabilmek ya da başka bir amaç için Devleti suçlama cihetine gittiklerine dair herhangi bir kanıt yoktur.
206. Komisyonun dikkat çektiği bir başka nokta da, güvenlik güçlerinin köyde olduğuna dair kanıt olmasına rağmen, tanıkların hiçbirinin 10 Kasım 1992 günü Kelekçi'de bir yabancıya rastlamadığıdır. Teröristlerin, kimse farklarına varmadan köydeki dokuz evi yakması pek olası gözükmemektedir. Ayrıca teröristlerin o gün Kelekçi'de olduklarına dair başka herhangi bir kanıt da bulunmamaktadır.
207. Başvuru sahiplerinin ve köylülerin ifadesinin tersine, Komisyon, görevliler tarafından verilen ifadelerin Genelde baştan savma olduğunu düşünmektedir. Güvenlik güçlerinin o gün ya da yakın bir ta-

rihte, köyün hemen dışında bulunduğuna dair bir resmi doğrulama vardır. Ersan Topaloğlu ve Gürsel Demirtaş bu yönde ifade vermişler, ancak meslektaşlarının böyle bir şey yapmış olduklarını ya da yapabilecekleri iddiasını koşulsuz olarak reddetmişlerdir (bkz. paragraf 135, 148-149). Cumhuriyet Başsavcısı Bekir Selçuk'un ki de dahil tüm devlet görevlilerinin neredeyse öfkeyle ifade edilen görüşleri, güvenlik güçlerine karşı böyle iddiaların korkunç, mantıksız ve olanakdışı olduğu yönündedir. Bekir, Selçuk böyle bir şeyin olabileceği düşüncesini ancak "gülünebilir" olarak nitelemiştir. (bkz. paragraf 125). Açıklamaları, askerin böyle bir eylemden sorumlu olma olasılığının hemen gözardı edilebilecek kadar düşük olduğu, güvenlik güçlerinin ihlalini konu eden bu tür suçlamaların ciddi bir biçimde incelenmesine gerek duyulmadığı mealindedir.

208. Tüm yukarıda belirtilenler ışığında, Komisyon, güvenlik güçlerinin – muhtemelen bölgedeki yoğun terörist etkinliğin stresi altında- 10 Kasım 1992'de Kelekçi'deki dokuz evin yakılması eyleminden sorumlu olduğuna ikna olmuştur. Başvuru sahiplerinin Kelekçi'den zorla tahliye edildiğine dair bir kanıt yoktur; ancak evlerinin yokolması köyü terk edip başka bir yere taşınmalarıyla sonuçlanmıştır.
209. Komisyon, bu bulgular temelinde başvuru sahiplerinin Sözleşme'nin türlü Maddelerine yönelik olarak ilettikleri şikayetlerini inceleyecektir.

E. Sözleşme'nin 8. Maddesi ve 1 Numaralı Ek Protokol'ün 1. Maddesi Konusunda.

210. Sözleşme'nin 8. Maddesi ve 1 Numaralı Ek Protokol'ün 1. Maddesi şöyledir:

Madde 8:

“1. Herkes özel yaşamına ve aile yaşamına saygı gösterilmesi hakkına, konut dokunulmazlığı hakkına ve haberleşme özgürlüğü hakkına sahiptir.

2. Bu hakların kullanımına kamu otoritelerince, bir demokratik toplumda, ulusal güvenlik, kamu emniyeti ya da ülkenin ekonomik refahı, düzenin bozulmasının önlenmesi, suçun önlenmesi, sağlığın korunması, genel ahlakın korunması ya da başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunması için olanlar ve hukuka uygun biçimde olanlar istisna, hiçbir müdahale yapılamaz.”

1 No.lu Ek Protokol'ün 1. Maddesi

“Her gerçek ya da tüzel kişi, mülkiyetten barışçıl biçimde yararlanma hakkına sahiptir. Herhangi bir kimse ancak kamu yararı gereğince ve kanunun düzenlediği koşullar ve devletler hukukunun genel ilkeleri dahilinde mülkünden mahrum edilebilir.

Yukarıdaki hükümler, devletlerin, malların genel çıkara uygun olarak kullanılmasını düzenleme ya da vergilerin ve benzer yükümlülüklerin ya da para cezalarının tahsili için zorunlu gördükleri yasaları yürürlüğe koymak konusunda yetkili buldukları hukuka hâle getirmez.”

211. Başvuru sahipleri, evlerinin güvenlik güçleri tarafından yıkılması ve köylerinden keyfi biçimde sürülmelerinin özel yaşamına ve aile yaşamına saygı gösterilmesi ve konut dokunulmazlığı haklarının iki ayrı ihlalini oluşturduğunu iddia etmektedir. Başvuru sahipleri, ayrıca, 1 No.lu Ek Protokol'ün belirttiğinin aksine, bu nedenle mülkiyetlerinden edildiklerini ileri sürmektedir.
212. Hükümet, başvuru sahiplerinin güvenlik güçlerine karşı iddialarını destekleyecek herhangi bir kanıt bulunmadığını ifade etmektedir.
213. Komisyon, yukarıdaki ulaşılan bulgular sonucunda (bkz. paragraf 213), başvuru sahiplerinin Sözleşme'nin 8. Maddesi'nde ve 1 No.lu Ek Protokol'ün ilk Maddesinde vurgulanan haklarının ciddi bir ihlalinin olduğunu ve bu ihlalin herhangi bir haklı nedeninin olmadığı düşüncesindedir.

Kararlar

214. Komisyon, 1'e karşı 18 oyla, Sözleşme'nin 8. Maddesi'nin ihlal edilmiş olduğuna karar vermiştir.
215. Komisyon, 1'e karşı 18 oyla, 1 No.lu Ek Protokol'ün 1. Maddesi'nin ihlal edilmiş olduğuna karar vermiştir.

F. Sözleşme'nin 3. Maddesi Konusunda

216. Komisyon, başvuru sahiplerinin ev ve mülkiyet haklarına müdahalenin Sözleşme'nin aşağıda belirtilen 3. Maddesi'nin ihlaliyle yol açabilecek kadar ciddi olup olmadığına karar verecektir:

“Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ya da muameleye tabi tutulamaz.”

217. Başvuru sahipleri, kendileri de dahil tüm Kelekçi köyünün 10 Kasım 1992’de zor kullanılarak ve hemen o anda sürülmesinin bir tür toplu cezalandırma olduğunu ve Sözleşme’nin 3. Maddesi’ne göre insanlık dışı ve onur kırıcı davranışa açık ve kesin bir örnek oluşturduğunu ileri sürmektedir.
218. Hükümet, iddianın gerçeklerden uzak olduğunu, o gün Kelekçi’de Devlet güçlerinin bulunmadığını, verilmiş olan herhangi bir zararın PKK üyesi teröristler tarafından verilmiş olduğunun üzerinde durmaktadır. Köylülerin köyü gönüllü olarak boşaltması, PKK saldırılarından sonra ve Diyarbakır’a yapılan mevsimlik göçle birlikte meydana gelmiştir.
219. Komisyon, başvuru sahiplerinin iddialarının bir dereceye kadar abartıldığı düşüncesindedir. Ancak, değinilen bulgular ışığında (bkz. paragraf 213), Komisyon, başvuru sahiplerinin evlerinin güvenlik güçleri tarafından yakılmasının, bunun sonucunda Diyarbakır’a göçün, şiddetli kişisel koşulların ve yapılmış olan Devlet yardımının azlığının Sözleşme’nin 3. Maddesi’nin belirttiği insanlık dışı ve onur kırıcı davranışa karşılık geldiğini düşünmektedir.

Karar

220. Komisyon, 5’e karşı 14 oyla, Sözleşme’nin 3. Maddesi’nin ihlal edilmiş olduğuna karar vermiştir.

G. Sözleşme’nin 5. Maddesi’nin İlk Paragrafı Konusunda.

221. Sözleşme’nin 5. Maddesi’nin birinci paragrafı, kişinin özgürlük ve güvenlik haklarını güvenceye almaktadır.
222. Başvuru sahipleri, kendilerinin ve tüm diğer Kelekçi ahalisinin 10 Kasım 1992’de evlerini ve köylerini terketmeye zorlanmasının kişinin özgürlük ve güvenlik haklarının ciddi bir ihlali olduğunu iddia etmektedir.
223. Hükümet, Sözleşme’nin 5. Maddesi’nin ilk paragrafının konuyla bir ilgisi olmadığını belirtmekte, olsaydı bile, bu uygulamanın Söz-

leşme'nin 15. Maddesi'nde belirtilen sapma uyarınca 6 Ağustos 1990'dan beri bölgede askıya alınabileceğini ifade etmektedir.

224. Komisyon, Sözleşme'nin 5. Maddesi'nin ilk paragrafının temel vurgusunun kişinin özgürlüğünden keyfi biçimde mahrum kılınmasını engellemek olduğunu anımsatır. Kişi güvenliği kavramı kendi başına yorumlanamaz (Doğu Afrikalı Asyalılar Birleşik Krallık'a karşı, No. 5573/72 ve 5670/72, 16 Temmuz 1976 tarihli dava bölüm 7, sayfa 8, 6 Mart 1978 tarihli, 4626/70 sayılı karar, bölüm 13, sayfa 5).
225. Söz konusu davada başvuru sahiplerinden kimse tutuklanmamış, gözaltına alınmamış ya da özgürlüğünden başka biçimlerde mahrum edilmemiştir. Komisyon, bu nedenle, evlerinin kaybindan doğan güvenliksiz durumlarının Sözleşme'nin 5. Maddesi'nin ilk paragrafında belirtilen kişi güvenliği nosyonuyla örtüşmediğini düşünmektedir.

Karar

226. Komisyon, Sözleşme'nin 5. Maddesi'nin ilk paragrafının ihlal edilmediğine oybirliğiyle karar vermiştir.

H. Sözleşme'nin 6. Maddesi'nin İlk Paragrafı ve 13. Maddesi Konusunda

227. Sözleşme'nin 6. Maddesi'nin ilk paragrafı ve 13. Maddesi şöyledir:

Madde 6, İlk Paragraf:

“1. Herkes, gerek medeni hak ve görevleriyle ilgili uyumsuzluklarda, gerek cezai alanda kendisine karşı sarfedilen bir suçlamanın esası hakkında karar verecek olan, yasal, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde hakkaniyete uygun ve aleni biçimde dinlenmesini istemek hakkına sahiptir.(...)”

Madde 13:

“İşbu Sözleşmede tanınmış hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, ihlal, resmi görevlerini yapan kimseler tarafından bu görevlerin yapılması

sırasında işlenmiş de olsa, ulusal bir makama fiilen başvuru hakkına sahiptir.”

228. Başvuru sahipleri, ev ve köylerinden keyfi biçimde sürülmelerinin Sözleşme'nin 6. Maddesi'nin ilk paragrafında belirtilen medeni haklara açık ve doğrudan bir müdahale oluşturduğunu iddia etmektedir. Mülkiyetlerinin ellerinden alınmasına karşı koymak ya da denemek için kendilerine herhangi bir elverişli prosedür hakkı tanınmadığını belirtmektedir. Ayrıca, Sözleşme'nin 13. Maddesi'nde belirtilen tersine, Sözleşme Maddelerinin ihlallerine yönelik olarak iç hukukta hiçbir çözüme ulaşamadıklarını ileri sürmektedirler.
229. Hükümet, başvuru sahiplerinin ellerinde iç hukuk sistemi içinde başvurulacak birçok yöntem olduğunu, ancak bunların hiçbirini denemediklerini ifade etmektedir.
230. Komisyon, sözkonusu davanın kabul edilebilirliği hakkında, Sözleşme'nin 26. Maddesi bağlamında vardığı yargıyı hatırlatır:
- “Hükümet tarafından sözkonusu davanın koşulları altında ulaşılan çözümler verilememesi nedeniyle, Komisyon, başvuru sahiplerinin bu çözümleri takip etmek yükümlülüğüne sahip olmadığı sonucuna varmıştır.”
231. Bu görüşe, Hükümetin idari mahkemelerde, bireyin Devlete karşı, Devletin yurttaşlarını toplumsal risklere karşı koruması yükümlülüğünü yerine getirememesi nedeniyle dava açması temelinde bir şikayet kanalı olduğunu belirtmesine ve bunu yasalarla örneklemesine karşın varılmıştır. Komisyon, bu yasaların ve örneklerin Türkiye'nin Güneydoğusundaki olağanüstü hal bölgesinde, güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen ev ve köy yıkımları nedeniyle tazminat istenen durumlarda başarılı olduğunu göstermekte yetersiz kaldığını düşünmektedir.
232. Komisyon, Sözleşme'nin 6. Maddesi'nin ilk paragrafının mahkemelere yurttaşlık haklarının getirdiği iddialar için etkili erişimi öngörmektedir. Bu gereklilik, yalnızca yasada değil, uygulamada da karşılığını bulmalıdır. Birey, sözkonusu davadaki gibi, mülkiyet haklarına doğrudan müdahale eden tüm idari eylemlere karşı açık, uygulanabilir ve etkili bir itiraz fırsatına sahip olmalıdır (AİHM, 16 Aralık 1992 tarihli de Geouffre .de la Pradelle yargılaması, Seri No. 253-B, s. 43, paragraf 34).

233. Komisyon'un kabul edilebilirlik konusundaki kararı, Olağanüstü Hal Bölge Valisi'ne ve emrindekilere geniş yetkilerin ve dokunulmazlıkların verildiği Türkiye'nin güneydoğusunda, köy yıkımından şikayet eden mevcut başvuru sahipleri gibi kişilerin uygulamada yaşadığı zorluklara ve engellemelere işaret etmektedir. Bu zorluklar, sözkonusu dava hakkında kanıt toplanırken de görülmüştür. Özellikle muhtar Hüseyin Akdıvar nezdinde Kelekçi köylüleri tarafından yapılan türlü başvurular Devlet görevlileri tarafından ne dikkate alınmış, ne de başka bir yetkili merciye iletilmiştir. Köylülerden, soruşturma mekanizmalarının güvenlik güçleri hakkındaki iddialar karşısında özellikle sağır olduğu ve her zalim eylemin PKK'nın işi olduğunun varsayıldığı bu olağanüstü hal bölgesinde (bkz. Bekir Selçuk'un ifadesi, paragraf 124-125, ve Ersan Topaloğlu'nun ifadesi, paragraf 135) kuramsal idari mahkeme ya da diğer çözümleri takip etmelerini ummak gerçekçi değildir.
234. Bu kanaatlerin ışığında, Komisyon, başvuru sahiplerinin Sözleşme'nin 6. Maddesi'nin ilk paragrafına göre kendilerinin medeni haklarını gözetecek bir mahkemeye erişim olanakları olmadığı görüşüne varmıştır.
235. Başvuru sahiplerinin Sözleşme'nin bazı Maddelerine dayanan iddiaları, örneğin köyden zorunlu göçleri, medeni haklarını içermemekte ve mahkemeye dayalı çözümü gereksinmemektedir. Bu köylülere yeniden ev sahibi yapmak ya da yardım etmek için olayları doğru bir biçimde araştırmak, başvuru sahiplerinin durumu göz önünde bulundurulduğunda, edilgin bir biçimde idari mahkeme müdahalesini beklemekten daha uygun bir eylem biçimi olmalıdır. Bu nedenle, Sözleşme'nin 13. Maddesi'ne göre, başvuru sahiplerine iddiaları için iç hukuk yollarında çözüm olanağı sunulduğu sorusu, ihlallerin "resmi sıfatla çalışan kişiler tarafından işlenmesi" durumuyla bağıntılıdır. Ancak, Komisyon, yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı (bkz. paragraf 238), başvuru sahiplerinin Sözleşme'yi temel alan diğer iddialarının da Sözleşme'nin 13. Maddesi uyarınca iç hukukta çözüm yollarının olmadığı düşüncesindedir.

Kararlar

236. Komisyon, 7'ye karşı 12 oyla, Sözleşme'nin 6. Maddesi'nin ilk paragrafının ihlal edildiğine karar vermiştir.

237. Komisyon, 7'ye karşı 12 oyla, Sözleşme'nin 13. Maddesi'nin ihlal edildiğine karar vermiştir.

I. Sözleşme'nin 14. ve 18. Maddeleri Konusunda.

238. Sözleşme'nin 14. ve 18. Maddeleri şöyledir:

Madde 14:

“İşbu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma keyfiyeti bilhassa cins, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal ya da toplumsal köken, ulusla bir azınlığa üyelik, servet, doğum ya da herhangi diğer bir durum üzerine kurulu hiçbir ayrıma tabi olmaksızın sağlanmalıdır.”

Madde 18:

“Bu Sözleşme'nin hükümleri gereğince, sözkonusu hak ve özgürlüklere uygulanan kısıtlamalar, ancak belirlenen görev için uygulanabilirler.”

239. Başvuru sahipleri, Sözleşme'de belirtilen haklarının kendilerinin Kürt kökenli olması yüzünden ihlal edildiğini, bunun Sözleşme'nin 14. Maddesi'nin ihlali anlamına geldiğini belirtmekte, başlarına gelenlerin Devletin uygulaması olduğunu, bunun da Sözleşme'nin 18. Maddesi'nin ihlali olduğunu ifade etmektedir.

240. Hükümet bu iddiaları reddetmekte, etnik kökenleri ne olursa olsun tüm Türk yurttaşlarının Sözleşme'de belirtilen haklardan ayrıma tabi tutulmaksızın yararlanma hakları olduğunu belirtmektedir. Üstelik, Devlet tarafından Sözleşme'nin 18. Maddesi'ne aykırı olan herhangi bir eylemde bulunulduğuna dair bir kanıt da bulunmamaktadır.

241. Komisyon, başvuru sahiplerinin iddialarını yukarıdaki kanıtların ışığında incelemiş ve dayanaktan yoksun bulmuştur.

Kararlar

242. Komisyon, Sözleşme'nin 14. Maddesi'nin ihlal edilmemiş olduğuna oybirliğiyle karar vermiştir.

243. Komisyon, Sözleşme'nin 18. Maddesi'nin ihlal edilmemiş olduğuna oybirliğiyle karar vermiştir.

J. Sözleşme'nin 25. Maddesi Konusunda

244. Sözleşme'nin 25. Maddesi, kişinin Devletin herhangi bir engellemesi olmadan Komisyon'a dilekçe hakkını öngörmektedir.
245. Başvuru sahipleri, Komisyon'a dilekçeyle başvurduklarından beri kendilerinin ve tanıkların Devlet görevlileri tarafından taciz edildiklerini iddia etmektedir.
246. Hükümet bu iddiaları reddetmekte, başvuru sahipleri ve tanıkların dinlendiği sorguların, başvuru daha önceden yetkililerin dikkatine sunulmadığı için, Hükümetin davayla ilgili gerçeklere ulaşmanın bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedir.
247. Komisyon, başvuru sahiplerinin, ya da Hüseyin Akdıvar ve Ahmet Çiçek (1967 doğumlu) gibi başvuru sahipleri olduğu düşünülen kişilerin doğrudan Komisyon'a başvurularıyla ilgili olarak sorgulandığını ve kendilerine böyle bir başvuru yapmadıklarına dair bildirimler imzalandığını endişeyle kaydetmektedir. Bu prosedürün en olağandışı ve rahatsız edici örneği, Hüseyin Akdıvar ve Ahmet Çiçek'le bu konuda yapılan ve filme çekilmiş olan görüşmedir.
248. Komisyon, ulusal otoritelerin başvuru sahiplerini ya da öyle olduğu sanılan kişileri, yasal temsilcileri yokken Komisyon'a başvuruları hakkında sorgulamanın uygunsuz olduğunu addetmektedir. Bu, başvuru sahiplerinin zor durumda olduğu, yetkililerin bu tür davranışlarının kolayca başvuru sahiplerini Sözleşme'nin 25. Maddesi'nde belirtildiği çerçevede Komisyon'a Sözleşme'nin ihlali iddiasıyla başvurma hakkından vazgeçirmeye yönelik girişim olarak algılanabileceği bir yerde özellikle böyledir. Konu hakkındaki duyarlılık, sözkonusu durumda olduğu gibi, başvuru sahiplerine yardım eden avukatların gözaltına alınıp tutuklandığı bir durumda iyice artmaktadır (bkz. paragraf 113 ve 128).
249. Komisyon, Türk yetkililerin bu biçimde davranmakla, başvuru sahiplerinin Sözleşme'nin 25. Maddesi'nde belirtilen dilekçe hakkını zorlaştırdığı düşüncesindedir.

Karar

250. Komisyon, 7'ye karşı 12 oyla, Türkiye'nin Sözleşme'nin 25. Maddesi'nin ilk paragrafında belirtilen yükümlülüklerine uymadığı kararını vermiştir.

K. Karar Özeti

251. Komisyon, oybirliğiyle,
Hüseyin Akdivar adına yapılan şikayetleri dikkate almamayı,
Diğer başvuru sahiplerinin başvurularının incelenmesine devam etmeyi kararlaştırmıştır.
252. Komisyon, 1'e karşı 18 oyla, Sözleşme'nin 8. Maddesi'nin ihlal edilmiş olduğuna karar vermiştir (bkz. paragraf 219).
253. Komisyon, 1'e karşı 18 oyla, 1 No.lu Ek Protokol'ün 1. Maddesi'nin ihlal edilmiş olduğuna karar vermiştir (bkz. paragraf 220).
254. Komisyon, 5'e karşı 14 oyla, Sözleşme'nin 3. Maddesi'nin ihlal edilmiş olduğuna karar vermiştir (bkz. paragraf 225).
255. Komisyon, Sözleşme'nin 5. Maddesi'nin ilk paragrafının ihlal edilmediğine oybirliğiyle karar vermiştir (bkz. paragraf 231).
256. Komisyon, 7'ye karşı 12 oyla, Sözleşme'nin 6. Maddesi'nin ilk paragrafının ihlal edildiğine karar vermiştir (bkz. paragraf 241).
257. Komisyon, 7'ye karşı 12 oyla, Sözleşme'nin 13. Maddesi'nin ihlal edildiğine karar vermiştir (bkz. paragraf 242).
258. Komisyon, Sözleşme'nin 14. Maddesi'nin ihlal edilmemiş olduğuna oybirliğiyle karar vermiştir (bkz. paragraf 247).
259. Komisyon, Sözleşme'nin 18. Maddesi'nin ihlal edilmemiş olduğuna oybirliğiyle karar vermiştir (bkz. paragraf 248).
260. Komisyon, 7'ye karşı 12 oyla, Türkiye'nin Sözleşme'nin 25. Maddesi'nin ilk paragrafında belirtilen yükümlülüklerine uymadığı kararını vermiştir (bkz. paragraf 255).

Komisyon Başkanı S. TRECHSEL

Komisyon Sekreteri H.C. KRÜGER

H. DANELIUS'UN SÖZLEŞME'NİN 25. MADDESİ'NE YÖNELİK, C.A. NORGAARD'IN KATILDIĞI KISMI MUHALEFET ŞERHİ

Rapor'da Komisyon'un paragraf 242 (Sözleşme'nin 13. Maddesi hakkında) ve 255'teki kararlarına (Sözleşme'nin 25. Maddesi hakkında) karşı oy kullandım.

Sözleşme'nin 13. Maddesi konusunda, başvuru sahiplerinin ev ve aile yaşamına saygı ve mülkiyet hakkına yönelik ihlallerle ilgili yasal çözümlerin yokluğunu, Sözleşme'nin 6. Maddesi'nde belirtilen "medeni haklar" bağlamında yorumluyorum. Sonuç olarak, eldeki bulgular ışığında, Sözleşme'nin 6. Maddesi'nin ihlaliyle birlikte, 13. Maddeyle ilgili ayrı bir durum oluşmamaktadır.

25. Madde konusunda, Rapor'un 252. ve 253. paragraflarında genel noktalara katılıyorum. Ancak başvuru sahiplerinin dilekçe hakkının ihlal edilip edilmediğini tartışırken, Komisyon'a başvuruları hakkında sorular sorulan ve aksi yönde ifadelerle imza atmaları istenen Hüseyin Akdınar ve Ahmet Çiçek'in (1967 doğumlu) başvuru sahibi olmadığı ortaya çıkmıştır (bkz. paragraf 179 ve 181). Mevcut başvuru yapanların dilekçe hakkına müdahale edildiği konusunda ise herhangi bir kanıt yoktur. Bu koşullar altında, Türkiye'nin Sözleşme'nin 25. Maddesi'ndeki koşullara uymadığını gösteren bir durum bulamıyorum.

J. LIDDY'NİN KISMİ MUHALEFET ŞERHİ

Komisyon'un bu Raporda aldığı kararlar ve bunların gerekçelerine, Sözleşme'nin 3. Maddesi hakkında olan dışında, katılıyorum. Sözleşme'nin 8. Maddesi ve 1 No.lu Ek Protokol'ün ilk Maddesi'ne yönelik ihlallerle ilgili iddialar ciddidir, ancak söz konusu eylemlerin böyle bir tarzda gerçekleştirildiği ve yedi başvuru sahibinin de insanlık dışı ve onur kırıcı davranıştan muzdarip olmasına yol açacak denli yoğun olduğuna yönelik yeterli kanıt, Sözleşme organlarının belirli örneklerde göndermede bulunduğu asgari şiddet düzeyi göz önüne alındığında, yoktur.

**N. BRATZA'NIN, H.G. SCHERMERS'İN TAMAMEN, C.A.
NORGAARD'IN SÖZLEŞME'NİN 13. MADDESİ KONUSUNDA
KATILDIĞI KISMİ MUHALEFET ŞERHİ**

Sözleşme'nin 3., 5., 8., 14., 18. ve 25. Maddeleri ve 1. No.lu Ek Protokol'ün 1 Maddesi konusunda Komisyon'un çoğunluğunun verdiği kararlar ve bunların gerekçelerine katılıyorum. Ancak, çözümler konusunda asıl noktanın Sözleşme'nin 6. Maddesi'nde belirtilen mahkemeye erişim hakkından çok, 13. Maddesi'nde belirtilen, varolan çözümlerin etkililiği olduğunu düşünmekteyim.

Sözleşme'nin 6. Maddesi, medeni hak ve yükümlülükleri belirlemek için mahkemeye erişim hakkını *inter alia*, garanti eder; ayrıca bu tür hak ve yükümlülüklerin söz konusu olduğu tartışmalarda adil bir kararın alınması için gerekli işlerlik kurallarını koyar. Madde, Mahkeme tarafından yorumlandığı biçimiyle, mahkemeye erişim hakkına yönelik hakka-niyetsiz sınırlamaları engellemeyi amaçlamaktadır. Ancak ulusal hukuk sistemi içinde varolan çözümlerin işlerliğini güvence altına almak için tasarlanmamıştır. Üstelik Sözleşme tarafından güvence altına alınan mahkemeye erişim hakkının, üçüncü bir kişiye karşı cezai muamele hakkı olarak yorumlanamayacağı sabittir.

Diğer yandan, 13. Madde özellikle Sözleşme tarafından güvence altına alınan haklarının ihlal edildiğini iddia eden kişilerin karşısına çözüm sunan etkili bir ulusal yetkilinin çıkmasını sağlamak için tasarlanmıştır. Bu tür yordamlar mahkemeye erişimi de kapsar, ama bununla kısıtlı değildir.

Söz konusu davada Hükümet, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 125. Maddesi ve 25 Ekim 1983 tarihli, 2935 Sayılı Yasanın 1. Maddesi uyarınca başvuru sahiplerine İdari Mahkemeler'de tazminat istemi hakkını da içeren birçok çözüm olduğunu ayrıntılarıyla göstermiştir. Başvuru sahipleri, Hükümet tarafından tanımlanan çözüm yollarını, 125. Madde'de kuramsal olarak belirtilen eylem hakkını ya da bu eylem yolunun kendilerine açık olup olmadığını tartışmamaktadır. Onların şikayetleri, sunulan hiçbir yöntemin köylerin yıkıldığı ve köylülerin güvenlik güçleri zoruyla sürüldüğü Türkiye'nin güneydoğusunda etkili bir çözüm olamayacağıdır.

Komisyon'un, Hükümetin başvuru sahiplerinin iç hukuk yollarını tüketmediği itirazını reddederek verdiği kabul edilebilirlik kararının temeli

de, varolan çözüm yollarının işte bu etkisizliğidir. Komisyon, bu kararı verirken, varolan çözümlerin etkili olduğuna dair şüphelere neden olan iki etkene dikkat çekmiştir: evlerin ve mülkiyetin yok edilmesinin Türkiye'nin güneydoğusunda sıkça rastlanan bir olay olmasına rağmen, köylülere mevcut davadakine benzer durumlarda tazminat ödendiğini gösteren tek bir örnek bulunmadığı gerçeği, ve güvenlik güçlerinin köy yıkmak ve köylüleri zorla tahliye etmekten dolayı kovuşturulduğu belirgin bir örnek verilmediği gerçeği.

Komisyon, Rapor'un 235-238. paragraflarında, yalnızca bu düşünceyi doğrulamakla kalmaz; ayrıca toplanan kanıtlara göre, Kelekçi köylülerinin vermiş oldukları dilekçelere rağmen hiçbir Devlet yetkilisinin köylülerin durumuna eğilmediği ya da onları yetkili bir makama yönlendirmediğini belirtir. Bu nedenle, olağanüstü hal bölgesindeki soruşturma mekanizması, özellikle güvenlik güçlerine yönelik şikayetlere karşı sağırken, köylülerin İdare Mahkemesi'ne başvurmasını ya da başka bir kuramsal çözüm peşinde koşmasını beklemek gerçekçi değildir.

Bu görüşe tamamen katılıyorum. Ancak çoğunluğun buradan çıkardığı sonuç başvuru sahiplerinin mahkemeye erişim hakkının olmadığı yönündeyken, ben bu durumu iç hukukta mahkemeye erişim hakkı da dahil, kuramsal olarak var olan çözümlerin söz konusu koşullarda yanıtıcı ve etkisiz olduğu biçiminde görme yanlısıyım.

Bu nedenle varolan davada Sözleşme'nin 6. değil, 13. Maddesi'nin ihlal edildiği yönünde oy kullandım.

G. RESS'İN KISMİ MUHALEFET ŞERHİ

Sözleşme'nin 3. ve 6. Maddelerinin ihlal edilip edilmediği konusunda Komisyon'un çoğunluğuyla aynı düşüncede değilim. Ayrıca, Sözleşme'nin 13. Maddesi'nin ihlal edildiği kararına varırken yararlandığım gerekçeler, çoğunluğunkinden farklılık göstermektedir.

Sözleşme'nin 3. Maddesi konusunda Bayan Liddy ve Bay Cabral Barreto'nun sözkonusu durumda alınan önlemlerin başvuru sahiplerine insanlık dışı ve onur kırıcı davranış olarak nitelendirilebilecek denli yoğun olmadığı görüşüne katılıyorum. Şüphesiz mevcut durumda farklı önlemler üzerinde durulabilirdi; ancak evleri yıkıldıktan sonra başvuru sahiplerini yardımsız koymak Sözleşme'nin 3. Maddesi'nin kapsamında belirtilen davranışlardan biri olarak değerlendirilemez.

Sözleşme'nin 6. ya da 13. Maddeleri konusunda Bratza, Schermers ve Norgaard'ın görüşlerine katılıyorum. Bir noktanın eklenmesi gerekir:

Hükümet, başvuru sahiplerine tazminat istemiyle idare mahkemelerine başvuru yolunun açık olduğunu “toplumsal risk” doktriniyle açıklamaya kalkıştı. Ancak, köylerin Devletin ya da bilinmeyen zümrelerin silahlı güçleri tarafından yıkıldığı durumla gerçekçi biçimde karşılaştırılabilecek bir örnek sunmadı. Türkiye'nin güneydoğusunda terörizme karşı yürütülen savaşta olan olaylar akla gelince, insan İdare Mahkemeleri'nde birçok davanın ya halen sürmekte, ya da karara bağlanmış olduğunu umuyor. Ayrıca, bundan da fazlası, başvuru sahiplerinin evlerinin yıkıldığını kendi ifadelerinde inkar etmeyen Hükümetin “toplumsal risk” doktrini temelinde, Devletin bu gibi durumlarda tazminat ödeme yükümlülüğünü tartışmamasını umuyor.

Evleri PKK'nın mı, güvenlik güçlerinin mi yaktığı, “toplumsal risk” doktrini ışığında yersiz bir sorudur; çünkü Devletin bu tür olayları ortaya çıktıkları yerde önlemesi gibi genel bir yükümlülüğü vardır. Yine de bu olaylar gerçekleşirse, Devlet yetkililerinin hatası olsun olmasın, Devlet bu olayların olmasını engellemek için gerekli önlemler almamış olmakla sorumlu ve yükümlüdür. Danıştay, bu sorumluluğu menşei belirsiz bir uçağın verdiği zararlarla ilgili bir davada bile onaylamıştır. Bu nedenle, Türkiye'nin güneydoğusundaki bu tür olaylar için mevcut bir idari mahkeme uygulamasının belirgin kanıtlarına rastlamamak daha da şaşırtıcıdır.

Bu, ancak insanların mahkemeye gitmeye korktuğu, ya da yerel yetkililer tarafından cesaretlerinin kırıldığı gerçeğiyle açıklanabilir. Bu çözümlerin yetersiz ve etkisiz kalması, aynı zamanda hem Devlet, hem yurttaşların zor bir durumla karşı karşıya olduğu bir ortam sorunudur. Ayrıca, bu bağlamda benim dikkatimi çeken bir diğer nokta da Hükümetin kendi açıklamalarında da açıkça belirtilen “toplumsal risk” doktrinine göre Devletin tazminat ödemekle yükümlü olduğu, başvuru sahiplerinin- kine benzer örneklerde bile Hükümetin tazminat yolunu seçmemiş olmasıdır. Bu, Hükümetin iddiaları *ex ante* kabulüyle olası mahkeme işlemleri ve sonuçları arasındaki farkı kabul etsek bile, idare mahkemeleri tarafından sunulan çözümlerin etkili olduğunu söylemeyi zorlaştıran bir diğer etkidir.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ
AKDIVAR'IN TÜRKİYE'YE KARŞI DAVASI
(99/1995/605/693)
HÜKÜM
STRAZBURG, 16 Eylül 1996

Söz konusu hüküm, 1996 yılının *Hüküm ve Karar Raporları*'nda son haliyle basılmadan önce tashihe tabidir. Bu raporlar, aynı zamanda belli başlı ülkelerin aşağıda belirtilen temsilcilerinin de dağıtımıcısı olan yayıncı Carl Heymanns Verlag KG (Luxembourger Strasse 449, D-50939, Köln)'dan elde edilebilir.

Belçika: Etablissements Emile Bruylant (rue de la Régence 67, B-1000 Bruxelles)

Lüksemburg: Librairie Promosulture (14, rue Duchscher [place de Paris], B.P. 1142, L-1011, Luxembourg-Gare)

Hollanda: B.V. Juridische Boekhandel Antiquariaat A. Jongbloed Zoon (Noordeinde 39, NL-2514 GC's Gravenhage)

Akdıvar ve diğerlerinin Türkiye'ye karşı davasında,¹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Mahkeme Kuralları A'nın 51. Maddesi uyarınca,² aşağıdaki yargıçlardan:

R. Rysdal, (*Başkan*),
R. Bernhardt,
Thór Vilhjálmsson,
F. Gölcüklü,
R. Macdonald,
A. Spielmann,

---

¹ Dava numarası 99/1995/605/693. İlk sayı davanın sözkonusu yılda (ikinci sayı) mahkemeye iletilen dava listesindeki sırasıdır. Son iki sayı ise davanın Mahkeme kurulduğundan beri iletilen dava listesindeki ve aynı biçimde Komisyon'daki başvuru sırasıdır.

² A kuralları, 9 no.lu Ek Protokol'ün yürürlüğe girmesinden (1 Ekim 1994) önce açılmış olan tüm davalar için geçerlidir ve yalnızca bu Protokol'ün bağlamadığı ülkelerle ilgili davaları kapsar. 1 Ocak 1983'te yürürlüğe girmiş olan, sonra birçok defa değiştirilmiş olan Kurallara tekabül ederler.

N. Valticos,
S.K. Martens,
E. Palm,
I. Foighel,
A.N. Loizou,
M.A. Lopes Rocha,
L. Wildhaber,
G. Mifsud Bonnici,
J. Makarczyk,
D. Gotchev,
B. Repik,
K. Jungwiert,
P. Küris,
U. Lõhmus,
E. Levits,

ve *Kayıt Memuru* H. Petzold ve *Kayıt Memur Yardımcısı* P.J. Mahoney'den oluşan, Büyük Meclis sıfatıyla toplanmış;

27 Nisan, 21 Mayıs ve 30 Ağustos 1996'daki müzakerelerden sonra,
Son belirtilen tarihte şu karara varmıştır:

YARGILAMA

1. Dava Mahkeme'ye Türkiye Cumhuriyeti Devleti ("Devlet") tarafından 4 Aralık 1995'te, ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ("Komisyon") tarafından 11 Aralık 1995'te, İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi'nin ("Sözleşme") 32/1. ve 47. Maddelerinin öngördüğü üç aylık süre içinde getirilmiştir. Davanın kaynağı, sekiz Türk yurttaşının, Abdurrahman Akdivar, Ahmet Akdivar, Ali Akdivar, Zülfükar Çiçek, Ahmet Çiçek, Abdurrahman Aktaş, Mehmet Karabulut ve Hüseyin Akdivar'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı, Sözleşme'nin 25. Maddesi'ne dayanarak, 3 Mayıs 1993 tarihinde yaptıkları bir başvurudur (no. 21893/93). Komisyon sonra, en sondaki ismin başvuru sahibi olmadığını kararlaştırmıştır (bkz. aşağıdaki paragraflar 48-50). Devletin başvurusu 48. Madde'ye, Komisyon'un yukarıda belirtilen sekiz kişiyle ilgili istemi ise 44. ve 48. Maddelere ve Türkiye'nin Mahkeme'nin zorunlu yargılamasını kabul ettiği bildirgeye (46.

Madde) dayanmaktadır. Başvuru ve istemin amacı, davalı Devletin Sözleşme'nin 3., 5., 6/1., 8., 13., 14., 18., 25/1. Maddelerinde ve 1 no.lu Ek Protokol'ün 1. Maddesi'nde belirtilen yükümlülüklerine uymadığı belirlenmiş olan davayla ilgili bir karara varmaktır.

2. Başvuru sahipleri, Mahkeme Kuralları A'nın 33/3. Maddesi uyarınca yapılan tahkikata yanıt olarak, duruşmalarda yer almak istemiş ve kendilerini temsil edecek avukatları tavsif etmiştir (Kural 30). 26 Mart 1996'da Meclis Başkanı, Essex Üniversitesi'nde hukuk doçenti olan Bn. Françoise Hampson'ın başvuru sahiplerinin temsilcilerinden biri olmasına, Kural 30/1 çerçevesinde izin vermiştir.
3. Oluşturulan Meclis, memuriyetleri dolayısıyla seçilmiş Türk yargıç F. Gölcüklü (Sözleşme'nin 43. Maddesi) ve Mahkeme Başkan Yardımcısı R. Bernhardt'ı da (Karar 21/4-b) içermiştir. 5 Aralık 1995'te, Kayıt Memurunun gözetiminde, Mahkeme Başkanı R. Ryssdal, diğer yedi üyeyi, R. Macdonald, N. Valticos, S.K. Martens, M.A. Lopes Rocha, D. Gotchev, B. Repik ve E. Levits'i (Sözleşme'nin *in fine* 43. Maddesi ve Kural 21/5 uyarınca) kura ile belirlemiştir.
4. Mahkeme Başkanı olarak (Kural 21/6) R. Bernhardt, Türk Devleti'nin Vekili'ne, başvuru sahiplerinin avukatlarına ve Komisyon Delegelerine duruşmaların düzenlenmesiyle ilgili olarak danışmıştır (Kural 37/1 ve 38). Sonuç olarak ortaya çıkan düzene göre, Kayıt Müdürü başvuru sahiplerinin dilekçesini 12 Mart, Devletinkini ise 15 Mart 1996'da almıştır. Komisyon Sekreterliği ise incelemelerini duruşma sırasında sunacağını belirtmiştir.
5. Devlet, 31 Ocak 1996'da, Kural 48/2 uyarınca Mahkeme'nin ön itirazları dinlemek için ayrı bir duruşma düzenlemesi itirazında bulunmuştur. 14 ve 19 Şubat'ta başvuru sahipleri ve Delegasyon istem hakkındaki yorumlarını sunmuşlar ve 21 Şubat'ta Meclis bu istemi geri çevirme kararı almıştır.
6. Komisyon, 20 Mart 1996'da, Kayıt Müdürü'nün Başkan'ın yönergesi doğrultusunda istediği türlü belgeleri sağlamıştır.
7. Meclis Başkanı, Kural 37/2 uyarınca, 28 Mart 1996'da Uluslararası Af Örgütü'ne olayın özgül yönleriyle ilgili yazılı yorumlarda bulunması için izin vermiştir. Bu yorumlar 4 Nisan'da sunulmuştur.

8. Meclis, 28 Mart 1996'da yargı yetkisini derhal bir Büyük Meclis'e bırakmayı (Kural 51) oybirliğiyle kabul etmiştir.
9. Kurulan Büyük Meclis, resmen Mahkeme Başkanı R.Ryssdal'ı, Başkan Yardımcısı olarak R.Bernhardt'ı ve yetkiyi devreden üyeler ve yargıç vekillerini (I. Foighel, P. Küris, C. Russo ve B. Walsh) içermiştir (Kural 51/2 a ve b). Mahkeme Başkanı, 30 Mart 1996'da, Kayıt Müdürü'nün huzurunda Büyük Meclis'in tamamlanması için diğer yedi yargıcın, A.Spielmann, E.Palm, F.Bigi, L.Wildhaber, G.Mifsud Bonnici, K.Jungwiert ve U.Löhmus'un adlarını kurayla belirlemiştir. Duruşmadan önce, vefat etmiş olan F.Bigi ve duruşmaya katılamayacak durumda olan C. Russo ve B. Walsh'ın yerine J.Makarczyk, A.N.Loizou ve Thór Vilhjármsson dahil edilmiştir. (Kural 51/6'ya paralel olarak Kural 24/1)
10. 4 Nisan 1996'da, Mahkeme Başkanı Ryssdal, başvuru sahiplerinin Kural 27/3 uyarınca duruşma sırasında çeviri olanağından yararlanma istemini geç başvuru nedeniyle reddetmiştir.
11. Başkan'ın kararı uyarınca, duruşma 25 Nisan 1996 günü Strazburg İnsan Hakları Binası'nda, halka açık olarak düzenlenmiştir. Mahkeme önceden bir hazırlık toplantısı yapmıştır.

Mahkeme'de şu isimler bulunmuştur:

a) Devlet adına

B. Çağlar, Dışişleri Bakanlığı, (*Vekil*)
H. Golsong
D. Akçay,
T. Özkarol,
A. Kurudal,
F. Erdoğan,
O. Sever,
M. Gülşen, (*Avukat*)

b) Komisyon Adına

H. Danelius, *Delege*

c) Başvuru Sahipleri Adına

K. Boyle, *Dava Vekili*
F. Hampson, Essex Üniversitesi, *Avukat*

K. Yıldız,
T. Fisher,
A. Reidy, *Danışmanlar*

OLAYLAR KONUSUNDA

12. Gerçekler, Komisyon'un 26 Ekim 1995 tarihli raporunda teşhir edilen ve tedricen meydana çıkarılan bulgulara dayanmaktadır.

I. Davanın Özgül Koşulları

A. Türkiye'nin Güneydoğusundaki Çatışma

13. Yaklaşık 1985'ten beri, Türkiye'nin Güneydoğusunda, güvenlik güçleriyle Kürt nüfusun özerklik isteyen kesimleri, özellikle PKK (Kürdistan İşçi Partisi) üyeleri arasında şiddetli bir savaş sürmüştür. Devlet'e göre çatışma 4,036 sivilin 3,884 güvenlik güçleri üyesinin yaşamına mal olmuştur. Başvuru sahiplerinin verdiği bilgi ve *amicus curiae* tarafından anlaşıldığı kadarıyla da bu çatışma sırasında 1000'den fazla köyün yıkılmış olduğudur (bkz. paragraf 7).
14. Türkiye'nin güneydoğusundaki on bir ilden onu, 1987'den beri olağanüstü hale tabidir; bu zaman dilimi, şikayetlerin sözkonusu olduğu zamanı da kapsamaktadır.

B. Başvuru Sahiplerinin Evinin Yıkılması

15. Başvuru sahipleri (bkz. paragraf 1), Diyarbakır ili Dicle ilçesi Kelekçi köyünde ikamet etmiş olan Türkiye yurttaşlarıdır. Kelekçi köyü ve çevresi, PKK'nın yoğun etkinliklerinin merkezi olmuştur. PKK'nın Kelekçi köyüne 17 ya da 18 Temmuz 1992'de, komşu köy olan Boğazköy'e de 1 Kasım 1992'de saldırı düzenlediği açıktır. İlk saldırının sonucunda Kelekçi ahalisinden üç köylü ölmüş, üçü de yaralanmıştır. 1 Kasım 1992'deki ikinci saldırı Boğazköy jandarma karakoluna düzenlenmiş, karakol bu saldırıda yıkılmış, bir jandarma eri ölmüş, sekizi de yaralanmıştır. Sonrasında güvenlik güçleri, bölgeye gelen takviyeye birlikte teröristleri bulmak için geniş çaplı aramalara başlamıştır. Başvuru sahipleri, güvenlik güçlerinin 10 Kasım 1992'de köylerine saldırdığını, kendi evleri de da-

hil dokuz evi yaktığını ve köylüleri köyü boşaltmaya zorladığını iddia etmiştir.

16. Devlet, bu iddiaları koşulsuz olarak reddetmiş ve evlerin PKK tarafından yakıldığını ileri sürmüştür. Önce köyün arandığını ve herhangi bir hasara neden olunmadığını belirtmişler, ancak sonra askerlerin Kelekçi köyüne 10 Kasım 1992’de hiç girmediği, yalnızca köyün dışında kısa bir mola vermek için durdukları ifade edilmiştir.
17. Kelekçi’deki evler 6 Nisan 1993’te kundaklanmış ve köy neredeyse tamamen yıkılmıştır. Bu yıkımın güvenlik güçleri tarafından mı, teröristler tarafından mı yapıldığı tartışma konusudur.
18. Komisyon, başvuru sahiplerinin evlerinin de dahil olduğu dokuz evin, Boğazköy jandarma karakoluna yapılan saldırıdan kısa süre sonra ya yıkıldığı, ya da ciddi biçimde hasara uğratıldığını belirlemiştir. Dokuz evin yandığı tam tarih hakkında bir ölçüde belirsizlik olsa da, başvuru sahiplerinin verdiği 10 Kasım 1992 tarihi veri olarak kabul edilmiştir.

C. Komisyon’un İç Hukuk İşlemleriyle İlgili Bulguları

19. Komisyon, 10 Kasım 1992’de Kelekçi’de dokuz evin yıkılmasıyla ilgili düzgün bir soruşturmanın ulusal düzeyde yürütülmediğini bulgulamıştır. 25 Kasım 1993 tarihli bir jandarma raporu, Kelekçi’deki olaylarla ilgilidir. Ancak, Komisyon, bu raporun ve Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcısı’na sunulan diğer “vaka raporları”nın herhangi bir soruşturma ile sonuçlanmadığına ve olayın faillerinin bulunması için bir çaba harcanmadığına dikkat çekmektedir.
20. Komisyon tarafından belirlenen bir diğer nokta da, başvuru sahiplerinin evlerini kaybetmiş olmasına rağmen, kimsenin onlara ya da yerlerinden olan diğer Kelekçi ahalisine evlerinin kaybı nedeniyle tazminat ya da diğer tür yardımları nasıl alabilecekleri konusunda tavsiyede bulunmamış olmasıdır. Köy muhtarı tarafından dilekçeler yazılmış ve birçok Devlet yetkilisine ifade verilmiş; ancak hiçbir yetkili başvuru sahiplerinin sorunlarını ele almamış ya da onları yetkili merciiye yönlendirmemiştir.
21. Komisyon, başvuru sahiplerinin, ya da Hüseyin Akdıvar ve Ahmet Çiçek gibi (bkz.paragraf 48-50) başvuru sahibi olduğu düşünülen

kişilerin davanın Komisyon'a getirilmesinden sonra, Devlet yetkilileri tarafından Komisyon'a başvuruları hakkında sorgulanmış olduğunu da ortaya çıkarmıştır. Komisyon'a bu iki kişinin filme çekilmiş, kendilerine Strazburg'daki davayla ilgili soruların sorulduğu bir video kaset sunulmuştur.

22. 10 Kasım 1992'deki olaylarla ilgili olarak, (bkz. paragraf 15), Komisyon, sorumlu Devlet tarafından kendilerine sunulan soruşturma raporlarının ve köylülerin ifadelerinin Eylül 94 tarihli, bir diğer deyişle dokuz evin yıkımından neredeyse iki yıl sonra hazırlanmış olduğuna dikkat çekmektedir. Bu ifadelere göre evlerin yıkılmasından PKK sorumludur. Bu sıralarda bir grup köylünün, Kelekçi'deki olaylarla ilgili olarak yetkililer tarafından ifadesi alınmıştır. Bu soruşturmanın, köyün daha da fazla tahrip edildiği 6 Nisan 1993'ten sonra ve Komisyon başvuru sahiplerinin şikayetini ve sözlü duruşma kararını Devlete iletmesinin ardından yapıldığı gözlemlenmiştir. Bir diğer nokta da Eylül 1994 tarihli soruşturma raporlarının 21 Eylül 1994'te helikopterle yapılan bir keşif gezisine dayandığıdır. Bu gezi sırasında keşif heyeti Kelekçi'ye inmemiş, köyü yalnızca alçak uçuşlarla inceleyebilmiştir. Rapor, Kelekçi'deki tüm evlerin yıkılmış olduğunu ve köyde yerleşik kimse bulunmadığını belirtmektedir.
23. Komisyon, 6 Nisan 1993'teki olaylarla ilgili olarak, bir jandarma timinin Nisan 1993'te bazı köylülerin ifadesine başvurduğunu belirlemiştir. Ancak nedense bu ifadelerde köylüler 10 Kasım 1992'deki olayları anmamaktadır. Bu ifadeler, Komisyon tarafından, şikayet konusunun aydınlığa kavuşturulmasında etkili olabilecekleri düşünülerek Komisyon tarafından incelenmiş ve 26 Ekim tarihli raporda aşağıdaki sonuca varılmıştır:

“197. Bu bağlamda, köylülerin ifadelerinin aynı kalıptan çıkmış olması ve tamamen aynı şeyleri içermesi (bkz. paragraf 54, 56, 57, 59, 61, 65, 66, 68, 71, 73 ve 75) göze çarpmaktadır. Birçoğu 6 Nisan 1993'te olanları tamamıyla aynı biçimde tanımlamaktadır. Köylüler, alınan ifadelerde teröristlerin köye önceden düzenledikleri bir saldırıda üç kişinin öldürüldüğü, üç kişinin de yaralandığı gerçeğine dikkat çekmektedir; öyle ki, bu genel formül, yakın akrabaları öldürülen Ahmet Çiçek ve Abdurrahman Aktaş'ın, ki olayda babası öldürülmüştür, ifadelerinde bile kulla-

nılmaktadır. İfadeler aynı zamanda köylülerin Devlete olan saygısını ve Devlete yardım isteklerini vurgulayan bir bildiri de içermektedir. Bütünüyle ele alınca, alınan ifadeler, köylülerin o anki ihtiyari açıklamalarından çok, jandarmanın hazırladığı basmakalıp bir taslağın çıktıkları izlenimi vermektedir. Bu, bazı ifadelerin aynı kişilerin başka ifadeleriyle neden tam bir çelişki içinde olduğunu açıklayabilir (bkz. Ahmet Çiçek'in ifadeleri, paragraf 61 ve 89-90, Abdurrahman Aktaş'ın ifadeleri, paragraf 54 ve 98, Abdullah Karabulut'un ifadeleri, paragraf 66, 67 ve 111). Bu nedenle, jandarmalara verilen ifadelerin köylülerin olayla ilgili olarak vermek istediği bilgileri yansıttığı oldukça şüphe götürür.”

24. Komisyon, köylülerin 1993 Nisan'ında vermiş oldukları ifadelere önem addedilmemesi sonucuna varmış, ayrıca, 10 Kasım 1992'de olanların aydınlığa kavuşturulmasına yardımcı olabilecek iç hukuk soruşturmalarının yetersizliğine de dikkat çekmiştir. Komisyon, bu kadar insanın evinin yıkılması gibi ciddi bir konuda soruşturma açılmamasının bile kendi başına rahatsızlık verici olduğunu işaret etmektedir.

D. Komisyon'un Kanıtları Değerlendirmesi

25. İç hukuk nezdinde yürütülen herhangi bir soruşturma olmamasından dolayı, Komisyon, bulgularını, sözlü tanıklıklara ve yazılı ifadelere dayandırmaktadır.
26. Komisyon, köylülerin tazminat koparmak amacıyla, ya da başka bir amaçla Devleti evleri yakmakla suçlamak gibi bir komplo düzenlediğine dair bir kanıt olmadığı sonucuna varmıştır. Komisyon, ayrıca, güvenlik güçlerinin köyde bulunduğuna yönelik kanıt varken, 10 Kasım 1992 günü Kelekçi'de hiçbir yabancıyı görölmemiş olduğunun altını çizmiştir. Teröristlerin kimseye görünmeden dokuz evi yakmaları olanak dışıdır. Teröristlerin o gün Kelekçi'de bulunduğuna dair hiçbir kanıt da rastlanmamıştır.
27. Kanıtın değerlendirilmesini takiben, Komisyon, güvenlik güçlerinin –muhtemelen bölgedeki yoğun terörist etkinliğinin etkisi altında- 10 Kasım 1992'de Kelekçi'deki dokuz evin yakılmasından sorumlu olduklarının açık olduğu sonucuna varmıştır. Ancak, köylülerin köyden zorla çıkarıldığına dair bir kanıt yoktur, aksine, evlerini

kaybeden köylüler köyü terkedip başka bir yere gitmek zorunda kalmıştır.

II. İlgili Ulusal Yasalar ve Uygulamalar

28. Devlet, aşağıdaki ulusal yasaların davayla ilgili olduğunu belirtmiştir:
T.C. Anayasası'nın 125. Maddesi şöyledir:
“İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.
(...) İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.”
29. Bu Madde, olağanüstü hal ya da savaş durumunda bile herhangi bir kısıtlamaya tabi değildir. Son cümledeki yükümlülük, sorumluluğu bir “toplumsal risk” kuramına dayanan, mutlak ve nesnel doğaya sahip Yönetimin hatasının kanıtlanmasını gerektirmez. Bu nedenle Yönetim, bilinmeyen ya da terörist kaynaklı etkinliklerden zarar gören yurttaşlarını, Devletin kamu düzen ve güvenliğini sağlamak ya da birey yaşamı ve mülkiyetini korumak yükümlülüklerini yerine getiremediği söylenebilecek durumlarda, tazmin edebilir.
İdari yükümlülük, 25 Ekim 1983 tarihli, 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Yasası'nın Ek 1. Maddesi'nde de belirtilmiştir.
30. Türk Ceza Yasası, aşağıdaki eylemleri cezai suç olarak nitelemiştir:
- Birisinin özgürlüğünü yasadışı olarak elinden almak (genel olarak 179., devlet memurları için 181. Madde),
  - Tehdit ya da güç kullanarak birisini bir eylemi yapmaya zorlamak (188. Madde)
  - Tehditte bulunmak (191. Madde),
  - Birinin evini gayri kanuni olarak aramak (194. Madde),
  - Kundakçılığa (369., 370., 371., 372. Maddeler) ya da insan yaşamı söz konusuysa ağır kundakçılığa (382. Madde) kalkışmak,
  - Dikkatsizlik, ihmal ve tedbirsizlik sonucu kasıt dışı biçimde yangına neden olmak (383. Madde),
  - Başkasının mülkiyetine kasten zarar vermek (526. Madde ve devamı),

31. Bu suçlar nedeniyle, Ceza Muhakeme Usulleri Kanunu'nun (CMUK) 151. ve 153. Maddelerine göre, cumhuriyet savcılarına ya da yerel idari yetkililere şikayette bulunulabilir. Cumhuriyet savcısı ve polis kendilerine bildirilen suçları soruşturmakla yükümlüdür. Cumhuriyet savcısı ayrıca, CMUK'un 148. Maddesi'ne binaen, bir soruşturma başlatılmasının gereğine karar verir. Müşteki, cumhuriyet savcısının soruşturma açılmaması yönündeki kararını temyiz edebilir.
32. Sözkonusu olayın sanıkları askeri personelse, Askeri Yasa'nın 86. ve 87. Maddelerinde belirtilen hususlara uygunluk içinde davranmadıkları gerekçesiyle bu personel de büyük miktarda zarara meydan vermekten, insan yaşamını tehlikeye atmaktan ya da mülkiyete hasar vermekten dolayı soruşturulabilir. Bu koşullardaki soruşturma Ceza Hukuku çerçevesinde, yetkili ve ilgili sivil makam tarafından, ya da Askeri Mahkemelerin Kuruluş ve İşleyişine Yönelik 353 sayılı yasanın 93. ve 95. Maddeleri uyarınca sanıkların hiyerarşik üstleri tarafından yürütülebilir.
33. Eğer bir suçun sanığı bir devlet görevlisi ya da memuruysa, il özel idaresinden (İl Genel Meclisi Yürütme Kurulu) soruşturma izni alınmalıdır. Yerel meclis kararları Danıştay'a başvurularak temyiz edilebilir; yargılama izninin reddi, bu türden bir otomatik temyize tabidir.
34. Gerek suç, gerek haksızlık olsun, devlet memurları tarafından yapılan, maddi ya da manevi zarara yol açan herhangi bir yasadışı eylem, sivil mahkemelerde tazminat davası konusu olabilir.
35. İdareye karşı olan işlemler ise idari mahkemelere götürülebilir.
36. Terörist şiddetin yol açtığı zarar, Sosyal Yardım ve Dayanışma Fonu'ndan karşılanabilir.
37. Anayasa'nın Madde 13 ve 15 arasındaki Maddeleri, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasını öngören düzenlemeler içermektedir.
38. Anayasa'nın geçici 15. Maddesi'ne göre, 12 Eylül 1980 ve 25 Ekim 1983 arasında çıkarılmış olan kanun hükmünde kararnamelerin Anayasa'ya aykırılığı iddia edilemez. Bu, kendisine dayanarak yargıdan muaf kararnameler çıkarılan, 25 Ekim 1983 tarihli, 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Yasası'nı da kapsar.

39. Bu tür, özellikle 285, 424, 425 ve 430 sayılı kararnamelerle, Olağanüstü Hal Bölge Valisi'ne oldukça fazla yetki tanınmıştır.
40. 285 sayılı kararname, 3713 sayılı Anti Terör Yasası'nın (1981), olağanüstü hal bölgesindeki alanlarda uygulanmasını düzenlerken, güvenlik güçlerinin yargılanmasına karar verme yetkisini cumhuriyet savcılarında alır ve il idari meclislerine devreder. Bu meclisler, yasalar hakkındaki bilgileri eleştirilen devlet memurlarında oluşur, bu yönüyle de aynı zamanda güvenlik güçlerinin de başı sayılan bölge valisi, valiler ya da kaymakamlar tarafından etki altında bırakılmaya müsaittirler.

16 Aralık 1990 tarihli 430 Sayılı Kararname'nin 8. Maddesi aşağıdaki gibidir: - Bu Kanun Hükmünde Kararname ile İçişleri Bakanı'na, Olağanüstü Hal Bölge Valisi'ne ve olağanüstü hal bölgesi dahilindeki il valilerine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili her türlü karar ve tasarruflarında dolayı bunlar hakkında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz. Kişilerin sebepsiz uğradıkları zararlardan dolayı Devlettten tazminat talep etme hakları saklıdır.

41. Başvuru sahiplerine göre, bu Madde valilere dokunulmazlık kazandırmaktadır. Terörle savaş bağlamında verilen zarar "gerekçeli" olacak ve bu nedenle yargıdan muaf olacaktır. Ayrıca, 430 Sayılı Kararname, Bölge Valisi'ni köylerin geçici ya da kalıcı olarak boşaltılmasını sağlama, ikamet özgürlüklerini kısıtlama, insanların bir alandan diğerine göçüne karar verme yetkileriyle de donatmaktadır. Bu nedenle yasa, Olağanüstü Hal Bölge Valisi'ni olağandışı yetkilerle donatmakta, aynı zamanda hem parlamento, hem de yargı denetiminden muaf kılmaktadır. Yerlerinden edilen insanlara barınak sağlanması ve tazminat ödenmesini düzenleyen herhangi bir kararname ise yoktur.

KOMİSYON'DAKİ İŞLEM

42. Başvuru sahipleri, Komisyon'a 3 Mayıs 1993'te başvuruda (no. 21893/93) bulunmuştur. 10 Kasım 1992'de güvenlik güçleri tarafından evlerinin yakıldığını ve köylerinden zorla sürüldüklerini ileri sürerek, şikayetlerini Sözleşme'nin 3., 5., 6., 8., 13., 14. ve 18.

Maddelerine ve 1. No.lu Ek Protokol'ün 1. Maddesi'ne dayandırmışlardır.

43. Komisyon, 19 Kasım 1994'te başvuruyu kabul edilebilir olarak nitelemiştir. 26 Ekim 1995 tarihli raporunda (31. Madde) Sözleşme'nin 8. ve 1 No.lu Ek Protokol'ün 1. Maddesi'nin ihlal edildiğine (bire karşı on sekiz oyla), 3. Madde'nin ihlal edildiğine (beşe karşı on dört oyla), 5. Madde'nin ilk paragrafının ihlal edilmediğine (oybirliğiyle), 6. Madde'nin ilk paragrafının ve 13. Madde'nin ihlal edildiğine (yediye karşı on iki oyla), 14. ve 18. Maddelerin ihlal edilmediğine (oybirliğiyle) ve Türkiye'nin 25. Madde'nin ilk paragrafında belirtilen yükümlülüklerini yerine getirmediğine dair düşüncelerini belirtmiştir. Komisyon'un düşüncesi ve rapordaki sekiz karşı fikir bu kararın ekinde bulunmaktadır.

KOMİSYON'A SON SUNUMLAR

44. Hükümet, Mahkemeden iç hukuk yollarının tükenmiş olmasına yönelik ön itirazını kabul etmesini istemiştir. Devletin sunduğu diğer seçeneğe göre Sözleşme'ye yönelik bir ihlal meydana gelmemiştir.
45. Başvuru sahipleri, Mahkeme'den Devletin ön itirazını reddetmesini talep etmiş ve kendi gerekçelerini sıralamıştır. Onların dosyasına göre, Mahkeme Sözleşme'nin 3., 6., 8., 13., 14., 18. ve 25./1 Maddelerinin ve 1 No.lu Ek Protokol'ün 1. Maddesi'nin ihlal edilmiş olduğuna dair karar vermelidir.

YASA KONUSUNDA

I. Hüseyin Akdılar ve Ahmet Çiçek'in Durumları

46. Devlet, Mahkeme'ye verdiği dilekçede Hüseyin Akdılar ve Ahmet Çiçek (1967 doğumlu) adlı başvuru sahiplerinin Sözleşme'nin 25./1 Maddesi tarafından belirtilen mağdur statüsünde bulunmadığını ileri sürmektedir.
47. Mahkeme, Komisyon'un 26 Ekim 1995 tarihli raporunda Hüseyin Akdılar ve Ahmet Çiçek'in başvuru sahibi olarak değerlendirilmeyeceğini belirttiği raporunu gözönünde bulundurur. Adı geçen şahıslardan ilki Komisyon'a sunulan vekaletnameyi imzaladığını

reddetmiş, ikincisiyse gerçek başvuru sahibi sayılan aynı adlı kuze-niyle (1968 doğumlu) karıştırılmıştır. Sözkonusu kişilerin başvuru sahibi olup olmadığı Mahkeme'deki duruşmalar boyunca tartışma konusu olmamıştır.

48. Yukarıdaki gerçekleri gözönünde bulundurarak, Mahkeme de bu kişilerin başvuru sahibi olarak değerlendirilmemesi gerektiği kara-rına varır.

II. Devletin Ön İtirazları

A. İşlemin kötüye kullanım

51. Devlet, dilekçelerinin tasnifinden önce, Sözleşme'nin 26. Mad-desi'ne dayanarak yaptıkları ön itiraz hakkında (bkz. paragraf 5) ayrı bir duruşma yapılması isteminde bulunmuştur. Ayrıca mahke-mede yaptıkları sözlü savunmada da sözkonusu başvurunun dilekçe hakkının kötüye kullanımı olduğunu ifade etmiştir. Başvuru sahiplerinin Türkiye'nin güneydoğusunda varolan yordamlardan (bkz. paragraf 55-59) yararlanmamaları, PKK'nın Türkiye'yi ve yargı kurumlarını kötüleme ve kendi terörist etkinliklerine meşruiyet ka-zandırma siyasetinin bir parçasıdır. Bu stratejinin bir parçası da, Türk yargısının genelde etkisiz ve buna benzer şikayetlere karşı kayıtsız olduğunu göstererek Türkiye'nin güneydoğusundaki nü-fusu Cumhuriyet'in kurumlarından, özellikle de mahkemelerden uzaklaştırmaktır. Başvuru sahiplerinin şikayeti, siyasi bir amacı olmasından dolayı, iç hukuk yollarını tüketmemiştir.
52. Başvuru sahipleri, başvurunun Türkiye Devleti aleyhine propa-ganda amaçlı yapıldığı iddiasını reddetmiştir. Başvurularını Söz-leşme'nin maruz kaldıkları ihlalleri nedeniyle, ayrıca Türkiye'nin sözkonusu bölgesinde hukukun üstünlüğünün egemen olması kay-gısıyla yapmışlardır.
53. Komisyon, 19 Ekim 1994 tarihli kabul edilebilirlik kararında Dev-let'in savunusunun ancak başvuru sahiplerinin gerçekleri bildirme-diği açığa kavuşursa kabul edilebileceğini belirtmiştir; ki duruş-malar sırasında durumun bu olmadığı ortaya çıkmıştır.
54. Mahkeme, Komisyon'un düşüncesini paylaşmaktadır. Komisyon, elde ettiği bulgular ışığında, başvuru sahiplerinin mülkiyetlerinin yok edilmesine ilişkin iddialarını onamıştır (bkz. aşağıdaki parag-raflar 78-82). Bu koşullarda, Devletin başvurusu, a fortiori redde-

dilmelidir.

B. İç hukuk yollarının tüketilmesi

55. Sözleşme'nin 26. Maddesi şöyledir:
Genel Kurul halinde toplanan Mahkeme,
a) Üç yıllık bir süre için Başkanını ve bir veya iki Başkan Yardımcısını seçer, bunların tekrar seçilmeleri mümkündür;
b) Belirli süreler için Daireler kurar;
c) Mahkeme, Dairelerinin başkanlarını seçer, bunların tekrar seçilmeleri mümkündür;
d) Mahkeme içtüzüğünü kabul eder;
e) Yazı işleri Müdürü ve bir veya birden fazla Müdür Yardımcısı seçer.

1. Mahkemede bulunanların tezleri

(a) Devlet

56. Devlet, başvuru sahiplerinin 26. Madde tarafından belirtilen, iç hukuk yollarını tüketme gereğini yerine getirmediğini belirterek başvurunun reddedilmesini istemiştir. Bu bağlamda başvuru sahiplerinin iç hukuk yollarını tüketmek bir yana, bu yönde en ufak bir çabada bile bulunmadıklarına dikkat çekmiştir. Türk mahkemelerine tazminat istemiyle hiçbir iddia ya da ithamla başvurulmamıştır. Bu nedenle yargı makamları Türkiye yasaları altındaki ilgili Maddeleri harekete geçirerek işlemde bulunmak olanağından mahrum bırakılmıştır
57. Devlet, ayrıca başvuru sahiplerinin idare mahkemelerine başvurup Anayasa'nın 125. Maddesi'ne binaen (bkz. paragraf 28-30) kendilerine verildiğini iddia ettikleri zarar için tazminat arayabileceğine dikkat çekmiştir. Anayasa'nın sözkonusu Maddesi'nin olağanüstü halde, hatta savaşta bile idarenin eylemlerine itiraz hakkını saklı tuttuğunun altı çizilmiştir. Hakkında karar verilmiş birçok davaya göre, idare mahkemelerinin 'toplumsal risk' kuramı çerçevesinde hatanın kanıtlanmasının gerekli olmadığı davalarda, ölüm, yaralanma ya da mülkiyete zarar verilmesi durumlarında tazminat hükmü verdiğini göstermişlerdir (bkz. paragraf 29). Üstelik, yapı-

lan ile verilen zarar arasındaki nedensellik ilişkisinin gösterilmesiyle kanıt zorunluluğu mahkemeler tarafından basitleştirilmiştir. Ayrıca teröristlere karşı savaş sırasında deneyim elde etmiş olan mahkemeler, yalnızca yönetimin değil, PKK'nın eylemleri nedeniyle de tazminat ödemeye hazırdır.

58. Ayrıca, hükme bağlanmış davalar ışığında, başvuru sahiplerinin diğer yasalar çerçevesinde de hak arayabileceğini belirtmişlerdir. Selahiyet Yasası, resmi görevlilerin yasadışı eylemleri karşısında hak arama olanağı sunar. İlgili yasalar ve uygulamada, ceza mahkemelerindeki davaların memurların tahliyesiyle sonuçlanacağı yolunda bir kayıt yoktur. Tüketildiği iddiasının ancak başvuru sahipleri sözkonusu yolların açıkça etkisiz olduğunu ya da zaten hiçbir yordam olmadığını (bkz. *inter alia*, Interhandel davası, Uluslararası Adalet Mahkemesi Raporları (1959), Fin Gemileri Tahkimi (1934), Uluslararası Tahkim Kararları Raporları, Birleşmiş Milletler, Cilt 3, Ambatielos Vakası, age., cilt 12) gösterebilirdi. Başvuru sahipleri, Türkiye mahkemelerinde işleme gitme yolunda aşılabilir engeller olduğunu gösterememiştir. Devlet tarafından sunulan birçok karar, başvuru sahiplerinin şikayetine bir içtihat oluşturmasa da, Türkiye mahkemelerindeki işlemlerin gerçeklik ve işlerliğini şüpheye meydan vermeksizin ortaya koymaktadır. Bugüne kadar böyle bir başvurunun yapılmamış olması ise, Sosyal Yardım ve Dayanışma Fonu'nun devreye girerek terörist eylemlerde ve güvenlik güçleriyle aralarındaki çatışmalarda mülkiyetlerini ya da evlerini kaybeden insanlara önemli miktarda mali ve maddi yardım ve barınma olanağı sağlanmış olması sayesinde.
59. Son olarak, Devlet, başvuru sahiplerinin Türk mahkemelerine başvuru nedeniyle misilleme korkusu iddiasını temellendiremediğini ileri sürmüştür. Hem kendileri, hem de birçok başka başvuru sahibi, Komisyon'da işleme süren diğer davalarda olduğu gibi, davalarını Strazburg'a herhangi bir tacize uğramadan getirmiştir. İnsan Hakları Derneği avukatlarına, şikayetlerini Strazburg'a götürme amacıyla başvurmuşlarsa, haklarını idare mahkemelerinde arayabilecekleri de onlar için açık bir durum olsa gerektir.

(b) Başvuru Sahipleri

60. Başvuru sahipleri, insan hakları örgütlerinin hazırladıkları raporları da kaynak göstererek, evlerinin yıkımının iki milyondan fazla insanı ve neredeyse üç bin yerleşim yerini etkilemiş olan bir devlet politikasının parçası olduğunu belirtmiştir. Köyler, PKK'ya barınak oldukları için yakılagelmiştir. Bu politikaya hoşgörülü davranılmış, göz yumulmuş, hatta muhtemelen devletin içindeki en yüksek otoriteler tarafından Türkiye'nin güneydoğusunda, Olağanüstü Hal Bölgesi'nde yoğun bir yer değiştirme amacıyla yön verilmiştir. İşte bu nedenle, herhangi bir yordamı,yanıltıcı, yetersiz ve etkisiz kılan bir idari uygulama vardır. Hükümetin bu uygulamaya son vermek istediğine dair bir işaret bulunmadığından, mağdurlar etkili herhangi bir çözüme varamazlardı.

Başvuru sahiplerine göre, iddialarına idare mahkemelerinde yordam çabaları sonuçsuz kalacaktır. Her şeyden önce, Devlet, idare mahkemelerinde köylülerin jandarmaların evlerini yaktığı şikayeti-nin ele alındığı bir dava göstermemiştir. İkinci olarak, idare mahkemeleri, Türkiye yasaları uyarınca kundaklama ve taciz eylemleriyle ilgili davalara bakma yetkisini haiz değildir. Bu denli ciddi cezai ihlaller, kamu görevlilerinin görevlerinin, bu nedenle idare mahkemelerinin yetkilerinin açıkça dışındadır. Böyle durumlarda mesuliyet ve tazminat sorunları bölgedeki diğer mahkemelerin, özellikle ceza mahkemelerinin yetkisindedir.

61. Ayrıca, uygulamada kendilerine açık olan herhangi bir yasal düzenleme yoktur. 430 sayılı kararnamenin 8. bölümüne göre, bölge valisi yargıdan muaftır ve iddia edildiği üzere başvuru sahiplerinin köyünün boşaltılmasını bizzat emretmiştir. Üstelik, Devlete karşı sivil mahkemelerde açılmış davalarda, ceza mahkemesi tarafından, karşılığında bir ceza olmasa da, bir ihlalin işlendiği kanısına varılmadığı sürece hiçbir başarı olasılığı yoktur. Böyle bir cezai hüküm ise önce soruşturma, sonra da kovuşturma yapıldığını varsaymaktadır. Ancak sözkonusu davada herhangi bir soruşturma yapılmamıştır.

(c) Komisyon

62. Komisyon, başvuru sahiplerinin şikayetlerini çözümlayebilecekleri bir ortam olmadığını keşfetmiştir. Komisyon delegeleri, yordamlar etkili olsaydı, köylerdeki evlerin kasten yıkılması sonucunda tazminat ödendiği ya da sorumluların cezalandırıldığı, en azından kovuşturulduğu dava örnekleri göstermenin mümkün olacağını altını çizmiştir. Ancak davalı Devlet böyle bir hüküm örneği verememiştir. Üstelik, tazminat hükmü veren, ancak yıkımdan kimin sorumlu olduğunu karara bağlamamış olan bir idare mahkemesi hükmünün elverişli ve yeterli tazmini sağladığı ve de böyle bir çözümün sözkonusu özgül şikayette etkili olduğu, en azından şüphe götürür.
63. Delegasyon, başvuru sahiplerinin böyle başvurularda bulunup onları takip etmesinin uygulamada olanaksız olacağını düşünmektedir. Her şeyden önce gözle görülür uygulama zorlukları vardır. Örneğin evi yıkılan bir köylünün avukat parası ödemesi mümkün değildir. İkinci olarak, bu tür şikayetlerde işlemlerin düzgün işlerliği, yetkililer tarafından yürütülen soruşturmanın tarafsızlığına bağlıdır. Varolan koşullarda böyle bir soruşturmanın yürütülebileceği şüphe götürür. Üstelik, güvenlik güçlerinin görevlerini gerilim ve tehlike altında yürüttükleri Türkiye'nin güneydoğusunda, Komisyon Delegasyonu soru yönelttikleri devlet yetkililerinde askeri korumak için bir çaba ve güvenlik güçlerine karşı yöneltilen suçları kabul etmek için de bir isteksizlik belirlemiştir.

(d) Uluslararası Af Örgütü

64. Uluslararası Af Örgütü (bkz. paragraf 7), Türkiye'nin Güneydoğusunda güvenlik güçleri tarafından köylerin kasten yıkımının yaygın olmasına rağmen, köylülerin bu hasarlar nedeniyle tazminat aldığı herhangi bir davadan haberdar olmadığını belirtmektedir. Üstelik, bazı vakalarda tazminat elde etmeye çalışanlar yargısız infaza kurban gitmiş, "kaybolmuş" ya da işkenceye maruz kalmıştır. Bu tür tacizlerden sorumlu olanlar nadiren yargı önüne çıkarılmış, almışlarsa hafif cezalar almışlardır.

2. Mahkemenin değerlendirmesi

a. Genel İlkeler

65. Mahkeme, Sözleşme'nin 26. Maddesi tarafından düzenlenen iç hukuk yollarının tüketilmesi ilkesinin, Devlete karşı davalarını uluslararası bir yargı ya da tahkim organına getirecek olanların öncelikle

ulusal yasal sistem içindeki yordamları kullanması koşulunu koyduğunu anımsatır. Bu kural, Sözleşme'nin 13. Maddesi tarafından tanımlanan –ve yakından ilgili olarak-, Sözleşme'nin Maddelerinin ulusal yasalara ne kadar yansıtıldığına bakmaksızın, ulusal sistem içinde iddia edilen ihlallere yönelik etkili bir çözümün her zaman varolduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu bağlamda, Sözleşme tarafından sağlanan mekanizmanın insan haklarını koruyan ulusal sistemler karşısında ikincil olduğu, önemli bir ilkedir (bkz. Handyside Birleşik Krallık'a karşı, 7 Aralık 1976, Seri no. 24, s. 22 p. 48).

66. 26. Madde'ye göre, başvuru, sahibi tarafından, işlendiğini iddia ettiği ihlallere yönelik olarak, tazmini uygun ve yeterli kılan yordamlar için yapılmalıdır. Sözkonusu yordamlar, yalnızca kuramda değil, uygulamada da erişilebilir ve etkili olmalıdır (bkz. *inter alia*, Vernillo Fransa'ya karşı, 20 Şubat 1991, Seri A. No. 198, s. 11-12, p.27; Johnston ve diğerleri İrlanda'ya karşı, 18 Aralık 1986, Seri A no. 112, s. 22, p. 45).
26. Madde, aynı zamanda Strazburg'a yapılan şikayetlerin uygun ulusal organa, ulusal yasalarda belirtilen usule ve zaman sınırına uygun biçimde, Sözleşme'ye riayetsizliği önleyici her türlü prosedür kullanılarak yapılmasını gerektirir (bkz. Cardot Fransa'ya karşı, 19 Mart 1991 tarihli hüküm, Seri A no. 200, s. 18 p. 34).
67. Ancak, yukarıda belirtildiği gibi, yetersiz ya da etkisiz olan yordamlara başvurma zorunluluğu yoktur. Buna ek olarak, "uluslararası hukukun ekseriya kabul gören kurallarına" göre başvuru sahibini iç hukuk yollarını tüketmekten muaf kılan özel koşullar da olabilir (bkz. Van Oosterwijck Belçika'ya karşı, 6 Kasım 1980 tarihli hüküm, Seri A, no. 40, s. 18-19, p. 36-40). Kural, Sözleşme'yle uyuşmayan eylemlerin yinelenmediği bir idari uygulama ve Devlet'in resmi hoşgörüsünün varolduğu, bu durumun da işlemleri yersiz ve etkisiz kılacak yapıda olduğu durumlarda uygulanamaz (bkz. İrlanda Birleşik Krallık'a karşı, 18 Ocak 1978 tarihli hüküm, Seri A no. 25, s. 64, p. 159, ve aynı davayla ilgili Komisyon Raporu, Seri B no. 23-I, s. 394-397).
68. İç hukuk yollarının tüketilmesi alanında ispat ödevinin bir dağılımı sözkonusudur. İç hukuk yollarının tüketilmediğini ileri süren Hükümet'in üzerine düşen, Mahkeme'yi ilgili yordamların hem ku-

ram, hem uygulamada etkili olduğu, bir diğer deyişle erişilebilir, başvuru sahiplerinin şikayetlerini tazmin edebilecek nitelikte ve hatırı sayılır bir başarı olasılığı olduğu yönünde ikna etmektir. Bu ispat ödevi tamamlandıktan sonra, Hükümet'in sunduğu yordamın davanın özgül koşulları yüzünden aslında tükenmiş ya da herhangi bir nedenden dolayı yetersiz ve etkisiz olduğunu, ya da kendisini iç hukuk yollarını kullanma gereğinden muaf kılan özel koşullar olduğunu göstermek, başvuru sahibine düşer (bkz. *inter alia*, Avusturya İtalya'ya karşı davasında Komisyon'un 11 Ocak 1961 tarihli, no. 788/60, kabul edilebilirlik kararı, Yıllık, Cilt 4, s. 167-168; Donnelly ve diğerleri Birleşik Krallık'a karşı {ilk karar}, 5 Nisan 1973, Yıllık, Cilt 16, s. 264; ayrıca Inter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'nin Velasquez Rodriguez davasında 26 Haziran 1987 tarihli hükmü, Ön İtirazlar, Seri C, no. 1, p. 88, ve Mahkeme'nin 10 Ağustos 1990 tarihli, "İç Hukuk Yollarının Tüketilmesine İstisnalar" başlıklı tavsiye kararı {Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 46.(1), 46.(2)(a) ve 46.(2)(b) Maddeleri}, Seri A, no. 11, s. 32, p. 41). Devlet görevlilerinin kötü muamelede bulunup zarar verdiklerine yönelik iddialar karşısında sessiz kalan, örneğin soruşturma yürütmeyen ya da yardım önermeyen ulusal yetkililer de bu nedeni öne sürebilir. Bu durumda ispat ödevi yer değiştirir, böylece şikayetin ölçek ve ciddiyeti karşısında ne yaptığını kanıtlamak Hükümet'e düşer.

69. Mahkeme, sözkonusu kuralın uygulanışını Sözleşme'ye taraf olanların insan haklarını koruma mekanizmaları bağlamında değerlendirir. Buna bağlı olarak, 26. Madde'nin belirli bir esneklik derecesiyle ve abartılı biçimcilikten sakınarak uygulanması gerektiğini kararlaştırmıştır (bkz. yukarıda değinilen Cardot davası, s. 18, p. 34). Ayrıca iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralının ne mutlak olduğunu, ne de otomatik biçimde uygulandığını, aksine her davanın özgül koşullarına göre ele alınması gerektiğini onaylamıştır (bkz. yukarıda değinilen Van Oosterwijck davası, s. 18, p. 35). Bu, yalnızca Sözleşme'ye taraf olan devletin yasal sisteminde resmi olarak bulunan yordamları değil, bunların işleyişindeki genel yasal ve siyasi bağlamı, ayrıca başvuru sahiplerinin kişisel koşullarını gözönünde bulundurmak anlamına gelir.

b. 26. Madde'nin davanın olaylarına uygulanması

70. 26. Madde'nin davayla ilgisi konusunda, Mahkeme, başvuru sahiplerinin şikayette bulunduğu sırada –ve halen- Türkiye'nin güneydoğusundaki mevcut durumun PKK tarafından yürütülen terörist şiddet ve Hükümet tarafından alınan karşı önlemlerden dolayı süren belirgin iç çatışma ortamıyla biçimlendiğini kaydeder. Böyle bir durumda adalet yönetimi sisteminin düzgün işleyişi önüne engeller çıkabilir. Özellikle böyle sorunlu bir durumda ulusal yargı düzeyinde delilleri güvenceye almakta yaşanan zorluklar, yargı yolunu yersiz kılabilir ve bu tür yordamların temel aldığı idari soruşturmalar engellenebilir.

i. İdare mahkemelerinde çözüm arayışı

71. Mahkeme, Devlet tarafından sunulan birçok mahkeme kararının hiç şüphesiz artan terör tehdidi ya da hareketleriyle mal varlığına verilen tahrip ya da zarar bakımından mahkemelerde tazminatın kazanılmasının gerçek olasılığını anlattığını gözlemler.

Diğer taraftan davacılar, güvenlik güçlerinin cezai davranışları gözönünde bulundurulduğunda bu çözümün uygun olmadığını ileri sürdüler. Ancak bu iddialar, duruşmanın idare mahkemesine gönderilmesiyle sınılandı.

Mahkemeye göre açıkça boş yere olmayan hususi bir çözümün başarı ihtimalindeki en ufak bir şüphenin varlığı yerel çözümlerin kullanılmaması için geçerli bir neden değildir.(bkz. yukarıda değinilen Van Oosterwijck davası paragraf 67,s.18, p.37). Mahkeme de komisyon gibi hükümetin köy tahribatının büyüklüğüne rağmen (bkz. paragraf 13) güvenlik güçlerinin mülkiyeti amaçlıca tahrip ettikleri iddiaları doğrultusunda verilen tazminata ya da bu tarz iddialar doğrultusunda açılan davalara örnek gösterememesinin önemini vurgular. Bu bağlamda, Mahkeme, Komisyon Delegelerinin, yetkililerin güvenlik güçleri mensuplarının bu tür yasadışı davranışlarda bulunduğunu kabul etmedeki genel isteksizliğini belirtmesine dikkat çeker (bkz. paragraf 63). Ayrıca herhangi bir tarafsız soruşturmanın, ya da yetkililer tarafından başvuru sahiplerine kanıt elde etme amacıyla işbirliğinde bulunma ya da *ex gratia* ödeme yapma önerisinin yokluğuna da dikkat çeker.

72. Üstelik, Mahkeme, idare mahkemelerinde varılacak bir çözümün yerinde ve yeterli olacağını düşünmemektedir; çünkü bu duruşma-

lar esnasında mülkiyetlerinin jandarma tarafından yok edildiği iddiasıyla ilgili bir karara varılacağına kanaat getirmemiştir.

ii. Sivil mahkemelerde çözüm arayışı

73. Sorumlu Devlet tarafından harekete geçirilmesi gereken sivil çözümler hususunda, Mahkeme, başvuru sahiplerinin iddialarına yönelik olarak, kendilerinin muhtelif yetkililere ifade vermiş olmasına rağmen, anlamlı bir soruşturmanın, resmi bir açıklamanın ya da yardımın yokluğuna dikkat çeker (bkz. paragraf 19-20). Görünen odur ki, sözkonusu şikayetlerle ilgili olarak başvuru sahiplerinin ifadelerine başvurulması iki yıl almıştır; o da kuvvetle muhtemel Komisyon'un şikayeti Devlete iletmesini müteakiben olmuştur (bkz. paragraf 22).

Mahkeme, bu çözüm yollarını değerlendirirken şikayet edilen olayların Türkiye'nin sıkıyönetim altında ve ciddi bir iç çatışmayla içiçe olan bir bölgesinde meydana geldiğini dikkate almalıdır. Ayrıca gözönünde tutulması gereken bir diğer nokta da, başvuru sahiplerinin, özellikle evlerinin yıkıldığı ve temel gereksinimlerinde yetkililere muhtaç kaldıklarıdır. Bu koşullar altında, güvenlik güçlerine yönelik iddialarının, şikayetlerini mahkemeye iletecek avukat hizmetlerini sağlasalar bile, iddiaları hakkında herhangi bir resmi soruşturma yokken ele alınma olasılığı gözardı edilebilecek kadar azdır. Mahkeme, bu bağlamda, Komisyon'un köylülerin 6 Nisan 1993 olaylarından sonra verdiği ifadelerin jandarmalar tarafından hazırlanmış olduğu belirlemesini özellikle çarpıcı bulmaktadır (bkz. paragraf 23).

74. Mahkeme, başvuru sahiplerinin güvenlik güçlerinin Devletin köy boşaltma siyaseti çerçevesinde köylerinin yakılmasından sorumlu olduğu iddiasıyla mahkemeye gittiklerinde kendilerinin ya da avukatlarının misillemeyle karşı karşıya kalacağı riskini de gözardı edemez.
75. Buna bağlı olarak, Mahkeme, sivil yordamlar arama olasılıkları konusunda, Devletin sözkonusu iddiaları çürütücü kanıtlarının yokluğunda, başvuru sahiplerinin olayların olduğu sırada bu yordamdan muaf olmalarını sağlayacak özgül koşulların varlığını gösterdiğini düşünmektedir.

iii. Karar

76. Mahkeme, yukarıdaki bilgilerin ışığında, başvurunun iç hukuk yollarının tüketilmemiş olmasından dolayı reddedilemeyeceğine karar vermiştir.
77. Mahkeme, kararın sözkonusu davanın özgül koşullarıyla sınırlı olduğuna dikkat çeker. Bu, Türkiye'nin sözkonusu bölgesinde yordamların etkisiz ve başvuru sahiplerinin 26. Maddede belirtilen, sistem içindeki erişilebilir ve işlevsel çözümlere başvurma yükümlülüğünden muaf olduğu anlamına gelmez. Bu durum, yalnızca, başvuru sahiplerinin yerel mahkemelerde bir çare aramadan Strazburg kurumlarına başvurusunun kabul edilebileceği müstesna durumlarda olabilir.

III. Başvuru Sahiplerinin Şikayetlerinin Vasıfları

A. Mahkemenin olayları değerlendirişi

78. Mahkeme, Sözleşme tarafından belirlenen taslak çerçevesinde, olayların belirlenmesi ve değerlendirilmesinin aslen Komisyon'un işi olduğunu anımsatır (Madde 28/1 ve 31). Mahkeme'nin bu konudaki gücünü kullanacağı durumlar, ancak müstesna durumlardır. Ancak Mahkeme, Komisyon'un bulgularıyla sınırlı değildir ve eldeki malzeme ışığında kendi değerlendirmesini yapmakta özgürdür (bkz. *inter alia*, Cruz Varas ve diğerleri İsveç'e karşı, 20 Mart 1991 tarihli karar, Seri A no. 210, s. 29, p. 74 ve McCann ve diğerleri Birleşik Krallık'a karşı, 27 Eylül 1995 tarihli karar, Seri A no. 324, s. 50, p. 168).
79. Başvuru sahipleri, Devlet'in davanın vasıfları konusundaki Komisyon duruşması sırasında başvuru sahiplerinin tanıklıklarına itiraz edemediğine dikkat çekmiştir. Bu nedenle şu anda bu yola başvurularına engel olunmalıdır.
80. Mahkeme, Komisyon'un, davanın olaylarının iki taraf açısından tartışmalı olduğu, Devletin, başvuru sahiplerinin olay örgüsünü kabul etmediği bulgusunu kaydeder (bkz. 26 Ekim 1995 tarihli rapor, s. 26, p. 37-39). Bu nedenle Devletin engellenmesi savı geçerli değildir.
81. Diğer yandan, Mahkeme, Komisyon'un bulgularını kabul eder. Bu bulguların Komisyon Delegasyonu'nun Türkiye'de düzenlediği, her iki tarafın temsilcilerinin yer aldığı iki ayrı oturumda dinlenen

tanıklara binaen derlendiğini anımsatır.

Bu nedenle güvenlik güçlerinin 10 Kasım 1992’de başvuru sahiplerinin evlerinin yakılmasından sorumlu olduğunu ve evlerin yakılmasının köylülerin köyü boşaltıp başka bir yere yerleşmesine neden olduğunu verili kabul eder. Ne var ki, başvuru sahiplerinin Kelekçi köyünden güvenlik güçleri tarafından zorla sürüldüğü belirlenmiştir.

82. Mahkeme, başvuru sahiplerinin şikayetlerini Sözleşme çerçevesinde, bu bilgilerle değerlendirmelidir.

B. Sözleşme’nin 8. Maddesi ve 1 no.lu Ek Protokol’ün 1. Maddesi’nin ihlali

83. Sözleşme’nin 8. Maddesi şöyledir:

“1. Herkes özel yaşamına ve aile yaşamına saygı gösterilmesi hakkına, konut dokunulmazlığı hakkına ve haberleşme özgürlüğü hakkına sahiptir.

2. Bu hakların kullanımına kamu otoritelerince, bir demokratik toplumda, ulusal güvenlik, kamu emniyeti ya da ülkenin ekonomik refahı, düzenin bozulmasının önlenmesi, suçun önlenmesi, sağlığın korunması, genel ahlakın korunması ya da başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunması için olanlar ve hukuka uygun biçimde olanlar istisna, hiçbir müdahale yapılamaz.”

84. 1 No.lu Ek Protokol’ün 1. Maddesi şöyledir:

“Her gerçek ya da tüzel kişi, mülkiyetten barışçıl biçimde yararlanma hakkına sahiptir. Herhangi bir kimse ancak kamu yararı gereğince ve kanunun düzenlediği koşullar ve devletler hukukunun genel ilkeleri dahilinde mülkünden mahrum edilebilir.

Yukarıdaki hükümler, devletlerin, malların genel çıkara uygun olarak kullanılmasını düzenleme ya da vergilerin ve benzer yükümlülüklerin ya da para cezalarının tahsili için zorunlu gördükleri yasaları yürürlüğe koymak konusunda yetkili buldukları hukuka hâlel getirmez.”

85. Başvuru sahipleri, sundukları tüm kanıtlar ışığında, Sözleşme’nin 8. Maddesi’nin ihlali anlamına gelen, bir devlet politikası olan zorunlu göç uygulamasının mağdurları olduklarını ikna edici biçimde ifade ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca, evlerinin yakılmasının 1 no.lu

Ek Protokol'ün ilk Maddesi'nin ciddi bir ihlali olduğunu da vurgulamışlardır.

86. Hükümet, Türk yetkililerin başvuru sahiplerinin sözkonusu Maddeler tarafından belirlenen haklarına tecavüz edildiğinin gösterilmediğini belirtmiştir. Ayrıca, Komisyon, başvuru sahiplerinin köyden kasten çıkarıldığının kanıtlanmadığını ifade etmiştir.
87. Komisyon, her iki koşula da riayet edilmediğini belirtmiştir.
88. Mahkeme, başvuru sahiplerinin evlerinin içindikilerle birlikte kasten yakılmasının aile yaşamı ve eve saygı ve mülkiyetten barışçıl biçimde yararlanma hakkına müdahale olduğunun şüphe götürmeyeceği kanaatindedir. Devlet ise kendi yaklaşımını güvenlik güçlerinin olaya karışmış olduğu iddiasını inkar ederek sınırlandırmış, bu müdahaleler için hiçbir açıklamada bulunmamıştır. Mahkeme, hem Sözleşme'nin 8. Maddesi'nin, hem de 1 no.lu Ek Protokol'ün ilk Maddesi'nin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Mahkeme, Komisyon tarafından saptanan kanıtların bu koşullara riayet etmeyen idari bir uygulamanın varlığını bulguladığını düşünmemektedir.

C. Sözleşme'nin 3. Maddesi'nin ihlali

89. Başvuru sahipleri, Mahkeme'den Komisyon'un, aşağıda belirtilen 3. Madde ışığında, evlerinin yakılmasının aynı zamanda insanlık dışı ve onur kırıcı davranış olarak değerlendirilmesi kararını benimsemesini talep etmektedir:
"Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ya da muameleye tabi tutulamaz."
90. Devlet, bu koşulun ihlali iddiasının tamamen hakkaniyetsiz ve dayanaksız olduğunu *inter alia* belirtmiştir. Tanıklıkta bulunan bazı başvuru sahiplerinin iddia edilen sözkonusu olaylar olduğunda mevcut bile olmadığına ve Komisyon'un bulgularında ne zaman, ne koşullar, ne de kullanılan yöntemlerin belirtildiğine dikkat çekmiştir.
91. Evlerin yıkıldığı özgül koşullara yönelik kesin kanıt bulunmaması ve halihazırda Sözleşme'nin 8 . Maddesi'yle 1 no.lu Ek Proto-

kol'ün 1. Maddesi'nin ihlallerinin belirlenmesi nedeniyle, Mahkeme bu iddiayı daha fazla incelemeye gerek görmemektedir.

D. Sözleşme'nin 5. Maddesi'nin ihlali

92. Başvuru sahipleri, Komisyon önünde, evlerini terk etmeye zorlanmalarının, Sözleşme'nin 5. Maddesi'nin ilk paragrafı tarafından düzenlenen, kişinin özgürlük hakkı ve güvenlikten yararlanma hakkına yönelik bir ihlal olduğunu iddia etmişti. Ne var ki, bu şikayeti bu duruşmalarda dile getirmemişlerdir, Mahkeme de kendi inisiyatifleriyle inceleme yapmak için bir neden görmemektedir.

E. Sözleşme'nin 6./1 ve 13. Maddesi'nin ihlali

93. Komisyon'un da bu konuda kendileriyle hemfikir olduğu başvuru sahipleri, Sözleşme'nin 6./1 ve 13. Maddelerinin ihlal edildiğini, ayrıca bu ihlallerin idari bir uygulama olarak tezahür ettiğini ileri sürmüştür.
94. 6. Madde'nin ilk paragrafı şöyledir:
“1. Herkes, gerek medeni hak ve görevleriyle ilgili uyuşmazlıklarda, gerek cezai alanda kendisine karşı sarfedilen bir suçlamanın esası hakkında karar verecek olan, yasal, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde hakkaniyete uygun ve aleni biçimde dinlenmesini istemek hakkına sahiptir.(...)”
95. Madde 13 şöyle der:
“İşbu Sözleşmede tanınmış hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, ihlal, resmi görevlerini yapan kimseler tarafından bu görevlerin yapılması sırasında işlenmiş de olsa, ulusal bir makama fiilen başvuru hakkına sahiptir.”
96. Mahkeme, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin terörizme karşı savaşta ortaya çıkabilecek şikayetlerle ilgili Türkiye yasalarında var olan çarelerin varlığını göstermesine rağmen, başvuru sahiplerinin şikayetlerine yönelik olarak idare mahkemelerinde tazminat isteminin etkili bir çare olarak değerlendirilemeyeceğini ifade ettiğini anımsatır (bkz. paragraf 71-72). Ayrıca, başvuru sahiplerini hasar için sivil çare aramaktan muaf kılan özel koşulların mevcudiyeti sözkonusudur (bkz. paragraf 75).

97. Bu konudaki şikayetler, iç hukuk yollarının tüketilmesiyle ilgili itiraz bağlamında değerlendirildiği için; Mahkeme, bu şikayetleri değerlendirmeye gerek duymamaktadır.

F. Sözleşme'nin 14. ve 18. Maddesi'nin ihlali

98. Başvuru sahipleri, mülkiyetlerinin yok edilip köylerinden kovulmalarının, Kürt oldukları için kendilerine yöneltilen kasıtlı ve haksız politikanın bir parçası olduğunu, bunun da Sözleşme'nin aşağıda yazılı 14. ve 18. Maddelerinin ihlali anlamına geldiğini belirtmiştir:

Madde 14:

“İşbu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma keyfiyeti bilhassa cins, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal ya da toplumsal köken, ulusla bir azınlığa üyelik, servet, doğum ya da herhangi diğer bir durum üzerine kurulu hiçbir ayrıma tabi olmaksızın sağlanmalıdır.”

Madde 18:

“Bu Sözleşme’nin hükümleri gereğince, sözkonusu hak ve özgürlüklere uygulanan kısıtlamalar, ancak belirlenen görev için uygulanabilirler.”

99. Mahkeme, bu iddiaların Komisyon tarafından incelendiğini, ve Komisyon’un bunları dayanaksız bulduğunu anımsatır. Komisyon’un olayları belirleyip ele almadaki rolüne atıfta bulunarak (bkz. paragraf 78), Mahkeme, Komisyon’un bulgularını kabul eder. Bu koşulların ihlali söz konusu değildir.

G. Sözleşme'nin 25. Maddesi'nin ihlali

100. Sözleşme'nin 25. Maddesi aşağıdaki gibidir:

Mahkeme’de, görev ve kuruluşu Mahkeme içtüzüğünde belirlenen bir Yazı İşleri bulunur. Mahkeme’ye yazı işlerinde görevli hukukçular yardım eder.

101. Komisyon, başvuru sahiplerinin ve başvuru sahibi olduğu sanılan kişilerin Strasbourg’a başvuruları nedeniyle yetkililer tarafından doğrudan sorgulandığını endişeyle kaydetmiştir (bkz. paragraf 21).

Yetkililer tarafından başvuru sahiplerine yasal temsilcilerinin yokluğunda bu biçimde yaklaşmak, onları şikayetlerini takip etmekten vazgeçirmeye çalışmak olarak yorumlanabilir. Türk yetkililer bu nedenle 25./1 Madde’de belirtilen bireysel dilekçe hakkının etkin kullanımını engellemiştir.

Delegeler, Türkiye'nin güneydoğusundan davalarda, başvuru sahibinin genelde yetkililer tarafından Komisyon’a yaptıkları başvuru nedeniyle sorgulandığını kaydetmektedir. Bu sorgular bazen başvuru sahibinin böyle bir başvuruda bulunmadığı ya da başvurusunu takip etmek istemediği yolundaki ifadeleri imzalamasıyla sonuçlanmaktadır. Bazı davalarda, bu anlamdaki ifadeler kaydedilmekte, cumhuriyet savcısı ya da bir noter tarafından, yetkililerin inisiyatifinde, kayda geçirilmektedir.

102. Devlet, Komisyon’un elde ettiği gerçekleri inkar etmezken, yetkililerin başvuru sahiplerini rahatsız ya da taciz etmediğini, aksine, bir başvurunun yapılıp yapılmadığını kesinleştirmek için, ya da sözkonusu iddialara yönelik olarak cezai suç işlenip işlenmediğini belirlemek için bu ifadeleri aldığına dikkat çekmiştir. Gerçekten de, bu sorgular Hüseyin Akdıvar ve Ahmet Çiçek’in, Komisyon’un da bulguladığı gibi, aslında başvuru sahibi olmadığının ortaya çıkmasına yol açmıştır (bkz. paragraf 48-50).

Buna ek olarak, Devlet, duruşmaların her aşamasında Komisyon’la etkin bir işbirliğinde bulduklarını, tanıklar dinlenirken de her tanığın kendi düşüncesini belirtmekte özgür davrandığını vurgulamıştır. Devlete göre, soruşturmaları, başvuru hakkına ya da ilerlemede olan duruşmalara etkiye bulunmamıştır. Bireyin dilekçe hakkının engellenmesi, ancak bir başvuru sahibi –yasal temsilcisi yanında olsun olmasın- bu hakkını kullanmaktan bilfiil alıkonulduğu zaman ortaya çıkar.

103. Mahkeme, 25. Madde’nin ilk paragrafında belirtilen, bireyin şikayetini Komisyon’a sunup takip etmesi hakkına *in fine* müdahale etmeme yükümlülüğünün, Sözleşme’nin ya da Protokollerinin ilk bölümünde belirtilen haklardan farklı olarak (bkz. paragraf 78’de alıntılanan Cruz Varas ve diğerleri dava hükmü, s. 36, p. 99), Sözleşme işlemleri olarak nitelendirilebilecek bir sürece yayılır.

104. Ayrıca Komisyon'un başvuru sahiplerine, ya da başvuru sahibi olduğu düşünölen Hüseyin Akdívar ya da Ahmet Çiçek (bkz. paragraf 48-50) gibi insanlara doğrudan Komisyon'a başvurularına ilişkin sorular sorulduğu ve kendilerine böyle bir başvuruda bulunmadıklarının yazılı olduğu kağıtlar imzalatıldığı bulgusunu kaydeder. Hüseyin Akdívar ve Ahmet Çiçek olayında, bu işlemin filme alınmış bir sorgusu da vardır (bkz. paragraf 20).
105. Mahkeme de, Komisyon gibi, Sözleşme'nin 25. Maddesiyle temellendirilmiş olan bireysel dilekçe hakkının etkili bir biçimde işleyebilmesi için başvuru sahiplerinin ya da potansiyel başvuru sahiplerinin yetkililer tarafından başvurularını geri alma ya da değiş-tirme yolunda herhangi bir baskı altında kalmadan Komisyon'la serbest iletişime geçmelerinin son derece önemli olduğunu düşünmektedir (bkz. *mutatis mutandis*, Campbell Birleşik Krallık'a karşı, 25 Mart 1992 tarihli hüküm, Seri A no.233, s. 22, p. 61-64).
- Başvuru sahiplerinin kırılğan konumu ve Türkiye'nin güneydoğusunda yetkililere karşı yöneltölen şikayetlerin meşru bir misilleme korkusuna yol açabileceği gerçeği gözönüne alınarak, şikayet konusu durumlar, başvurularını geri çekmeleri için başvuru sahiplerinin üstündeki baskıyı yasadışı ve kabul edilemez olarak nitelendirmektedir. Sonradan başvuru sahibi olmadığı anlaşılan iki kişinin sorgusunun filme alınmasının bu baskıyı artırmış olabileceği gözardı edilemez (bkz. paragraf 21). Başvuru sahiplerinin başvurularını Komisyon'a götürebilmeleri, yetkililerin başvuru sahiplerinin bu doğrultudaki çabasını engellemedikleri anlamına gelmez.
106. Bu bağlamda, 25. Madde'nin ilk paragrafının ihlali sözkonusudur.

IV. Sözleşme'nin 50. Maddesi'nin uygulanması

107. Sözleşme'nin 50. Maddesi şöyle der:

Mahkemenin masrafları, Avrupa Konseyi tarafından karşılanır

108. Yasal yardım alan başvuru sahipleri, dilekçelerinde *restitutio in integrum* biçiminde maddi ve manevi tazminat isteminde bulunmuştur. Ayrıca dava giderlerine tekabül eden 20,810 poundun karşılanmasını da talep etmişlerdir.

109. Devlet, bu sav karşısında Mahkeme'deki duruşma sırasında bir yorumda bulunmamıştır.

110. Komisyon Delegesi, belirli bir miktar tazminat ödenmesi gerektiğini belirtmiştir.

A. Giderler ve Harcamalar

111. Mahkeme, başvuru sahiplerinin gider ve harcamalar için talebini mantıklı bulmuş ve bu miktarın tamamının Avrupa Konseyi'nden sağlanan yasal yardım miktarından çıkarılmasıyla belirlenmesine karar vermiştir.

B. Hasar

112. Diğer yandan, maddi ve maddi olmayan hasar konusunda, Mahkeme konunun karara hazır olmadığı kanaatindedir. Bu nedenle soru saklı tutulmalı ve Devlet ve başvuru sahipleri arasında bir anlaşmaya varılması olasılığı gözönünde bulundurularak sonraki prosedür belirlenmelidir.

C. Faiz Oranı

113. İşlemlerin yapıldığı para biriminin Türkiye'deki faiz oranları hakkında yeterli bilgi sahibi olunmadığı için, Mahkeme, davanın sürdüğü sırada Birleşik Krallık'taki faiz oranını, yıllık %8 faizi uygun görmektedir.

BU NEDENLERLE, MAHKEME:

1. İşlemin kötüye kullanılması yönündeki ön itirazı bire karşı yirmi oyla reddeder,
2. İç hukuk yollarının tüketilmesine yönelik ön itirazı ikiye karşı on dokuz oyla reddeder,
3. Sözleşme'nin 8. ve 1 No.lu Ek Protokol'ün 1. Maddesi'nin ihlal edilmiş olduğuna ikiye karşı on dokuz oyla hükmeder,
4. Sözleşme'nin 3. Maddesi'nin ihlal edilip edilmediğini daha fazla incelememeye bire karşı yirmi oyla hükmeder,
5. Sözleşme'nin 5. Maddesi'nin ihlal edilip edilmediğini daha fazla incelememeye oybirliğiyle hükmeder,
6. Sözleşme'nin 6. Maddesi'nin ilk paragrafının ve 13. Maddesi'nin ihlal edilip edilmediğini daha fazla incelememeye oybirliğiyle hükmeder,
7. Sözleşme'nin 14. ve 18. Maddelerinin ihlal edilmemiş olduğuna oybirliğiyle hükmeder,
8. Türkiye'nin Sözleşme'nin 25. Maddesi'nin ilk paragrafında belirtilen, bireysel başvuru hakkını engellememeye dönük yükümlülüklerine uymadığına, dörde karşı on yedi oyla hükmeder.
9. a) Sorumlu Devletin başvuru sahiplerine üç ay içinde, gider ve harcamalar için £20,810 (yirmi bin sekiz yüz on sterling) eksi 14,095 (on dört bin doksan beş) Fransız Frangı'nın hükmün bağlandığı günkü kur üzerinden sterlin karşılığını ödemesine,
b) Yukarıda belirtilen üç aydan sonra, yıllık faiz oranı olarak %8'in işlemeye başlamasına,
ikiye karşı on dokuz oyla hükmeder.
10. a) Söz konusu soruyu saklı tuttuğuna,
b) Devleti ve başvuru sahiplerini önümüzdeki üç ay içinde konuyla ilgili yazılı açıklamalarını sunmaya ve özellikle Mahkeme'yi varabilecekleri herhangi bir dostane çözüm hakkında bilgilendirmeye davet etmeye,

c) İleriki prosedürü saklı tutmaya, ve eğer gerekirse aynı Büyük Meclis delegelerini çağırma,

bire karşı yirmi oyla hükmeder.

İngilizce ve Fransızca hazırlanmış, halka açık duruşma sırasında, Strasbourg'da, 16 Eylül 1996'da sunulmuştur.

Rolv RYSSDAL, Başkan

Herbert PETZOLD, Başkatip

Sözleşme'nin 51./2 Maddesi ve Mahkeme Kuralları'ndan 53./2 Kural uyarınca, aşağıdaki karşı fikirler bu hükme eklenmiştir:

Ryssdal ve Foïghel'in kısmen karşı fikri,

Mifsud Bonnici'nin kısmen karşı fikri,

Gotchev'in karşı fikri,

Gölcüklü'nün karşı fikri,

YARGIÇ RYSSDAL VE FOIGHEL'İN KISMİ MUHALEFET ŞERHİ

Mahkeme'nin, Sözleşme'nin 25. Maddesi'nin ilk paragrafına yönelik bir ihlal olduğu hükmüne katılmamakta olduğumuzu üzümlerek belirtiriz. Bu yargı, sözkonusu davada Komisyon'un raporunda belirtildiği gibi, bulgular tarafından desteklenmemektedir.

Hüseyin Akdivar ve Ahmet Çiçek'in (1967 doğumlu) başvuruları nedeniyle yetkililer tarafından sorgulandığı ve Strazburg'daki davanın kendilerine sorulduğu bu sorgunun kasete alındığı doğrudur (bkz. mahkeme kararı, paragraf 2). Ancak, Komisyon'un da belirttiği gibi, bu şahıslar başvuru sahibi olarak değerlendirilemez. Bu bulgu, mahkeme kararının 48-50. paragraflarında da kabul edilmiştir.

Başvuru sahiplerinin bireysel dilekçe hakkına müdahalede bulunulduğu yönünde bir kanıt olduğunu düşünmüyoruz. Bu koşullarda, Mahkeme'nin Türkiye'nin 25./1 Madde'de belirtilen yükümlülüklerini yerine getiremediği yönündeki kararını yeterli bilgiye dayanmadan verdiğini düşünmüyoruz.

YARGIÇ GOTCHEV'İN MUHALEFET ŞERHİ

Bu davadaki itirazlarım esasen kabul edebilirlik alanında. Ne 19 Aralık 1994'te Komisyonun vermiş olduğu karardan ne de Mahkemenin hükmünden mevcut talebin makullüğüne dair ikna olabildim.

Bu davada başvuru sahiplerinin Anayasanın 26. Maddesi uyarınca kendi içsel çıkar yollarını ...başarısız oldukları konusunda ikna oldum ve Strazburg'a gelmeden önce, Türkiye'deki mahkemelerden önce bir çıkar yol bulmak için bir girişimde bulunmaları gerekirdi.

İç hukuk yollarının tüketilmesi

Mahkemenin dava hukukuna uygun olarak, Anayasanın 26. Maddesi uyarınca tüketim talebi ileri sürülen ihlal konusunda olduğu kadar teoride ve pratikte de kesin olan tazminat alma ihtimalinin de hukuki yolların mevcudiyetine bağlı olduğu doğrudur.

Anayasanın 26. Maddesi uyarınca, iç hukuk yollarının tüketiminin yetersiz veya etkisiz olup olmadığına dair bir talebin olmadığı konusunda çoğunluğun kararına katılıyorum. Bir tartışma olduğu zaman ulusal kanun uyarınca bir çıkar yol olup olmadığı ya da bu çarenin etkili olup olmadığı hakkında bir tartışma olduğu zaman hiç şüphesiz kanıtın ağır yükü bölüşülmüştür. Böyle bir durumda, Mahkemeden önce bu gibi etkili çarelerin varolduğuna dair delil üretmek Hükümete bağlıdır. Ne var ki; hükmün 71. paragrafında Mahkeme, Hükümetin Türkiye'deki idari mahkemelerin Devlet sorumluluğu hakkında iç hukuk kurallarına başvurarak yeterince delil ürettiğini işaret ediyor. Elde ettikleri kararlar, Türkiye'de (ve özellikle de birçok kararın çıktığı Güneydoğuda) "mahkeme öncesinde karışıklar veya terör hareketleri nedeniyle yapılan haksızlıklar ve mallara verilen zararlar neticesinde tazminat almak gibi bir imkan olduğunu gösteriyor".

Başvuru sahipleri zararın güvenlik güçlerinin cezai hareketlerinin bir sonucu olmasından dolayı idari mahkeme koruması sağlayamadıklarını belirttiler. Bu bağlamda, Hükümet tarafından verilen kararların hiçbirinin böyle bir durumla ilgili olmadığı doğru. Bundan dolayı, Mahkeme idari mahkemelerden önce hukuki yolların etkinliğine dair bir kuşku olduğu sonucuna vardı.

Ancak eğer bu sorun idari mahkemelerden önce gündeme getirilmemiş olsaydı Hükümet nasıl olur da Mahkemeyi böyle bir karar almaya zor-

lardı? Bir kimse Hükümetin, her ne kadar zarar bilinmeyen kimseler tarafından verilmişse de davacılar açısından olumlu sonuçlanan etkili hukuki yolların var olduğuna dair aldığı kararlar ışığında nasıl bir sonuca varamaz?

Böyle bir geçmişe karşın Mahkemenin kararı başvuru sahiplerinin kullanmada başarılı olamadığı ancak oldukça etkili yolların bulunduğu ve bundan ötürü de başvurunun geçerli sayılamayacağı yönünde olmalıdır.

Böyle bir sonuç, benim görüşüme göre anlaşmanın 26. Maddesi'nin koruması altında bulunan çok önemli bir ilke ile örtüşüyor ve anlaşmanın 13. Maddesinde yer alan gereksinimleri karşılamak amacıyla Sözleşme'nin taraflarının çabalarına yardımcı olurdu.

YARGIÇ GÖLCÜKLÜ'NÜN MUHALEFET ŞERHİ

Türk Hükümetinin itirazlarını geri çevirme yönünde mahkemede sağlanan çoğunlukla verilen karara aşağıda sıralamış bulunduğum nedenlerden ötürü karşı olduğumu üzüntüyle ifade etmek isterim.

I. Davanın suiistimali

Mahkeme vermiş olduğu hükmün 54. paragrafında Türk Hükümeti'nin başvurusunun Anayasa'nın 27. Maddesi uyarınca talep etme hakkının suiistimali olarak değerlendirilmesi talebini, Komisyonun topladığı kanıtlar doğrultusunda başvuru sahiplerinin mallarının zarara uğradığı iddialarına dayanarak reddetti.

Benim düşünceme göre, iddiaların doğru olduğunu beyan etme nedeni, başvurunun talep etme hakkını daha az suiistimal etmesini engellemiyor. Bu noktada kendini savunan Hükümetin öncelikli itirazı ikinci itirazıyla bağlantılı olan yani aşağıda tekrar değineceğim iç yolların tükenmemesi iddiası. Başvuru sahipleri mevcut iç yolları tüketmeden başvurularını Londra'daki Kürt İnsan Hakları Projesi vasıtasıyla uluslararası kuruluşlardan önce Türk karşıtı bir propaganda yaymak ve İnsan Hakları üzerine Avrupa Sözleşmesi tarafından belirli bir prosedür çerçevesinde kurulan yasal kriterlere göre yargılanması gerekirken davayı uluslararası bir arena taşıamak amacıyla getirmişlerdir. Bu dava suiistimal sürecini teşkil ediyor. 'Açık suiistimal hakkının yasa tarafından korunmamasının' hukukun evrensel bir ilkesi olduğunu açıkça ifade etmek gerekiyor mu?

II. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi tarafından kurulan Koruma sisteminin ikincil yapısı

İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin ("Anayasa") Korunması amacıyla Sözleşme tarafından kurulan Denetim sistemi yapısal olarak ikincil olması evrensel olarak kabul edilmiştir. Bunun kanıtı 1., 2., 26., 50., 57. ve 60. Maddelerin öngördüğü koşullarda bulunabilir. Madde 26 bu doktrinin i3. İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin ("Anayasa") Korunması amacıyla Sözleşme tarafından kurulan Denetim sistemi yapısal olarak ikincil olması evrensel olarak kabul edilmiştir. Bunun kanıtı 1., 2., 26., 50., 57. ve 60. Maddelerin öngördüğü koşullarda bulunabilir. Madde 26 bu doktrinin içerisinde kesin olarak belirtilen koşuldur. Sözleşmeyi kapsayan süreçten ötürü bu düzenlemenin çok önemli sonuçları vardır.

İkincillik esaslarının Mahkemenin dava hukukunun temel taşlarından birini oluşturduğunu vurgulamakta fayda var. Düzinelerce olası örneğin arasından aşağıdaki örneği Mahkemenin bu ilkeyi kendi işleyişiyle ilintili olarak nasıl ifade ettiğini göstermek açısından uygun buldum.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu doktrini oldukça titiz, temiz bir dille düzinelerce defa yargılayarak ve birçok olay vasıtasıyla beyan etmiştir; özellikle de 5 ve 3. Maddelerin uygulanması ile ilgili (dava öncesi göz altına alınanın uygunluğunun değerlendirilmesi: bkz. Letellier Hükümü 26 Haziran 1991, Seri A no: 207, 35; Herczegfalvy hükümü 24 Eylül 1993, Seri A no. 244, 71 ve Mansur hükümü 8 Haziran 1995, Seri A no. 319-B, 52), Madde 6 S 3 (d) (dava için davalı tanıkların davacı tanıklarla eşit seviyede sorgulanması: bkz. Ludi Hükümü 15 Haziran 1992, Seri A no. 238, 43) ve “kadirşinaslık payı” doktrini (bkz. Mellacher ve diğer hükümler 19 Aralık 1989, Seri A no. 169, 45, ve Açık Kapı ve Dublin Güzel Bayanlar Hükümü 29 Ekim 1992, Seri A no. 246, 68).

Handyside hükümünde, 7 Aralık 1976 (Seri A no. 24, 48) şu ifade yer alıyor:

“Mahkeme Sözleşme tarafından kurulan koruma mekanizmasının insan haklarını koruyan ulusal sistemlerin yardımcısı olduğuna işaret ediyor...Sözleşme her bir Anlaşma Devletine öncelikle kendi içinde yüceltiği hak ve özgürlükleri koruma vazifesini bırakmaktadır. Bundan meydana getirilen kuruluşlar yalnızca yargılama yöntemleri savlarıyla ve memleket içerisindeki çareler tüketildiğinde bu vazifeye kendi katkılarını sağlamaktadırlar.

Mahkemenin sicil memuru olan H. Petzhold, Mahkemenin dava hukukunu ve Avrupa Komisyonu İnsan Haklarının çalışmasını detaylı bir şekilde ve konuya hakkını vererek inceledikten sonra bu mesele üzerine yapmış olduğu mükemmel nitelikteki çalışmasında şu neticeye varıyor:

“İkincillik o halde Sözleşmenin uygulama sürecinde temel ilke. Sözleşmede ima edilen bu, Sözleşme tarafından kurulan koruma sisteminde esas olan da bu ve Sözleşme geleneklerinin dava hukuku tarafından bu haliyle onaylandı. Sözleşmede yüceltilen Devletin yurtiçi yasal kurallar, temel haklar ve özgürlükler çerçevesinde başlıca yeterlik ve görevlerini tanıyor. (s.59-60)...

Açıkça Sözleşme gelenekleri hakların ve garanti altına alınan özgürlüklerin korunmasına katkıda bulunuyor ancak bunların sorumlulukları yetkili ulusal otoriteler için zaman ve boyut açısından ikincil sırada. Onların gö-

revi aslında belirli bir görüş çerçevesinde Sözleşme Devletlerine kendi gelenek ve prosedürleri vasıtasıyla bireylere gerekli korumayı sağlama-ları için yol göstermek ve yardımcı olmak. (s.61) (İnsan Haklarının Ko-runması için Avrupa Sistemi'ndeki Sözleşme ve İkincilliğin İlkeleri", Yayımcı R. St. J. MacDonald, F. Matscher and H. Petzold, Martinus Nijhoff, Hollanda 1993).

Şimdi de Mahkemenin ve Komisyona büyük katkıda bulunan ünlü hu-kukçu Max Sorensen'in görüşüne bir bakalım.

"Her bir Anlaşma Devletinde Sözleşmenin resmi durumu ne olursa olsun, kesin olan bir şey var ki o da, hükümlerinde tanımlanan haklara ve öz-gürlüklere olan saygının ulusal idari ve hukuki otoriteden önce ilk sırada yer alması gerektiğidir. Komisyon ve Mahkemeden önce prosedür for-munda elde edilen garantiler yalnızca nitelik olarak ikincildirler".

İç hukuk yollarının tüketimi kuralının (Madde 26) en aşikar unsur olduğu bu derece önemli ve esaslı bir ilke Sözleşme tarafından görmezden geli-nebilir mi ve eğer gelinebilirse hangi koşullar altında?

III. "Tüketim" kuralının anlamı ve gerekleri

İlk önce Mahkemenin dava hukukuna değineceğim. Mahkeme şunu gün-deme getirdi; "...iç hukuk yollarının tüketimi kuralı, Anlaşma Devletleri-nin onlara karşı yapılan yanıtlara Sözleşme organlarından önce cevap verme konusunda bir görüş birliğine vardığı alanı daraltıyor" ve bu kural "...Devletleri, işleri kendi yasal yöntemlerine göre yoluna koyma şansı varken, uluslararası bir heyetten önce davranışlardan ötürü verecekleri cevaptan muaf tutuyor" (bkz. De Wilde, Ooms ve Versyp hükmü, 18 Ha-ziran 1971, Seri A No. 12, 50). Ve yine: "Sözleşme uyarınca yasada bir Devletin sorumluluğunu ortaya koyması ihtimaliyle de ilintili". (bkz. Airey hükmü, 9 Ekim 1979, Seri A No. 32, 18)

Madde 26'nın amacı Devletlere "...onlar aleyhinde ileri sürülen ihlalleri düzeltme " fırsatını vermektir. (bkz. Guzzardi hükmü, 6 Kasım 1980, Seri A no. 39, s.72, ve Van Oosterwijck hükmü, 6 Kasım 1980, Seri no. 40, s.34)

Bu durumların başarılı olduğunu kanıtlamak davalı Devlete düşüyor. (bkz. Vernillo hükmü, 20 Şubat 1991, Seri A no. 198, s.27)

Cardot hükmünde, neredeyse bütünüyle bir özet olan söz konusu dava hukukunda Mahkeme, davalı Devlet tarafından öne sürülen iç yolların

tüketilmediği yönündeki itirazını, başvuru sahibinin Fransız mahkemelelerini onlar aleyhinde ileri sürülen ihlal iddialarını engelleme ya da düzeltme fırsatını sağlamadığı gerekçesiyle onayladı. Kaldı ki ilke olarak böyle bir şeyin 26. Madde uyarınca Anlaşma Devletlerine temin edilmesine karar verilmişti.

Aşağıdaki ilgili paragrafların büyük bir titizlikle ve özenle Mahkemenin 26. Madde'yi tarafsız ve kesin bir şekilde incelediğini ortaya komasından ötürü tırnak içerisinde sunmayı tercih ettim.

“Hiç kuşkusuz, 26. Madde bir derece esneklikle ve haddinden fazla biçimcilikten uzak bir şekilde baş vurulmalıdır, ancak bu başvuruların yalnızca uygun olan yerli mahkemelere yapılmasını gerektirmiyor ve kullanma hakkı da daha önceden verilen kararlara karşı çıkmak için tasarlanan yollardan meydana gelmeli.

Doğal olarak ayrıca sonradan Strazburg'da yapılan şikayetlerin en azından özde ve resmi ihtiyaçlar gereğince ve iç hukukta şart koşulan sınırlı bir sürede aynı mahkemelere yapılmasını talep ediyor...; ve dahası Anayasaya karşı gelmeyi önleyici herhangi bir yargılama usulü kullanılabilir...

Buna bir örnek 6 Mart 1956 yılındaki Ambatielos davasında bulunabilir.

Van Oosterwijck ve Cardot hükümleri tüketim kuralının uygulanması gereken “aşırı biçimcilikten uzak bir esneklik” açısından hem içerik hem de genel kavram açısından bir fikir verdiği eklenmelidir.

İlk önce şunu söylemeliyim, sorun olan kurala uyma bağlamında bu kavram etkili ve yeterli iç hukuk yollarının eksikliğini kanıtlayan “gerçeğe” ulaşmak için “varsayım”lara dayanarak yorumlanamaz.

Böyle bir sonuca ulaşmak için, yani davalı Hükümetin dikkate alınmasını istediği iç hukuk yollarının mevcudiyetinin “yeterince kesin” olup olmadığını araştırmak için (bkz. Ciulla hükmü, 22 Şubat 1989, Seri A no. 148, s.31), Mahkeme bazı yanlış görünümlerin, yorumlanmanın esaslarına devam etmek yerine, en azından *prima facie* kanıtlarını gözden geçirmeliydi. Başvuru sahipleri sadece hiçbir mahkemeye (ya da diğer yetkili ulusal bir mercii) müracaat etmemekle kalmadı fakat aynı zamanda etkili ya da yeterli iç hukuk yollarının var olmadığına dair bir olgu şeklinde neticelenebilecek hiçbir adım da atmadılar. Kısacası, başvuru sahiplerinin davası Devlet yetkililerinin davranışları hakkında bir varsayıma dayanı-

yor. Yine de, Van Oosterwijck ve Cardot davalarında çok katı ve titiz olan Mahkemenin bu davada bu derece toleranslı olması oldukça şaşırtıcıdır. Eğer Mahkemenin istediği gibi iç hukuk yollarının mevcudiyetinin “yeterince kesin” olması gerekiyorsa, yine aynı mahkemenin bu yolların var olmayışının da (ya da yetersizliklerinin veya etkisizliklerinin) eşit derecede doğruluğunun ortaya konmasını, diğer bir deyişle “yeterince kesin” olduğunun kanıtlanmasını istemesi gerekmez mi? Finnish Ships Arbitration davasında davalı Hükümet olabildiğince uygun bir şekilde “aşık bir gereksizlik ya da etkisizlik” olmadıkça tüketim kuralının uygulanabilir olduğunun kanıtlandığına işaret etti ve Litvanya’yı ilgilendiren Panavezys-Saldutiskis davasında da “iuris imperii” eylemleri yürüten hükümet aleyhinde bir tutanak tutmanın mümkün olup olmadığının Litvanya yasalarında kesinlikle belirsiz olduğu ileri sürüldü. Hague’daki mahkeme şu yanıtı verdi: “Bu sizi tutanak tutmaktan alıkoymuyor. Bunun için böyle bir yolun kabul edilebilir olup olmadığını onaylayan yegane mahkemeler olan Litvanya mahkemelerine başvuruda bulunmanız gerekir.” (kelimesi kelimesine ses kaydından alıntı yapılmıştır, 25 Nisan 1996, Cour/Misc. (96) 243/III, s.11). Benzer şekilde, Komisyon da şunları söyledi: “Eğer iç hukuk yolların etkinliğine dair bir kuşku varsa, o zaman bu mesele yerel mahkemelerden önce ele alınmalıdır” (14 Mart 1985 kararı, F. Garcia v. İsviçre, Başvuru no. 10148/82, DR 42, s.99). Başvuru sahipleri yüzlerce hükümleri bulunan idari ve medeni mahkemelerin benzer davalarda mağdurlara mahkeme kararıyla vereceği tazminatlar varken, sürekli “maruz kaldıkları zararın tazminatı” hakkında konuşuyorlar. Bu gerçeklerin ışığı altında iç hukuk yollarının var olmadığı kesinliğini söylemek mümkün mü? Ne Komisyonun raporunda, ne de Komisyonun tahminlerine dayanan Mahkemenin hükmünde, gerçeklere dayanan bir kanıt veya iç hukuk yollarının olmayışını “kesinleştirmek” için bu yolların varlığına dair duyulan “şüphe”yi yok edecek yasal bir tez yok.

Buna bir örnek 6 Mart 1956 yılındaki Ambatielos davasının kararında bulunabilir. İngiliz Hükümeti, davacının İngiliz mahkemesinde yargılama suresince bir tanık çağırmasına dayanarak yasal yolların tükenmediğini savundu. Tarafsız Komisyon aşağıdaki şu ifadeyle itirazın yapılmasına izin verdi:

“(Tüketim) kuralı “yerel yolların” uluslararası bir eyleme geçilmesinden önce denenmesini talep ediyor. Bu tip “yerel yollar” sadece mahkemelere

ve yargıya değil aynı zamanda belediye hukukunun bu tarz mahkeme ve yargılardan önce davacı tarafa prosedürün getirdiği kolaylıklar sağlıyor...

...

Temyiz mahkemesine yapılan müracaatın ilk seferinde mahkemede fırsatlarını tüketemeyerek temyiz mahkemesine yapılan müracaatın boşa çıkmasına neden olan tarafın, yerel yolların tüketimi kuralından kurtarabilmesi için bu gerçeğe bel bağlamasına izin verilmesi gerektiğini düşünmek yanlış olur.'

İlk örnekte Bay Cardot mahkemede kendisinin yurtdışına haşhaş kaçakçılığında önemli bir rol üstlendiğini söylemelerine rağmen ne kanıtın önceki davalı tarafından dinlenmesine dair bir talepte bulundu, ne de temyiz mahkemesine böyle bir kanıtın incelenmesine ilişkin bir başvuruda bulundu.

Hukuka dayanarak temyiz mahkemesine yapmış olduğu müracaatta ileri sürdüğü 3 konudan sadece biri zamanın el verdiğince dinlenen önceki davalıyla ilgili olarak yargılama yöntemlerine benzerlik gösteriyordu.

Her şeyden önce, 6.Madde'nin 3. Fırkasına hatta 1. Fırkasına dahi dayanmıyordu ve soruşturma hakimine verilen ifadeler (isimler belirtilmiyor) bile değinmiyordu. Bu nedenle Cassation Mahkemesi'nin dikkatini Sözleşme kurullarına sonradan sunulan meseleye çekmesi oldukça şüphe uyandırıcıydı; yani Bay Cardot aleyhindeki mahkemenin yargılama yöntemlerinin herhangi bir aşamasında davacı tanıklarının dinlenmesindeki ihmal..." (Cardot hükmü, 19 Mart 1991. Seri A no. 200, ss. 34-36)

Aynı şekilde, 6 Kasım 1980 tarihindeki Van Oosterwijck hükmünde (Seri A no. 40, s.39), Mahkeme başvuru sahibinin "jura novit curia" ilkesinin erdemiyle

Seklindeki iddiasını geri cevirdi

IV. Mevcut dava

Madde 26 tarafından ileri sürülen kanunun uygulamasında hakim olan genel prensipler ile ilgili olan 65'ten 69. paragrafa kadar belirtilen şeylere dair mahkemedeki çoğunluğa katılıyorum.

İlk olarak, davanın gerçeklerine gelince (bkz. Paragraf 70), Türkiye'nin güneydoğusunda olan şeyler diğer Avrupa Komisyonu ülkelerinde (Kuzey İrlanda, Baskil, Korsika vs.) yıllardan beri meydana gelen hadiseler-

den o kadar da farklı değil ve iki tür terör yok. Kurallar bağlamında idari otoriteler kötü şekilde etkilenebilir; ancak bu durum hiç bir şekilde başta mahkemelerin bağımsızlık ve tarafsızlıkları olmak üzere adalet yönetimini etkilemiyor.

Türkiye'nin güneydoğusundaki durum başvuru sahiplerini mevcut iç hukuk yollarına başvurma yükümlülüğünden vazgeçirmek gibi "özel vakalar" teşkil ediyor. Bu bağlamda, misilleme korkusu, onların ister istemez iç hukuk yollarından caymalarına neden olduğu gibi aynı korku uluslararası kurumlara başvurduklarında da ortaya çıkıyor.

Mahkeme tarafından 70. paragrafta değinilen deneysel kanıtların korunmasında çekilen güçlükler, tabii eğer böyle güçlükler varsa, aynı güçlüklerle davanın uluslararası bir mahkemeye taşınmasından önce de karşılaşılmalı.

Mahkeme, her ne kadar yargılama sırasında açıkça ifade etmese de, bu durumdaki idari otoritelerin etkisizliğini eleştiriyor ve bundan ötürü de mevcut iç hukuk yollarının hiçbir yardımı olmadığı sonucunu çıkartıyor gibi görünüyor. Bu tam doğru değil. Komisyonun incelemeleri esnasında alınan kanıtlar (bkz. 26 Ekim 1995 tarihli Komisyon raporu, s. 40) soruşturmaların savcı tarafından Diyarbakır Ulusal Güvenlik Mahkemesi'nde yapıldığını ve o zaman başvuru sahiplerinin ve diğer köylülerin şikayette bulunulan eylemlerden sorumlu tutulan güvenlik güçlerinin herhangi birini tespit etme imkanları yoktu. Ayrıca, Mahkeme, Komisyon delegesinin iddialarına açıkça değinerek "tarafsız soruşturmanın" yapılmadığını, herhangi bir "delil toplamak için fikir paylaşımı önerisi" bulunmadığını ya da "yetkililer tarafından ödenmesi gereken *ex gratia* tazminatların ödenmediğini belirtiyor. (bkz. 71. paragraf, 3. fıkra). Şunu belirtmek isterim ki, Türkiye sınırları içerisinde Türk yargıçları, görevlerini, Sözleşmeye bağlı diğer Devletlerin hakimlerinden daha bağımsız ve tarafsız yerine getiriyorlar. İşbirliği iki yönlü bir işlemdir.

Bitirmeden önce, yetkililerin başvuru sahiplerine hiç bir tazminat ödemediğini ya da öneride bulunmadığını teyit ederek Mahkeme, tazminatlarını ödemek ya da acılarını dindirmek için, sahiplerinin herhangi bir ödemenin yapılması talebinde bulunduğunu tasdik etmelidir.

Başvuru sahiplerinin yetkililerle hiçbir temasta bulunmamak için aralarındaki mesafeyi korumak amacıyla her türlü tedbiri aldığı çok açık. Böylece en son analizler esnasında iç hukuk yollarının yetersiz ve etkisiz

olduğunu iddia edebileceklerdi; bu onlara Strazburg kurumlarına başvuruda bulunmak için gerekli olan vesileyi sağladı.

Türk Hükümeti başlangıçtan beri ülkenin o bölgesindeki nüfusun acılarını dindirmeye devam etti. Yapılanlar hakkında mahkemeye sunulan raporun özeti:

Teröre Karşı Savaşta Kamu Yardımı ve Toplumsal Dayanışma

Teröre karşı mücadelede uğranılan zararın boyutlarının farkında olan Türk yetkililer ek hukuki yardım ve toplumsal dayanışma sistemi kurdu.

Terörü Engelleme Yasası'nın 22. Bölümü kamu çalışanı olmayan insanlara Yardım ve Sosyal Dayanışma Fonundan temin ederek böyle bir yardımı sağlıyor.

Hükümet bu dosya ile birlikte güncel bilgilerle donatılmış 6 dosyayı, olağanüstü hal ilan edilen bölgedeki valilerden temin ediyor.

Bu, ek hukuki yardım ağının ve diğer yardımların sorgulanmasından, gerçekten sağlanan yardım türleri hem çok yönlü hem de pragmatik bir yaklaşımdan esinlenilmiş; mali yardım, ev için gerekli erzak, besin Maddeleri, ev yapımı için gerekli malzemeler, giyim, yakıt, kira ödemeleri. Diğer bir deyişle terörle mücadelede acı çeken insanların her türlü acil ihtiyaçları göz önünde bulunduruldu.

Bu bölgelerde yaşayan insanlara sağlanan büyük çaplı yardımdan birkaç örnek vermek için teröre karşı verilen mücadelenin bir bölümü olarak davacıların oturdukları yer olan Diyarbakır'a değinebiliriz. Sadece bu ilde 500 hane tahsis edilmiştir. Bu yardımdan yararlananların bir listesi dosyalarda yer almaktadır.

Yine aynı ilçede 1995 senesi içerisinde yapılması planlanan 72 hanenin inşaatı teröre maruz kalan ailelerin ihtiyaçları düşünülerek 1 yıl öne alınmış ve bu evlerin yapımı 1994 yılı içerisinde tamamlanmıştır.

Ayrıca 1994 yılında 120 adet prefabrik konut Erzincan'dan Tunceli'ye nakledilmiş ve dağıtılmıştır. Acil Yardım Fonu'ndan tahsis edilen 5 milyar TL bu iskanın altyapı çalışmaları için harcanmıştır. Bugün bile elektrik ve su masrafları Tunceli Valiliği tarafından karşılanıyor.

Van iline gelince, Van'daki Yardım ve Toplumsal Dayanışma Kurumu Başkanlığı terör mağdurları için çeşitli başlıklar altında sağlanan yar-

dımların ayrıntılarını 21.11.1995 tarihli bir mektupta veriyor. Mektupta 152 hanenin inşa edildiği ve terörle mücadele sonucunda evlerini terk etmeye zorlanan insanlara verildiği belirtiliyor. Tüm bu evlerin yapımı 14,039,799,000 Türk Lirasına mal oldu.

Şırnak Valiliğinden edinilen bilgiler de aynı yönde (Ek 6). 1994 yılında 51 milyon ve 1995 yılında da 100 milyon (97,099,750,000) lira terör mağduru ailelere dağıtıldı. Son üç sene içerisinde yapılan yardımın toplam tutarı 150 milyon lirayı aşmaktadır.

Yalnızca Cizre ilçesinin alt valiliklerinde inşa edilen 212 hanenin toplam maliyeti 6 milyar liradan fazladır (Şırnak iline bağlı Cizre ilçesinden gelen 6.12.1995 tarihli mektup).

Bingöl Valiliğince bildirilen listeye göre ilçe içerisinde 50 hane ve ilçeye bağlı yerleşim bölgelerinde 206 hane 1994 yılında terör mağdurlarına teslim edildi.

Ayrıca, zarar gören evlerin onarımına da 500 milyon lira harcandı.

Bölgedeki terör nedeniyle evlerini terk eden ancak daha sonra geri dönmek isteyen köylülere de 12,720 milyon lira ödenmiştir.

Yalnızca Genç köyünde Acil Yardım adı altında terör mağdurlarına yaklaşık 6,500 milyon lira ödenmiştir.

24.11.1995 tarihli mektupta, Siirt Valiliği geçici bir süre için yasaklanan köylere tekrar yerleşimin sağlanması için temin edilen 1,275 milyon liralık yardıma dikkatleri çekiyor. Ayrıca, zarara uğrayan 109 köylünün ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 500 milyon liradan fazla ödeme yapıldı.

Bununla beraber, Siirt Valiliği öncelikli muameleye tabi tutulan kırsal yatırımlara ve bu bağlamda 8 köyün içme suyu ve yol problemlerinin çözülmesine dikkat çekiyor.

Tatvan'dan alınan 24.11.1995 tarihli bir mektuba değinerek, Bitlis ili Valiliği tatminkar miktarda hem fiziksel açıdan zarar gören, hem de maddi kayba uğrayan ve köylerini terk etmeye mecbur bırakılan insanlara yapılan yardıma dikkat çekiyor.

Yapılan bu kamu yardımlarının büyüklüğü Türk yetkililerinin terörle mücadelenin birey ve toplum üzerinde yaratmış olduğu etkinin farkında olduğunun boyutunu göstermektedir. Bu yardımlar ayrıca Türk yetkililerin bütün problemlerin ve gerek ferdi, gerek ailevi olarak duyulan ev, gi-

yim, yemek, ısınma, acil nakit para (ödemeler, kira, harcamalar) gibi tüm gereksinimleri ve iletişim, köye dönüş gibi makro-ekonomik yatırımları gözden geçirerek bireysel ya da kolektif bir şekilde verilen kayıpların üstesinden gelmek için uygun bir yanıt bulmadaki kararlılığını kanıtlamaktadır (bkz. Akdivar ve diğer davalar, Ek 2-7, ...).

Türk hukukunda mevcudiyeti kesin olan faydalanılabilir ve yeterli iç hukuk yollarıyla ilgili olarak ilk olarak davalı Hükümetin çok çeşitli vakaları kapsayan (bkz. Ek 1 ve 2-8...) ve farklı mahkemelerde (idari mahkemeler, Danışma Kurulu, sivil mahkemeler ve temyiz mahkemeleri) verilen yüzlerce hükmü mahkemeye sunduğu işaret etmek istiyorum. Her ne kadar başvuru sahipleri hiçbir gerçeğe dayanmadan Türkiye'deki kanunların isyan karşıtı operasyonlarda bir mahkemeden faydalanma hakkını zorla imkansız kıldığını (ki bu doğru değil) iddiasını savunsalar da, mahkemeye sunulan her hüküm Güneydoğu Anadolu'da (Diyarbakır, Van, Erzurum...vb.) bulunan bölgesel yetkilere sahip mahkemeler tarafından verilmiştir.

Burada şunu belirtmeliyiz ki, eğer başvuru sahipleri idari bir dava açsalar durum bütünüyle farklı olurdu. İdari bir eylemin kurbanı yetkililere ön başvuruda bulunarak maddi veya manevi zarardan şikayet edebilir. Bu durumda yetkililer en geç 60 gün içerisinde cevap vermek zorundalar. Bu zaman zarfında cevap veremedikleri takdirde başvuru reddedilmiş adediliyor. Böyle bir durumda davacı İdari Mahkemeye başvurarak idari bir dava açabilir.

Başvuru sahipleri tazminat elde edebilmek için yalnızca yeterince zarar gördüklerini idari mahkemelerden önce kanıtlamaları yeterlidir. Yetkililerin idari bir hata yaptıklarını kanıtlamalarına ihtiyaç yoktur. İdari Mahkeme, kurbanın zarar uğradığını tespit ettiği anda o kişiye ödenmesi gereken miktarı da belirler.

Danıştay'ın 'yetkililerin nesnel yükümlülük' kriterlerini uyguladığını hatırlamakta fayda var. 1965 yılından bu yana idari mahkemelerce uygulanan bu kriterin temellerine dayanarak ulusça maruz kalınan zorlukların yükü o ulusun her bir vatandaşı tarafından paylaşılmalıdır prensibinden yetkililer sorumludurlar. Hükümetin temsilciliğinde bir hata bulmak şart değildir ancak zararın şikayette bulunulan eylem neticesinde oluştuğunu kanıtlamak gereklidir. Söz konusu eylemin yetkililerce ya da üçüncü bir grup tarafından gerçekleştirilmesi tazminatın ödenmesini engelleyemez.

Örneğin, bir araç savaş uçağı tarafından tarandığında 21.03.1995 tarihli ‘Mizgin Yılmaz/ Savunma Bakanlığı’ hükmünde, Danıştay şu kararı aldı; “yetkililerin ihmalkar olmamalarına karşın davacı, her vatandaş Devlet tarafından üstlenilen görevlerden doğan her türlü baskı yükünün eşit bir şekilde paylaşması kuralına dayanarak davacıya tazminat verilmelidir ve bu tarz baskılar “Devlet”in toplumsal doğasının bir neticesidir...Şemdinli Bölgesi Mahkemesinin zarar doğrultusunda vermiş olduğu karar ve İdari Mahkemece emredilen uzman raporu başvuru sahibi tarafından talep edilen tazminat miktarını makul olduğunu gösteriyor.”

Bir araç sürücüsünün kontrol noktasında durmayı reddetmesi üzerine polis tarafından öldürülmüş olması durumunda da Diyarbakır İdari Mahkemesi “yetkililerin hatalı olsalar da olmasalar da, ihmalkar davranmış olsalar da olmasalar da zararı karşılamalıdır. Dahası yetkililerin eylemleri ve oluşan zarar arasında nedensel bir bağ olmak zorunda değil.

Yetkililerin kötü sonuçlanan terörist eylemleri engelleyemedikleri zaman Devlet tarafından üstlenilen “toplumsal” sorumluluklara dayanarak böyle bir zararın kurbanlara “toplumsal risk”in bir neticesi olduğunu belirterek tazminat ödemek durumundalar.

İdari Mahkeme yetkililerin “nesnel yükümlülükleri” nin olduğuna dair bir yığın karar aldı. Tüm bunlar gösteriyor ki, bu alanda dava hukuku tutarlı. Örnek olarak aşağıdaki kararları aktaralım:

- 6.6.1995 tarihli Osman Kaya ve Cemil Kaya / İçişleri Bakanlığı davasında Danıştay’ın vermiş olduğu karar: bu dava davacının evinin, samanlığının, tüm sabit ve taşınabilir mallarının güvenlik güçleri ve teröristler arasında geçen çatışma neticesinde zarar görmesi ile ilintili. Danıştay Diyarbakır İdari Mahkemesinin “toplumsal risk” teorisine dayanarak yetkililerin kurbanlara tazminat ödemesi yönünde vermiş olduğu kararı tasdik etmiştir. İdari Mahkeme yetkililerin yükümlülükleri kavramının idari bir hata ya da çok sıkı şartlara bağlı nesnel bir yükümlülüklerle sınırlandırılmaması ancak aynı zamanda sözde “toplumsal risk” prensibini içermesi hususunda karara varmıştır.
- Diyarbakır İdari Mahkemesi’nin 10.12.1991 tarihli Behiye Toprak/ İçişleri Bakanlığı Davası: Danıştay’ın aynı davada 13 Ekim 1993 tarihinde vermiş olduğu karar: davacının kocası minibüsü ile giderken teröristlerce öldürülmüştü. Davacı aileyi geçindiren

kişiyi kaybettiği için şikayette bulundu ve maddi ve manevi tazminat talep etti. İdari Mahkeme toplumsal riskin temellerine dayanarak Devlet aleyhine karar vermiştir. Mahkeme, kendileri zarardan sorumlu olmadıkları ancak görevleri bu zararların oluşumunu engellemek olduğu halde engelleyemedikleri için üçüncü gruplar tarafından verilen zararların yetkililer tarafından tazminatlarının temin edilmesini zorunlu kılıyor. Danıştay bu kararı onayladı.

Diyarbakır İdari Mahkemesi'nin 28.04.1994 tarihinde Münire Temel / İçişleri Bakanlığı davası: Davacının oğlu PKK'lı teröristler tarafından kaçırılarak öldürülmüştür. Diyarbakır İdari Mahkemesi yetkililere onların nesnel yükümlülüklerine dayanarak davacının maddi ve manevi zararlarının karşılanması yönünde talimat verdi. Mahkeme "Her Türk vatandaşının...iyi bir hayat standardına...ve maddi manevi refaha sahip olma hakkı vardır." kararını verdi.